

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΗ-ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ-ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ-ΓΡΑΜΜΑΤΑ-ΤΕΧΝΗ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

- * Ο ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΥΠΟ ΤΗΝ ΟΘΩΜΑΝΙΚΗ ΚΥΡΙΑΡΧΙΑ (Β.Κ. Σταθάκη) 81
- * ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΠΟΥ ΟΔΗΓΗΣΑΝ ΣΤΗΝ ΑΦΙΞΗ ΤΟΥ ΟΘΩΝΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ (Κ. Μαζαράκη - Αϊνιάνος) 89
- * ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΚΑΙ ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΑ ΠΟΥ ΟΔΗΓΗΣΑΝ ΣΤΗΝ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ (Γεωργίου Άχ. Παπαδημητρίου) 96
- * ΣΕΜΙΝΑΡΙΟ ΘΕΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ (Γ. Κοντοπούλου) 102
- * ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ (Ποίημα Ε. Νιστέρη) 105
- * ΑΠΟ ΤΟΝ ΕΙΚΟΣΤΟ ΣΤΟΝ ΕΙΚΟΣΤΟ ΠΡΩΤΟ ΑΙΩΝΑ μ.Χ.
(Σπ. Β. Παλασσυροπούλου) 106
- * ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΑ ΔΙΔΑΓΜΑΤΑ ΤΟΥ ΕΙΚΟΣΙΕΝΑ (Δημ. Κ. Κουτσοπέλου) 112
- * ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ: ΝΕΟΙ ΚΑΘΕΔΡΙΚΟΙ ΝΑΟΙ (Πανομίτη) 114
- * ΣΧΟΛΙΑ (Τομέως Τύπου τής Χ.Ε.Ε.) 115
- * ΑΠΟ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΤΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ
(Τομέως Μέσων Ένημερώσεως τής Χ.Ε.Ε.) 117
- * ΧΙΝΟΠΩΡΟ ΣΤΗΝ ΟΘΡΗ (Ποίημα Στεργίου Δημούλη) 120

ΕΤΟΣ 63ον

ΜΑΡΤΙΟΣ 2000

ΑΡΙΘ. 609

ΔΡΧ. 200

«ΑΚΤΙΝΕΣ»
Επιστήμη - Φιλοσοφία - Κοινωνικά Ζητήματα -
Γράμματα - Τέχνη

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ «ΑΚΤΙΝΩΝ»

ΤΟΜΟΙ: 1938-1997

Επιμέλεια
ΒΑΣ. Χ. ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΑΚΤΙΝΩΝ»
ΑΘΗΝΑ 1998

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ»

Έτος 63ον

ΜΑΡΤΙΟΣ 2000

Αριθ. 609

Ο ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΥΠΟ ΤΗΝ ΟΘΩΜΑΝΙΚΗ ΚΥΡΙΑΡΧΙΑ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ 1453 -1700

Α'

Μεγάλα γεγονότα στην παγκόσμια Ιστορία σημειώνονται κατά τὸν ΙΕ' αἰώνα, με συνέπεια, γιὰ ὅσους θέλουν νὰ ὀριοθετοῦν τὶς ιστορικὲς περιόδους, ὁ αἰώνας αὐτὸς νὰ χαρακτηρίζεται ὡς τὸ πέρασ τῶν Μέσων Χρόνων καὶ ἡ ἀνατολὴ τῶν Νέων.

Καὶ τὰ γεγονότα αὐτὰ ἀνάγονται στὴν πολιτικὴ καὶ πολιτειακὴ ὀργάνωση τῆς Εὐρώπης, στὴ ζωὴ τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν σχέσεων, στὴν ἀνάπτυξη τῆς κοινωνίας καὶ τῆς οἰκονομίας, στὴν ἀναδιάρθρωση τῶν πόλεων καὶ τῆς ὑπαίθρου, ὡς ἐπίσης καὶ στὴν ἐμφάνιση νέων ροπῶν στὴν τέχνη καὶ στὴν ἀνάπτυξη τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν καὶ τῆς τεχνικῆς καὶ εἰδικότερα μὲ τὴν ἐφεύρεση τῆς τυπογραφίας στὴν εὐρεῖα διακίνηση τῶν πνευματικῶν ἀγαθῶν καὶ τῶν ἰδεῶν. Παράλληλα μὲ τὴν ποικίλη αὐτὴ ἀνάπτυξη στὸν εὐρωπαϊκὸ χῶρο πραγματοποιεῖται μὲ τὶς μεγάλες θαλασσοπορεῖες ἡ διεύρυνση τῆς οἰκουμένης πρὸς κάθε κατεύθυνση καὶ μὲ τὴν ἀνακάλυψη τῶν νέων χωρῶν.

Καὶ ἐνῶ αὐτὰ συμβαίνουν κυρίως στὴν Δύση, στὴν Ἀνατολὴ στὰ μέσα τοῦ ΙΕ' αἰῶνα ἡ χιλιόχρονη βυζαντινὴ αὐτοκρατορία καταρρέει μὲ τὴν ἄλωση τῆς Πόλης καὶ τὴν σταδιακὴ κατάκτηση ἐκ μέρους τῶν Ὀθωμανῶν τῆς Αὐτοκρατορίας τῆς Τραπεζοῦντος (1461) καὶ τοῦ ὑπολοίπου ἑλλαδικοῦ χώρου ὅπως,

τοῦ δεσποτάτου τῆς Πελοποννήσου (1460), τῆς Εὐβοίας (1470), τῆς Ναυπάκτου (1499) τῆς Μεθώνης - Κορώνης (1590), τῆς Ρόδου (1522), τῆς Κύπρου (1571) καὶ τέλος τῆς Κρήτης (1669).

Ὁ δυναμισμὸς τῶν Ὀθωμανῶν εἶναι τέτοιος ποὺ οἱ στρατεῖες τοῦ Σουλεϊμάν σύντομα προωθοῦνται στὸν βάλκανικὸ χῶρο καὶ καταλαμβάνουν τὸ 1526 τὴν Βουδαπέστη γιὰ νὰ ἀπειλήσουν μετὰ τρεῖς χρόνια (1529) τὴν Βιέννη, σημεῖο τὸ ὁποῖον ἀποτέλεσε καὶ τὸ ἀπόγειον τῆς στρατιωτικῆς ἐξαπλώσεως αὐτῶν, γιὰ νὰ ἀναγκασθοῦν στὴν συνέχεια νὰ συμπτυχθοῦν μετὰ τὴν ἦττα τοὺς ἀπὸ τοὺς Αὐστριακοὺς ὑπὸ τὴν ἡγεσίᾳ τοῦ πρίγκηπα Εὐγενίου τῆς Σαβοΐας ὕστερα ἀπὸ πολλὰς δεκαετίες καὶ τὴν ὑπογραφὴ τῆς συνθήκης τοῦ Κάρλοβιτς.

Ἔτσι ἐνῶ ἡ Δύση διαμορφώνεται σὲ ἔθνη κράτη, ἀναπτύσσει τὴν οἰκονομία, τὴν ἐπιστήμη, τὴν τέχνη, ἀνακαλύπτει νέους κόσμους καὶ ἐπιδίδεται στὴν κατακτῆση αὐτῶν, ὁ Ἕλληνισμὸς κατὰ τοὺς μακροὺς χρόνους ποὺ ἔζησε ὑπὸ ξένη κυριαρχία, εἶναι μίᾳ κοινωνία χωρὶς πρωτογενῆ ἐξουσία, ἡ ὁποία ὁμως ἔχει ἐξαιρετικὰ ἔντονα τὰ χαρακτηριστικὰ μίᾳ συντεταγμένης κοινωνίας, εἶναι δηλαδὴ κοινωνία ἱστορικὴ, μίᾳ κοινωνία, ποὺ ἂν καὶ διασπασμένη στὸν χῶρο, ἔχει συνείδηση τῆς αὐτονομίας τῆς καὶ τῆς ἐνότητάς τῆς. Τὰ στοι-

χειά τὰ ὅποια συνέβαλαν σὲ αὐτὸ ἦταν ἡ θρησκεία καὶ ἡ λατρεία, ἡ ἐκκλησία μὲ τὴν ὀργάνωσή της, μὲ τὸ ἐκτεταμένο δίκτυό της καὶ τὴν ἐπιρροή στὸ ποίμνιό της καὶ τὸ ἑλληνικὸ γλωσσικὸ τῆς ὄργανο. Τὰ στοιχεῖα αὐτὰ παρεῖχαν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ στὴν ἀπολιτικὴ κοινωνία τοῦ ὑπόδουλου Ἑλληνισμοῦ τὴν προνομιακὴ ὀργανωτικὴ κυβέλη μιᾶς πολιτείας χωρὶς ἐξουσία. Τὸ σύστημα αὐτὸ θὰ ἐνισχυθεῖ σημαντικὰ μὲ τὴν συγκρότηση καὶ ἐπέκταση τοῦ θεσμοῦ τῶν κοινοτήτων ἰδίως ἀπὸ τὸν 18ο αἰῶνα.

Συνεκτικὰ στοιχεῖα ἐξ ἄλλου τῶν Ἑλλήνων τῶν διαφόρων περιοχῶν ἦταν βέβαια καὶ ἡ ὁμιλουμένη κοινὴ γλῶσσα, ἡ κοινὴ πολιτιστικὴ παράδοση, ἡ μνήμη τῆς ἑνδοξῆς ἱστορίας τῶν προγόνων μυθολογημένη στὸν ἀπλό λαὸ καὶ ἡ παιδεία, ἡ ὁποία ὅσο καὶ ἂν ἦταν περιορισμένη, ἰδίως κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνες τῆς Ὀθωμανικῆς κατακτήσεως, συνέβαλε στὴν διαμόρφωση καὶ συντήρηση τῆς κοινῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως.

Ἔτσι στὴν ὥρα τῶν μεγάλων πνευματικῶν ζυμώσεων καὶ ἐξελίξεων στὸν χῶρο τῆς Δύσεως, ὁ πρωτοπόρος μέχρι τότε Ἑλληνισμὸς θρίσκειται στὸ σύνολό του σὲ κατάσταση δεινῆς αἰχμαλωσίας. Ὅμως παρὰ ταῦτα δὲν ὑπῆρξε καὶ πάλι ὁ Ἑλληνισμὸς ἀμέτοχος τῶν ἐξελίξεων αὐτῶν.

Οἱ τελευταῖοι αἰῶνες τῆς Βυζαντινῆς Αυτοκρατορίας παρὰ τίς ἐθνικὲς περιπέτειες καὶ τοὺς μεγάλους κινδύνους ἐξ Ἀνατολῶν καὶ Δυσμῶν μὲ τὴν πρώτη ἐμφάνιση τοῦ τουρκικοῦ κινδύνου καὶ τῆς Φραγκοκρατίας ὑπῆρξαν γόνιμοι ὡς πρὸς τὴν καλλιέργεια τῶν γραμμάτων, τῆς φιλοσοφικῆς σκέψεως καὶ τῶν ἐπιστημῶν. «Ὁ πυρὸς τῆς σοφίας καὶ τῆς παιδείας δὲν εἶχε σβῆσει στὸ Βυζάντιο καὶ στὰ δύσκολα αὐτὰ χρόνια τῆς ἀποδυναμώσεως τῆς στρατιωτικῆς καὶ οικονομικῆς ἰσχύος τῆς Αυτοκρατορίας. Ἐξ ἄλλου ἡ Ἐκκλησία, παραλλήλως πρὸς τὴν δογματικὴ ἱεραποστολικὴ καὶ κοινωνικὴ τῆς παράδοση, ἐκράτησε πιστὰ καὶ τὴν παιδευτικὴ τῆς ἀποστολῆ. Οἱ κληρικοὶ τῆς ἦσαν ὄχι μόνον ποιμένες, ἀλλὰ ἐπὶ πλέον προστάτες τῶν γραμμάτων καὶ

ἀκούραστοι ἐργάτες τῆς ἐπιστήμης. Ἡ πνευματικὴ ὑποθήκη τοῦ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου: "Παίδευσιν τῶν παρ' ἡμῖν ἀγαθῶν εἶναι τὸ πρῶτον" ὄρηκε εὐρεία ἐφαρμογὴ στὴν φθίνουσα αὐτοκρατορία τοὺς τελευταίους αἰῶνες τῆς ἱστορικῆς τῆς ζωῆς, ἔτσι ὥστε πολλοὶ ἱστορικοὶ νὰ ὑποστηρίζουν τὴν ἄποψη ὅτι, ἐὰν δὲν ἐπιπτε ἡ Πόλις, ἐκεῖ θὰ ἦταν τὸ κέντρο τῆς Ἀναγεννήσεως τῶν γραμμάτων καὶ τῶν ἐπιστημῶν»'.

Τὸ ἱστορικὸν φαινόμενο τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἐνδιαφέροντος γιὰ τὴν μελέτη τῶν συγγραμμάτων τῆς ἑλληνικῆς καὶ λατινικῆς ἀρχαιότητος, τὸ ὁποῖον παρατηρήθηκε κυρίως στὶς πόλεις τῆς Ἰταλίας κατὰ τὸν 15ο αἰῶνα καὶ τὸ ὁποῖο ὀνομάσθηκε Ἀναγέννηση δὲν ἦταν μιὰ ἀπότομη πνευματικὴ ἔκρηξη, ἀλλὰ ἦταν ἀπόρροια μιᾶς μακρόχρονης διεργασίας, πού ἐκυοφορεῖτο τόσο στὴν Δύση ὅσον καὶ στὴν Ἀνατολὴ ἀπὸ αἰῶνων, δεδομένου ὅτι εἶχαν προηγηθεῖ, σὲ μικρότερη βέβαια κλίμακα, ἀνάλογα πνευματικὰ κινήματα, ὅπως ἡ Ἀναγέννηση τῶν Καρολιδῶν τὸν 9ο κυρίως αἰῶνα στὴν Δύση καὶ ἐκεῖνη τοῦ δωδεκάτου αἰῶνα.

Στὴν Ἀναγέννηση τοῦ 15ο αἰ. συνέβαλαν σημαντικὰ οἱ λόγιοι τοῦ Βυζαντίου οἱ ὅποιοι ἐγκατέλειψαν τὴν ἀπειλούμενη πρωτεύουσα καὶ στὴν συνέχεια τὴν δουλωθεῖσα πατρίδα των καὶ μετέφεραν στὴν Δύση τὰ μνημεῖα τῆς ἀρχαίας γραμματείας, ἐδίδαξαν τὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἐρμήνευσαν τὴν ἑλληνικὴ φιλοσοφία. Σύγχρονοι μὲ τὴν ἐποχὴ τῆς Ἀναγεννήσεως Ἴταλοὶ καὶ Γάλλοι ἱστορικοὶ, ἀλλὰ καὶ μεταγενέστεροι, ἐξήρασαν τὴν ἑλληνικὴ συμβολὴ στὴν ἀναγέννηση τῆς κλασικῆς παιδείας καὶ τοῦ Ἀνθρωπισμοῦ.

«Εἶναι γεγονός ὅτι ἡ ἐποχὴ τῆς Ἀναγεννήσεως εἶχε ἓνα προνόμιον, μίαν ἐξαιρετικὴν εὐκαιρίαν, τῆς ὁποίας ἐστερεῖτο ὁ Μεσαίων. Ἡ προσφυγιά τῆς ἑλληνικῆς διανοήσεως πού ἐξήτει καταφύγιον εἰς τὴν Ἰταλίαν διὰ νὰ σωθῆ ἀπὸ τὴν βαρβαρικὴν ἐπιδρομὴν, ἡ ὁποία κατέκλυζε τὸ Βυζάντιον, ἀπετέλεσε μίαν τέτοιαν πολύτιμον εὐκαιρίαν. Ἀκόμη εἶναι γεγονός ὅτι ἡ ἀφιξὶς τῶν Ἑλλήνων διανοουμέ-

νων ἐδημιούργησε και πριν από την πτώση της Κωνσταντινουπόλεως και ύστερα από αυτήν μίαν ἐστίαν σπουδῶν τῶν ἐλληνικῶν γραμμῶν κυρίως εἰς τὴν Φλωρεντίαν, ἀλλὰ και εἰς τὰς ἄλλας πόλεις τῆς Ἰταλίας. Ὁ Μανουὴλ Χρυσολωρᾶς, ὁ Γεώργιος ὁ Τραπεζούντιος, ὁ Ἰωάννης Ἀργυρόπουλος, ὁ Δημήτριος Χαλκοκονδύλης, ὁ Μάρκος Μουσοῦρος και τόσοι ἄλλοι, μαζὶ μὲ τὸν Βησσαρίωνα (τὸν μητροπολίτην Νικαίας και μετέπειτα καρδινάλιον τῆς Παπικῆς Ἐκκλησίας), τοῦ ὁποίου εἶναι πλέον πασίγνωστος ἡ πολυσχιδῆς δρασις και ἐπιρροή εἰς τὴν Δύσιν, ὅλοι αὐτοὶ ἐδημιούργησαν κέντρα ἐλληνικῶν σπουδῶν»².

Χαρακτηριστικὸ τῆς συμβολῆς τῶν Ἑλλήνων λογίων στὴν Ἀναγέννηση εἶναι τὸ γεγονός ὅτι στὰ παρασκήνια τῶν ἐκκλησιαστικῶν διαβουλεύσεων κατὰ τὴν διάρκεια τῆς συνόδου Φερράρας-Φλωρεντίας (1438-39) και πολλῆς φορῆς σὲ συνάφεια μὲ αὐτὲς οἱ σοφοὶ τῆς Ἑλλάδας και τῆς Ἰταλίας ἀντήλασαν τὶς ἀπόψεις τῶν ἐπὶ τῶν μεγάλων φιλοσοφικῶν θεμάτων. Καίριον γιὰ τοὺς Ἕλληνας και Λατίνους πρόβλημα ἦταν ἡ περὶ τοὺς δύο μεγάλους Ἕλληνας φιλοσόφους Πλάτωνα και Ἀριστοτέλη συζήτησι.

Γιὰ τὴν ἱστορία τῶν ἰδεῶν σημαντικὸν γεγονός, τὸ ὁποῖο συνδέεται μὲ τὴν σύνοδο τῆς Φλωρεντίας, εἶναι ἡ συγγραφή τῆς διατριβῆς τοῦ Γεωργίου Γεμιστοῦ (Πλήθωνος): «*Περὶ ὧν Ἀριστοτέλης περὶ Πλάτωνα διαφέρεται*». Τὸ κείμενο αὐτὸ ἦταν μία ἐπὶ πλέον ἀφορμὴ γιὰ τὴν εὐρύτερη γνωριμία τῶν πλατωνικῶν συγγραμμάτων στὴ Δύση. Μπορεῖ μάλιστα νὰ ὑποστηριχθεῖ ὅτι ὁ Πλήθων συνετέλεσε στὴν ἀποδέσμευση τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πνεύματος ἀπὸ τὴν προσκόλλησίν του στὴν ἀριστοτελικὴ φιλοσοφία και τὸν προσανατολισμό του πρὸς μίαν νέαν ἐρμηνεία τοῦ κόσμου.

Γιὰ τὴν ἀποδημία αὐτὴν τῶν Ἑλλήνων λογίων στὴν Δύση, ἔνεκα τῆς ὑποταγῆς τῆς Βυζαντινῆς Ἀριστοκρατίας στοὺς Ὀθωμανοὺς ὁ ἐθνικὸς μας ἱστορικὸς Κωνσταντ. Παπαρηγόπουλος γράφει: «*Οἱ ἄνδρες οὗτοι ἀπέβησαν χρήσιμοι εἰς τὴν διανοητικὴν τῆς Ἑσπερίας ἐπίδοσιν και ὑπέθαλψαν κατὰ τι τὴν*

πρὸς τὸν Ἑλληνισμόν εὐνοίαν τοῦ εὐρωπαϊκοῦ κοινοῦ. Ἀμφιβάλλομεν ὅμως ἂν σωρηδὸν ἀποδημήσαντες εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν ἐξεπλήρωσαν τὸ κυριώτερον αὐτῶν πρὸς τὴν πατρίδα καθήκον. Οὐ μόνον ἅπαντες σχεδὸν ἡ ἐξ ἀρχῆς ἢ προϊόντος τοῦ χρόνου ἐξελατίνισθησαν, ἀλλὰ αὐτῶν ἀπελθόντων, ἔμειναν τὰ σχολεῖα αὐτῶν ἄνευ διδασκάλων και ἔκλεισαν τὰ πλεῖστα ἐξ αὐτῶν, τὰ δὲ ἐκκλησιαστικὰ και πολιτικὰ πράγματα ἄνευ λογίων και ἐμπείρων λειτουργῶν κακῶς διακλήθησαν. Τὸ οὕτως ἐγκαταλειφθὲν ἔθνος εὐρίσκετο ἐν τούτοις εἰς περιστάσεις αἰτινες δὲν ἐπέτρεπον αὐτῷ νὰ ἀναπληρώσῃ ἐκ τοῦ προχείρου τοὺς φυνάδας και ἐδέησε νὰ παρέλθουν δύο ἑκατονταετηρίδες πρὶν ἢ δυνηθῇ νὰ συγκροτήσῃ νέα σχολεῖα και νὰ μορφώσῃ νέους ἐπιτηδεῖους ὑπηρετάς τῆς Ἐκκλησίας και τῶν πολιτικῶν αὐτοῦ συμφερόντων. Οὐδὲ περιορίσθη ἡ πρὸς τὸν Ἑλληνισμόν ἀλλοτριώσις εἰς μόνον τοὺς λογίους φυνάδας»³.

Καθότι ἐκτὸς τῶν λογίων και σημαντικὸς ἀριθμὸς προυχόντων, κυρίως ἀπὸ τὴν Πελοπόννησο, φεύγοντες τὸν ὀθωμανικὸ ζυγὸ κατέφυγαν στὴν Δύση και τὴν Ρωσία, ὅπου ὅμως ἀφομοιώθηκαν κατὰ τὸ πλεῖστον ἀπὸ τὶς τοπικὰς κοινωνίας.

Ἔτσι μὲ τὴν ἀποδημία τῶν λογίων και πολλῶν ἐκ τῶν προυχόντων τὸ ὑπόδουλο γένος ἀπορραφίσθη ἀπὸ τὴν ἡγήτιδα τάξιν του και ὁ μόνος συγκροτημένος θεσμὸς ποὺ παρέμεινε τὴν ἐποχὴ ἐκεῖ στὶς κατακτηθεῖσες ἀπὸ τοὺς Ὀθωμανοὺς ἐπαρχίαις ἦταν ἡ Ἐκκλησία, τῆς ὁποίας ἡ ζωὴ κατὰ τὰ τελευταῖα πρὸ τῆς ἀλώσεως χρόνια ἦταν ταραχώδης, ἐξ αἰτίας ἀφ' ἑνὸς τοῦ ἐπαπειλουμένου τουρκικοῦ κινδύνου και ἀφ' ἑτέρου μὲ τὴν ὑφισταμένη τὶς ἡμέρας ἐκεῖνες διαμάχῃ τῶν δύο μεριδίων, ἐνωτικῶν και ἀνθενωτικῶν, σχετικὰ μὲ τὴν στάση τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἔναντι ἐκείνης τῆς Ρώμης. Ἐκ τοῦ λόγου τούτου ὁ φιλενωτικὸς Πατριάρχης Γρηγόριος Γ' ἀνεχώρησε τὸ 1450 στὴν Ρώμην χωρὶς νὰ ἐκλεγεῖ διάδοχός του, ἐνῶ ὁ πατριαρχικὸς ναός, ἡ Μεγάλῃ Ἐκκλησία τῆς Ἀγίας Σοφίας, ἐθεωρεῖτο βεβηλωμένος ἐκ τοῦ γεγο-

νότος τῆς τελέσεως στίς 12 Σεπτεμβρίου 1452 ἐνωπικῆς λειτουργίας ἀπὸ τὸν Ἕλληνα καρδινάλιον τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας Ἰσίδωρον. (Κάποιος ὀνόματι Ἀθανάσιος ὁ ὁποῖος ἀνεφέρετο ἄλλοτε ὡς ὁ τελευταῖος πρὸ τῆς ἀλώσεως Πατριάρχης Κων/πόλεως ἀπεδείχθη πρόσωπον ἀνύπαρκτον). Ὡστε κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Πόλης δὲν ὑπῆρχε οὔτε Πατριάρχης, οὔτε πατριαρχικὴ αὐλή, οὔτε πατριαρχικὸς ναὸς.

Β'

Ἀπὸ τὶς πρῶτες ἐνέργειες τοῦ Μωάμεθ τοῦ Πορθητῆ μετὰ τὸν πολεμικὸν θρίαμβόν του ἦταν ἡ ἐκλογή νέου Πατριάρχου στὸ πρόσωπο τοῦ Γενναδίου Σχολαρίου καὶ τὴν ἀνασύστασι τοῦ οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου μετὰ τὴν παραχώρησι τῶν λεγομένων προνομίων τὰ ὁποῖα ἀπετέλεσαν ἐκτοτε τὴν νομικὴν βάση τῆς ὑπάρξεως καὶ λειτουργίας τοῦ Πατριαρχείου καὶ τὸ νομικὸν πλαίσιο τῶν δικαιωμάτων του, ἀλλὰ καὶ τῆς εὐθύνης του ἐναντι τῆς Πύλης.

Κάτω ἀπ' αὐτὲς τὶς συνθήκας ἐκαλεῖτο ἡ Ἐκκλησία νὰ ἐπιτελέσει τὴν πνευματικὴ τῆς καὶ ἐθνικὴ τῆς ἀποστολή, ἡ ὁποία συνδέεται ἄμεσα καὶ μετὰ τὴν Παιδεία τῶν ὑποδούλων λαῶν.

Ἡ «κἀκώσις τοῦ Γένους», ὅπως εὐστοχα θὰ χαρακτηρίσει βραδύτερα ὁ Εὐγένιος Βούλγαρις τὴν κατάστασι τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἀμέσως μετὰ τὴν Ἄλωσι, δὲν ἀποτελεῖ ἀπλῶς τυπικὸ χρονικὸν ὄριο γιὰ τὴν ἀπαρχὴ τῆς μελέτης τῆς ἐκπαιδεύσεως τῆς περιόδου ἐκείνης. Ἡ παιδεία τοῦ ἔθνους, δὲν ἦταν μετὰ κανένα τρόπο δυνατόν νὰ συνεχισθῆ ἀδιατάρακτι, ὅσον καὶ ἂν δεχόμεστε πῶς οἱ ἐπιπτώσεις μιᾶς πολιτικῆς μεταβολῆς στὴν ἀσκησι τῆς ἐξουσίας δὲν εἶναι ἄμεσα ἢ ἔμμεσα ἐμφανεῖς στὸν πνευματικὸν χῶρο. Μπορεῖ ἡ γενικότερη πνευματικὴ ζωὴ νὰ φαίνεται ὅτι συνεχίζεται ὁμαλά, στὴν πραγματικότητι ὅμως πρόκειται γιὰ μία ἐπιβίωσι τῆς ὁποίας ἡ ἐμβέλεια εἶναι πολὺ περιορισμένη.

Τὰ ἔτη 1453-1461, ὅταν ὀλοκληρώνεται ἡ τουρκικὴ κατάκτησι τῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλ-

λάδας καὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ὁ Ἑλληνισμὸς εἰσέρχεται στὴν πιὸ κρίσιμη ἴσως περιόδου τῆς ἱστορίας του, κρίσιμη ὄχι μόνο γιὰ τὴν διολογικὴ του ἐπιβίωσι ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν πνευματικὴ, γεωγραφικὴ καὶ διαχρονικὴ του συνοχὴ. Ἰδίως στὰ πρῶτα ἑκατὸ πενήντα χρόνια μετὰ τὴν Ἄλωσι, παράλληλα μετὰ τὴν δημογραφικὴ κάμψι καὶ τὴν οικονομικὴ κατάρευσι -καὶ ἀσφαλῶς καὶ ἐξ αἰτίας αὐτῶν- ἡ πτώσι τῆς πνευματικῆς στάθμης τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐφθασε σὲ τέτοιον σημεῖο, ὥστε μερικοὶ νεώτεροι ἱστορικοὶ νὰ κάνουν λόγο γιὰ ρήγμα στὴν πολιτιστικὴ παράδοσι τοῦ ἔθνους. Καὶ ὅμως ἡ ἀντοχὴ τοῦ Γένους ὑπῆρξε ἀξιοθαύμαστι, παρὰ τὶς δυσμενέστατες ἐξωτερικὲς συνθήκας. *«Τετρακόσια χρόνια, ὑπὸ ἓνα καθεστῶς δουλείας, εἶναι ἱκανὰ νὰ σῆσουν λαοὺς. Εἶναι πάντως ἱκανὰ, ὅταν ὁ κατακτητῆς, παρὰ τὶς ἀνθρώπινες ἀρετὲς ἀσιατικοῦ τύπου, εἶναι ἀπόλυτα ξένος πρὸς τὸ νόημα τῆς Παιδείας, ὅπως αὐτὸ γεννήθηκε στὴν Ἑλλάδα καὶ ἐπεκράτησε στὴν Εὐρώπη, νὰ μαρῶνουν τὸν ὑπόδουλο λαὸ σὲ σημεῖο πού νὰ χάσει τὴν συνείδησι τῆς ἱστορικῆς του ἀποστολῆς, ἀκόμη καὶ τὴν μνήμη του. Αὐτὸ ὅμως δὲν μποροῦσε νὰ συμβεῖ μετὰ τοὺς Ἕλληνας. Καὶ δὲν συνέβη. Οἱ Ἕλληνας κατάφεραν κάτι πού εἶναι μοναδικὸ στὴν παγκόσμια ἱστορία καὶ πού κάνει περιττὴ κάθε ἄλλη προσπάθεια, νὰ ἀποκρουσθῆ ἢ ἀνόητη ἀμφισβήτησι τοῦ γεγονότος ὅτι κάτω ἀπὸ τὸν γαλάξιο οὐρανὸ ἐξακολουθοῦσε νὰ ζεῖ στὸ 1821 ὁ ἴδιος λαὸς, πού χάρισε στὴν Εὐρώπη τὴν ιδέα τῆς Παιδείας. Ὁ μόνος λαὸς πού ἦταν ἀδύνατο νὰ χάσει τὴν παιδεία του ἦταν ἐκεῖνος πού ἐφεῦρε τὴν Παιδείαν»⁴.*

Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων «τὸ ἔργο τοῦ Γενναδίου ἰσοδυναμοῦσε μετὰ ἀνάθεσι τῆς σωτηρίας τῶν ὑποδούλων στὴν ὀρθόδοξι Ἐκκλησία, τὴν μόνη δύναμι πού μποροῦσε παρὰ τὰ (ὄχι λίγα καὶ ὄχι μικρά) σφάλματα καὶ ἀδυναμίες τῆς νὰ πραγματοποιήσει σωτήριον ἔργο: ὄθεν εἰ μέλλει ποτε τὸ δειλίαιον ἡμῶν γένος τὸν ἥλιον εὐτυχέστερον ὀρᾶν αὐτοῖς ἐπιλάμποντα, ἐξ ἡμῶν αὐθις τῶν ἱερωμένων καὶ μοναχῶν ἀνατελεῖαι δεῖ τὴν τῆς πνευματι-

κῆς ὑγείας ἀρχὴν ἐρρωμένως καὶ μετὰ σπουδῆς τὴν τοιαύτης ἀναλαμβάνομένων προαίρεσιν, καὶ πολλὴ ἔλπις ἐστὶν ἐπὶ τῇ θεῖα φιλανθρωπία τὸ γένος ἡμῶν ἅπαν παντοίως ἀναρρωσθήσεσθαι»⁵.

Ἔτσι λοιπὸν ἐνῶ στὴν Δύση ἐξελίσσειται τὸ φαινόμενον τῆς Ἀναγεννήσεως, στὴν Ἀνατολὴ βαθὺ σκοτάδι καλύπτει τὸν ὑπόδουλο Ἑλληνισμό. Μερικὲς μόνον ἀναλαμπές, σπάνιες ἐξαιρέσεις φωτίζουν τὸ Γένος ἐδῶ καὶ ἐκεῖ. Μερικοὶ λόγιοι ποὺ παρέμειναν, λίγα σχολεῖα καὶ οἱ λειτουργοὶ τῆς Ἐκκλησίας συντηροῦν κατὰ τὸ μέτρον τοῦ δυνατοῦ τὴν σπίθα τοῦ νοῦ καὶ τῆς ψυχῆς. Στὴν Κωνσταντινούπολη, στὴν Ἀδριανούπολη, στὴν Θεσσαλονίκη, στὸν Μυστρά, στὰ μοναστήρια τοῦ Ἁθῶ καὶ τῶν Μετεώρων, στὰ νησιά, στὴν Κρήτη, στὴν Τραπεζοῦντα.

Βέβαια ὅταν μιλάμε γιὰ σχολεῖα κατὰ τὴν Τουρκοκρατία καὶ μάλιστα κατὰ τὴν ἀρχικὴ περίοδο αὐτῆς δὲν ἐννοοῦμε βέβαια ἰδρύματα μὲ ὀργάνωση καὶ πρόγραμμα διδασκαλίας σὰν τὰ σημερινά. Συνήθως ἐπρόκειτο γιὰ μία ὁμάδα δέκα ἢ δεκαπέντε μαθητῶν ποικίλης ἡλικίας, ποὺ μαζεμένοι στὸν νάρθηκα τῆς Ἐκκλησίας ἢ σὲ κάποιον ταπεινὸ οἶκημα παρακολουθοῦσαν τὶς αὐτοσχέδιες παραδόσεις τοῦ μοναδικοῦ δασκάλου γιὰ μερικὲς ὥρες τὴν ἡμέρα ἢ συνήθως τὸ βράδυ, ἢ ὁπότε εὐκαιροῦσε ὁ δάσκαλος ἀπὸ τὶς ἄλλες του ἀσχολίες. Ἀλλὰ ἀκόμη καὶ μὲ τὴν ὑποτυπώδη αὐτὴ μορφή τὰ σχολεῖα ἦσαν λιγοστὰ στὸν ἐλληνικὸ χῶρο ὡς τὰ μέσα τοῦ 16ου αἰῶνα.

Ἡ κυριώτερη ὅμως ἐστία ὅπου διατηρήθηκε ἡ σπίθα τῆς Παιδείας στὰ δύσκολα αὐτὰ χρόνια ἦταν ἡ Πατριαρχικὴ Σχολή (γνωστότερη ἀργότερα ὡς ἡ Πατριαρχικὴ Ἀκαδημία ἢ ὡς ἡ Μεγάλὴ τοῦ Γένους Σχολή), τὸ γνωστὸν ἴδρυμα τοῦ Γενναδίου Β', ὅπου ἐδίδασκοντο ἡ φιλοσοφία, ἡ θεολογία, ἡ ρητορικὴ καὶ ἡ γραμματικὴ. Ὁ Γεννάδιος μὲ μηδαμινὰ μέσα καὶ ἐλάχιστους συνεργάτες χάραξε τὴν πολιτικὴ καὶ πνευματικὴ πορεία τοῦ σκλαβωμένου Ἑλληνισμοῦ σὲ ἐποχὴ μαρτυρίου καὶ ἐνῶ ἄλλοι λόγιοι καὶ ἱεράρχες ἔφευγαν στὴν Δύση, συχνότατα ὡς ἐξωμότες.

Γ'

Ὅμως κατὰ περίοδον αὐτὴν (1453-1669) ὑπῆρξαν τμήματα τοῦ νησιωτικοῦ ἑλλαδικοῦ χῶρου, ὅπως ἡ Κρήτη, ἡ Χίος, τὰ Ἐπτάνησα, τὰ ὁποῖα δὲν εἶχαν καταληφθεῖ ἀπὸ τοὺς Ὀθωμανοὺς. Ἔτσι τὰ νησιά αὐτὰ ἀποτελοῦσαν γιὰ τὰ χρόνια ἐκεῖνα αὐτόνομα πνευματικὰ κέντρα. Συγκεκριμένα, ἓνα ἀπὸ τὰ σπουδαιότερα παιδευτικὰ καὶ πνευματικὰ κέντρα τῆς Ἑλληνικῆς Ἀνατολῆς, ποὺ θὰ κρατήσει τὴν πρωτοπορεία ἐπὶ ἓναν σχεδὸν αἰῶνα καὶ θὰ προσφέρει στὴν τότε ἑλληνικὴ κοινωνία καὶ στὸ Πατριαρχεῖο μορφωμένα στελέχη, ὀφφικαλίου, ἱεροκλήρυκες, ἱατροὺς, δασκάλους καὶ μαικῆνες ἦταν ἡ Χίος. Δὲν εἶναι βέβαια συμπωματικὸ τὸ γεγονός, ὅτι τὰ χρόνια ἐκεῖνα (στὰ μέσα δηλ. τοῦ 16ου αἰῶνα) οἱ Χιωτὲς ἄρχιζαν νὰ παίρνουν στὰ χέρια τοὺς μεγάλο μέρος ἀπὸ τὸ ἐμπόριο τῆς Ἀνατολῆς. Στοὺς φιλοπρόόδους προκρίτους τοῦ νησιοῦ ὀφείλεται ἡ πρωτοβουλία γιὰ τὴν μετάκληση ὀνομαστῶν δασκάλων τῆς ἐποχῆς ἀπὸ τὴν Ἐπτάνησο καὶ ἄλλων γιὰ νὰ διδάξουν στὸ ἐκεῖ ἴδρυθὲν φροντιστήριο. Πόσον ἀποδοτικὸ ἦταν τὸ ἔργο τῶν δασκάλων αὐτῶν μπορεῖ νὰ τὸ συμπεράνει κανεὶς ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν μαθητῶν ποὺ διακρίθηκαν ἀργότερα. Ἡ φιλοπρόοδος διάθεση τῶν προκρίτων καὶ ἡ δίψα τῶν νέων τῆς Χίου γιὰ σπουδὴ ἦταν τόση, ὥστε τὸ 1546 κατὰ τὴν μαρτυρία τοῦ γάλλου περιηγητῆ Jean Chesneau οἱ Χιωτὲς ἄρχοντες σχεδίαζαν νὰ ἰδρῦσουν στὸ νησί Πανεπιστήμιο. Εἶχε μάλιστα θεμελιωθεῖ τὸ κτίριο, ἀλλὰ οἱ ἐπιδρομὲς τῶν Τούρκων ματαίωσαν τὸ σχέδιο. Μετὰ τὴν τουρκικὴ κατάκτηση τοῦ νησιοῦ (1566) καὶ τὴν βραχύχρονη κοινωνικὴ ἀναταραχὴ ποὺ ἀκολούθησε, ἡ Χίος ἐγνώρισε καὶ πάλι μιὰ περίοδο οἰκονομικῆς καὶ πνευματικῆς ἀκμῆς. Νέα τροπὴ ἐπῆραν τὰ σχετικὰ μὲ τὴν παιδεία πράγματα στὴν Χίο, ὅταν ἐγκαταστάθηκαν ἐκεῖ οἱ Ἰησοῦιτες. Στὸ σχολεῖο ποὺ ἴδρυσαν συγκεντρώθηκαν μέσα σὲ λίγα χρόνια διακόσιοι περίπου μαθητὲς, ἀπὸ τοὺς ὁποῖους ἓνα σημαντικὸ ποσοστὸ ἦσαν ὀρθόδοξοι. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς νεαροὺς αὐτοὺς Χιωτὲς διευκολύνθηκαν νὰ συνεχίσουν τὶς σπου-

δές τους σὲ ἰταλικά πανεπιστήμια ἢ καὶ στὸ νεοσύστατο ἑλληνικὸ κολλέγιο τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου στὴν Ρώμη, ἐκ τῶν ὁποίων ὀρισμένοι ἀνήλθαν σὲ ἀνώτερα ἀξιώματα τῆς Ἐκκλησίας ἢ διακρίθηκαν στὴν θεολογία καὶ στὰ γράμματα.

Δ'

Εἰδικὰ στὴν Κρήτη ἡ παράταση τῆς Λατινοκρατίας καὶ εἰδικώτερα τῆς ἐνετικῆς κυριαρχίας μέχρι τὸ 1669 ἔδωσε τὴν εὐκαιρία γιὰ μιὰ πνευματικὴ καρποφορία, ἡ ὁποία κατὰ τὴν περίοδο αὐτὴν ἦταν ἄγνωστη γιὰ τὸ τουρκοκρατούμενο ὑπόλοιπο τμήμα τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Τὸ ἐνδιαφέρον τῶν Ἑνετῶν γιὰ τὴν Κρήτη ἦταν μᾶλλον ἐμπορικὸ καὶ ὡς ἐκ τούτου ὑπῆρχε ἀρκετὴ θρησκευτικὴ καὶ ἐν γένει πνευματικὴ ἐλευθερία, ἀλλὰ καὶ στενώτερη ἐπαφή μὲ τὴν μητρόπολη, τὴν Βενετία. Τὸ γεγονός ὅτι ἡ ἐνετικὴ πολιτεία εἶχε θεσπίσει ὅπως οἱ ὑπῆκοοί της σπουδάζουν μόνον στὸ πανεπιστήμιο τῆς Πάδουας, πού τελοῦσε ὑπὸ τὴν κηδεμονία της, μαρτυρεῖ γιὰ τὴν πολιτιστικὴ ἐνότητα τῆς παιδείας πού ἔπαιρναν οἱ κρητικὲς σπουδαστὲς στὴν Ἰταλία, τὴν ὁποία μεταλαμβάνουν ἐπανερχόμενοι στὴν πατρίδα τους. Μάλιστα γιὰ νὰ διευκολυνθεῖ ἡ ἀνετη διαβίωση καὶ νὰ μὴ δυσχεραίνονται οἱ σπουδὲς τῶν νέων πού φοιτοῦσαν στὰ πανεπιστήμια στὴν Δύση, κρητικὸι λόγιοι καὶ κληρικοί, ἢ ἔμποροι τοῦ ἐξωτερικοῦ κυρίως ἰδρύουν καὶ προικοδοτοῦν κολλέγια καὶ οἰκοτροφεῖα, ὅπου διαμένουν δωρεὰν οἱ σπουδαστὲς.

Ἐξ ἄλλου τὸ πνευματικὸ ἐνδιαφέρον στὴν Κρήτη εἶναι τέτοιο, ὥστε ἀκολουθώντας δυτικὰ πρότυπα ὀργανώνεται στὴν Κρήτη, ἤδη ἀπὸ τὸν 16ο αἰῶνα, ὁ θεσμὸς τῶν λεγομένων ἀκαδημιῶν. Οἱ ἀκαδημίες αὐτὲς ἦσαν ἓνα εἶδος πνευματικῶν συλλόγων, τὰ μέλη τῶν ὁποίων εἶναι λόγιοι πού ἀποβλέπουν στὴν καλλιέργεια αὐτῶν, μὲ συγκεντρώσεις καὶ συζητήσεις ἐπάνω σὲ φιλολογικά, φιλοσοφικά καὶ ἐπιστημονικά θέματα.

Εἶναι ἐπίσης ἀξιοσημείωτο τὸ γεγονός ὅτι ἡ Κρήτη προσέφερε στὴν Ἐκκλησία μεγάλους

καὶ μορφωμένους ἱεράρχες, ὅπως ὁ Μάξιμος Μαργούνιος ἐπίσκοπος Κυθήρων, ὁ Μελέτιος Πηγάς πατριάρχης Ἀλεξανδρείας, καὶ ὁ Κύριλλος Λούκαρις πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, οἱ ὁποῖοι ὅλοι τους εἶχαν τύχει δυτικῆς παιδείας.

Ὁ Λούκαρις, ἀπὸ τοὺς πλέον ἀξιόλογους πατριάρχες τοῦ 17ου αἰῶνα, μεταξὺ τῆς ἄλλης ἐκκλησιαστικῆς καὶ ἐθνικῆς δραστηριότητάς του, ἀνασυγκρότησε σὲ πανεπιστημιακὸ ἐπίπεδο τὴν Πατριαρχικὴ Σχολή, πού εἶχε κλείσει ἀπὸ τὸ 1608, ἀναθέτοντας τὴν διεύθυνσή της στὸν φιλόσοφο Θεόφιλο Κορυδαλέα. Κάλεσε ἐπίσης ἀπὸ τὸ Λονδίνο τὸν ἐκδότη Νικόδημο Μεταξᾶ καὶ ἴδρυσε τὸ πρῶτο Τυπογραφεῖο τοῦ τουρκοκρατούμενου ἑλληνισμοῦ (1627). Ἐξί μῆνες μετὰ οἱ Ἰησοῦτες κατόρθωσαν νὰ πείσουν τὸν Σουλτάνο νὰ κατασχέσει τὸ τυπογραφεῖο. Ὁ Λούκαρις ὁμως συνέχισε τὸ ἐκδοτικὸ του πρόγραμμα στηριζόμενος στὴν βοήθεια τοῦ Ὀλλανδοῦ πρεσβευτῆ. Τὸ 1638 ἐκδόθηκε ἡ πρώτη νεοελληνικὴ μετάφραση τῆς Καινῆς Διαθήκης, ἔργο τοῦ Μάξιμου Καλλιπολίτη, τὴν ὁποία προλόγισε ὁ ἴδιος ὁ Λούκαρις. Ἡ δραστηριότητά του αὐτὴ ἐπέσυρε τὴν ζηλοφθονία τῶν Ἰησοῦτῶν, ἡ ὁποία τὸν διέβαλαν στὸν Σουλτάνο, μὲ ἀποτέλεσμα ὁ τελευταῖος νὰ δώσει ἐντολή ὅπως τὸν συλλάβουν καὶ κρυφὰ νὰ τὸν στραγγάλισουν καὶ νὰ ρίξουν τὸ πτώμα του στὴν θάλασσα.

Ἐξ ἄλλου χαρακτηριστικὸ τῆς πνευματικῆς κινήσεως στὴν Κρήτη τοὺς αἰῶνες αὐτοὺς τῆς Ἑνετοκρατίας εἶναι ἡ ἀνθησις τῆς κρητικῆς λογοτεχνίας, τὰ δημιουργήματα τῆς ὁποίας καλύπτουν πολλοὺς τομεῖς τοῦ ἐντεχνου γραπτῆς λόγου, ὅσον ἀφορᾷ στὸ περιεχόμενο καὶ τὴν μορφή καὶ ἀποτελοῦν σημαντικώτατο τμήμα τῆς πρώιμης νεοελληνικῆς γραμματείας.

Τὸ παράδειγμα τῆς Κρήτης ἐπηρέασε γόμμα καὶ τὴν πνευματικὴ ζωὴ στὰ Ἑπτάνησα. Ἡ Κρήτη γιὰ εἰδικoὺς λόγους παρουσίασε τοὺς καρποὺς μιᾶς γενικῆς πολιτιστικῆς ἀναπτύξεως, ἡ ὁποία προϋποθέτει μιᾶς ὑψηλῆς στάθμης καλλιέργεια καὶ μάλιστα σὲ μία ἐπο-

χή, όπου μόλις άρχισε να διαμορφώνεται πνευματική ζωή στα Έπτάνησα. Σποραδικά βέβαια άρχίζουν και εκεί να διαφαίνονται εκδηλώσεις κοινωνικής και πολιτιστικής δραστηριότητας, όπως είναι η ίδρυση ακαδημιών (δηλαδή σωματείων με πνευματικούς σκοπούς). Γενικά μετά την κατάκτηση από τους Τούρκους της Κρήτης άρχισε στα Ίόνια νησιά, και μάλιστα από τα τέλη του 17ου αιώνα, η ουσιαστική οργάνωση της Παιδείας. Οί συνθήκες κάτω από τις οποίες υπήρξε αυτή η άνοδος της εκπαιδευτικής στάθμης και οί όροι λειτουργίας των σχολείων στην Κρήτη διευκόλυνε την μεταφορά του πνεύματος αυτού και στα Ίόνια νησιά, στα όποια ήταν ο ίδιος κατακτητής, οί Ένετοί, μακροχρόνια ή κυριαρχία των και άνάλογες οί πολιτιστικές των προϋποθέσεις.

Η πλεονεκτική μάλιστα γεωγραφική θέση των Ίονίων νήσων σε σχέση προς την Ίταλία φαίνεται να τους έπεφύλαξε να παίξουν ένα ιδιαίζοντα ρόλο για την έπικοινωνία του υπολοίπου Έλληνισμού με την Δύση. Πολλοί λόγοι κατά την μετάβασή των προς την Δύση ή κατά την έπιστροφή των από εκεί εύρισκαν την ευκαιρία να παραμείνουν για σύντομο ή μακρότερο χρονικό διάστημα στα νησιά αυτά. Η περίπτωση π.χ. του Αθηναίου φιλοσόφου Θεοφίλου Κορυδαλέως, ο οποίος έμεινε και έδίδαξε για ένα διάστημα στην Ζάκυνθο και του συντοπίτη του Δημητρίου Μπενιζέλου, που άκολούθησε τὸ παράδειγμά του, μαρτυρεί κατά κάποιον τρόπον για τὸν άφομοιωτικό ρόλο, τὸν όποϊον έπαιξε ο έλληνικός αυτός χώρος σχετικά με την έπικοινωνία και την επίδραση του δυτικού πνεύματος στὸν υπόδουλο Έλληνισμό.

Σημαντικό βήμα για την ένίσχυση της Παιδείας στην τουρκοκρατούμενη Ελλάδα και Μικρά Ασία ήταν η απόφαση της Μεγάλης Συνόδου τὸ έτος 1593 στην Κωνσταντινούπολη ύστερα από εισήγηση του Πατριάρχη Ίερεμίου Β΄, του άποκαλουμένου Τρανού να λάβει γενικότερα μέτρα για την προαγωγή της Παιδείας. Συγκεκριμένα στα πρακτικά της

Συνόδου, τὰ όποια συνέταξε ο λόγιος Πατριάρχης Άλεξανδρείας ο Μελέτιος Πηγᾶς, άνφέρονται μεταξύ άλλων και τὰ ακόλουθα: «*Ωρισεν η Άγία Σύνοδος έκαστον έπίσκοπον έν τη έαυτου παροικία φροντίδα και δαπάνην την δυναμένην ποιείν, ώστε τὰ θεϊα και ιερά γράμματα δύνασθαι διδάσκεσθαι, βοηθεϊν δέ κατά δύναμιν τοϊς έθέλουσιν διδάσκειν και τοϊς μαθεϊν προαιρουμένοις, εάν την έπιτηδείαν χρειάν έχουσιν*».

Μετά την απόφαση αυτήν της Μεγάλης Συνόδου του 1593, από την δευτέρα και ίδίως την τρίτη δεκαετία του 17ου αιώνα η κατάσταση της Παιδείας του υπόδουλου Έλληνισμού παρουσίασε μεγάλη βελτίωση, που συνεχίσθηκε και κατά τις άμέσως έπόμενες δεκαετίες. Με την πρωτοβουλία της Έκκλησίας άναζωογονήθηκε η Πατριαρχική Σχολή της Κωνσταντινουπόλεως και άνυψώθηκε σε σπουδαίο κέντρο άνωτέρας παιδείας: πολλά σχολεία έλειτούργησαν σε διάφορες περιοχές, όρισμένα δέ με την οικονομική ένίσχυση εύπόρων εμπόρων σημαντικός αριθμός άξιολόγων λογίων έμφανίσθηκε, προπαντός όμως ένα νέο πνεύμα συγχρονισμένο εισήχθηκε στην παιδεία και γενικότερα στην πνευματική ζωή του Γένους. Άληθινή πνευματική αναγέννηση, η πρώτη μετά την άλωση, συντελέσθηκε τότε (1613-1670) στην υπόδουλη Ελλάδα.

Η αναγέννηση αυτή συνδέεται κυρίως με την φωτισμένη συνείδηση και τις τολμηρές πρωτοβουλίες του ανακαινιστή Πατριάρχη Κυρίλλου Λουκάρεως και με τὸ έξαιρετικό πνευματικό άνάστημα, την πλουσία διδακτική δράση του Αθηναίου Θεοφίλου Κορυδαλέως, πρώτου νεοέλληνα φιλοσόφου. Ο τελευταίος στην διάρκεια της πολυετούς με την φιλοσοφία ένασχολήσεώς του και ειδικότερα με τὸ έργο του Άριστοτέλη έγραψε πολυάριθμα συγγράμματα, τὰ όποια είχαν εύρύτατη άπήχηση και συνετέλεσαν στην διαμόρφωση της φιλοσοφικής σκέψεως στην έλληνική Άνατολή.

Ως διδάσκαλος της Πατριαρχικής Σχολής της Κωνσταντινουπόλεως ο Κορυδαλέυς εύτύχησε να άναδείξει πλειάδα άξιολόγων μα-

θητών, οι όποιοι άνεδείχθησαν βραδύτερον άλλοι μὲν σὲ ἀνώτερα ἐκκλησιαστικά ἀξιώματα, ἄλλοι ὡς διερμηνεῖς τῆς Πύλης καὶ ἄλλοι ὡς διδάσκαλοι τοῦ Γένους. Χαρακτηριστικὴ ἐξ αὐτῶν εἶναι ἡ περίπτωση τοῦ Εὐγενίου Γιαννοῦλη τοῦ Αἰτωλοῦ, κατόχου τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς καὶ λατινικῆς γραμματείας, τῆς θεολογίας καὶ τῆς φιλοσοφίας, ὁ ὅποιος προτίμησε ἀντὶ προσοδοφόρων θέσεων σὸ ἐξωτερικὸ καὶ ἀνωτάτων σὸ ἱερατεῖο ἀξιωμάτων νὰ διαθέσει τὸν ἑαυτὸν του καὶ τὸν πλοῦτο τῶν γνώσεών του γιὰ τὸ καλὸ καὶ τὴν προκοπὴ τῶν δεινοπαθόντων «*ἐν ὄρει καὶ σπηλαίοις*» συμπατριωτῶν του, τοὺς ὁποίους ἐπὶ σαράντα χρόνια ἐδίδασκε τὴν ἀξία τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων, τῆς ἀρετῆς, τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐλευθερίας. Ὁλόκληρη ἀλυσίδα ἀπὸ μαθητῆς του ἀκολούθησε, ἀνάμεσα ἀπὸ τοὺς ὁποίους ὁ ἀγαπημένος του Ἀναστάσιος Γόρδιος ἀπὸ τὰ Βραβιανὰ Εὐρυτανίας, ὁ ὄνομαστός ἔπειτα δάσκαλος τοῦ Γένους, ποὺ καταλήγει σὲ ἕναν ἄλλον ἐπίσης θερμὸ κήρυκα πνευματικῶν διαφωτισμοῦ, κοινωνικῆς ἀλληλεγγύης, δικαιοσύνης καὶ ἐλευθερίας, τὸν Κοσμᾶ τὸν Αἰτωλό.

Ὁ Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλὸς εἶναι μία μοναδικὴ ἐλληνικὴ μορφή, εἶναι αὐτός, στὸν ὅποιο ἡ Ἑλλάδα χωσάει πάνω ἀπὸ διακόσια σχολεῖα, αὐτὸς ποὺ δίδαξε, ποὺ κατήχησε, ποὺ ἐξανθρόπωσε, ποὺ ξύπνησε δεκάδες χιλιάδες σκλάβους γραικοὺς, γυρίζοντας μὲ τὸ ραβδί τοῦ στρατοκόπου κάπου εἴκοσι ὀλόκληρα χρόνια τὰ χωριὰ τῆς βόρειας καὶ ἀνατολικῆς Ἑλλάδας. Φωτεινὸς νοῦς, δίδασκε στὴν δημοτικὴ γλῶσσα καὶ μοχθοῦσε γιὰ νὰ κάνει ἀνθρώπους πρῶτα καὶ γιὰ νὰ ξυπνήσει μέσα τους τὴν συνείδηση τοῦ Γένους ὕστερα.

Πέραν ὅμως τῶν γνωστῶν ἐπωνύμων διδασκάλων τοῦ Γένους, οἱ περισσότεροι ἐξ αὐτῶν, ἰδίως τὴν περίοδο τοῦ ζόφου, ἔμειναν στὴν ἱστορικὴ ἀνωνυμία, ὡς οἱ ἀκατάγραφοι τῆς Ἱστορίας. Ἐν τούτοις ὅλοι αὐτοὶ γνωστοὶ καὶ ἀκατάγραφοι ἐπετέλεσαν ἔργο ρωμαλέο καὶ κατὰ τὴν οὐσία του καὶ κατὰ τὴν ἱστορικὴ του ἀντοχή. Ἦδη δὲ ἀποδεικνύεται τόσο ἰσχυρὸ, ὥστε νὰ ἀποδίδει καρποὺς καὶ μετὰ

ἀπὸ τόσες ἑκατονταετίες καὶ διὰ ἀνταγωνιστικῶς κατὰ κάποιον τρόπον πρὸς μίαν εὐρωπαϊκὴ παιδεία μὲ λάμψη, ὄχι ὅμως ἀκραιφνῶς ἐλληνικὴ. Καὶ τὸ ἔργο αὐτὸ συντέλεσε στὴν ἱστορικὴ καὶ πολιτιστικὴ συνέχεια τοῦ Γένους τῶν Ἑλλήνων.

Ἐπῆρξε ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποία ἡ διαφορὰ μὲ τὸν κατακτητὴ δὲν ἦταν ἐθνολογικὴ, κανεὶς δὲν τὴν ἐννοοῦσε ὡς τέτοια. Δὲν ὑπῆρχε Ἑλληνας καὶ Τοῦρκος, ἀλλὰ Ὁρθόδοξος καὶ ἄπιστος. Οἱ ὑπόδουλοι Ἑλληνες κατόρθωναν μὲ αὐτὰ τὰ κριτήρια νὰ ἀντιδιαστείλουν τὴν φυσιογνωμία τους καὶ τὴν αὐθεντικὴ τους ταυτότητα ἀπὸ ἐκείνην τοῦ κατακτητῆ. Καὶ τοῦτο ἦταν τὸ ὕψιστο μάθημα ποὺ ἐπετέλεσε ἡ Παιδεία τῶν χρόνων ἐκείνων, τὴν ὁποίαν προσέφεραν στοὺς ὑποδούλους οἱ ἐπώνυμοι καὶ οἱ ἀνώνυμοι διδάσκαλοι αὐτῶν.

Στὸν αἰῶνα ποὺ θὰ προηγηθεῖ τῆς Ἐθνεγεροῖας τοῦ 1821, τὸν 18ον αἰῶνα, οἱ ἐπικρατοῦσες συνθήκες θὰ δημιουργήσουν τὸ κατάλληλὸ κλίμα ἔστω καὶ μὲ τὴν περιορισμένη προπαρασκευὴ τῶν προηγουμένων ἑκατονταετιῶν, ὥστε νὰ σημειωθοῦν σημαντικὰ βήματα στὴν ὀργάνωση τοῦ ὑποδούλου Ἑλληνισμοῦ, στὴν οἰκονομικὴ του ἀνάπτυξη στὴν ἐπέκταση τῆς Παιδείας καὶ τὴν διάδοση τῶν γραμμάτων, ὅπως καταστεῖ ὄρμος γιὰ τὴν ἐπιδίωξη τῆς ἐθνικῆς του ἀποκαταστάσεως. Ἀλλὰ περὶ αὐτῶν θὰ χρειασθεῖ νὰ ἐπανέλθουμε σὲ ἐπόμενη εὐκαιρία.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Κ. ΣΤΑΘΑΚΗΣ

ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

1. Ἀρχ. Ἡλία Ματρωγιαννοπούλου: Βυζάντιον» Ἐκδόσεις ΖΩΗ, Ἀθήνα 1967, σελ. 338.
2. Διακήρυξις Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων, Ἀθήνα 1946, σελ. 155.
3. Κων/νου Παπαρηγοπούλου: «Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους» Ἐκδόση Ἐλευθερουδάκη, Τόμος Ε', Β' μέρος, σελ. 27.
4. Παναγ. Κανελλόπουλου: «Δοξίμια καὶ ἄλλα κείμενα σαράντα πέντε ἐτῶν», Ἐκδόση Ἐγνατία - Θεσσ/νίκη 1980, σελ. 130.
5. Οἱ Πατριάρχες τοῦ Γένους, Ἐκδόση Μητροπόλεως Δημητριάδος, Βόλος 1985, σελ. 31.

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΠΟΥ ΟΔΗΓΗΣΑΝ ΣΤΗΝ ΑΦΙΞΗ ΤΟΥ ΟΘΩΝΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

«Συνῆλθον δὲ οὐδὲν ὠρισμένον σχεδίου, οὐδεμίαν καθαρὰν ἰδέαν ἔχοντες περὶ πολιτεύματος. Καὶ ἀληθῶς μὲν πάντες ἐπεπόθουν βασιλεία, ἀλλὰ μέχρι τῆς εὐρέσεως βασιλείως πῶς ἔπρεπε νὰ κυβερνηθῇ ἡ Ἑλλάς;»

(Ν. Δραγούμης)

Ὁ ξεσηκωμὸς τοῦ γένους τὸ 1821 ὑπῆρξε ἀναμφίβολα ἀποτέλεσμα τῆς αὔξεσης τῆς ἰσχύος τοῦ ὑπόδουλου Ἔθνους ἀπέναντι στὴν φθίνουσα ἰσχὺ τοῦ ὀθωμανοῦ κατακτητοῦ. Ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ 18ου αἰώνα, παρατηρήθηκε μεγάλη οἰκονομικὴ ἀνθιση τοῦ Ἑλληνισμοῦ στοὺς τομεῖς τῆς ναυτιλίας, τοῦ ἐμπορίου, ἀλλὰ καὶ τῆς πρωτογενοῦς οἰκονομίας μὲ τὴν ἴδρυση συνεταιρισμῶν. Ἡ οἰκονομικὴ αὐτὴ ἀνθιση ἀνέδειξε μίαν πολυμελῆ κοινωνικὴ τάξη τὰ μέλη τῆς ὁποίας ἦσαν πλούσιοι ραγιάδες μὲ μεγάλη οἰκονομικὴ ἰσχὺ. Οἱ καρaboκύρηδες τῶν νησιῶν τοῦ Αἰγαίου, οἱ προεστοὶ τῶν χωριῶν τοῦ Ὀλύμπου, τοῦ Πηλίου καὶ τῆς Ἡπείρου, οἱ φαναριῶτες ἐμποροὶ, οἰκονομικὰ ἰσχυροί, ἀσχολήθηκαν πολὺ μὲ τὴν ἐκπαίδευση τῶν παιδιῶν τους.

Τὰ τελευταῖα εἰδικὰ χρόνια πρὶν ἀπὸ τὴν ἐπανάσταση, ὁ ἑλληνισμὸς εἶχε ἀποκτήσει μεγάλη δυναμικὴ πού τὸν ἐσπρωχνε πρὸς τὴν ἀποτίναξη τοῦ ζυγοῦ. Ἐκφραση τῆς δυναμικῆς αὐτῆς ἀποτελέσει ἀφ' ἐνὸς τὸ πνευματικὸ ἔργο τῆς πλειάδας τῶν δασκάλων τοῦ ὑπόδουλου ἑλληνισμοῦ, ἀφ' ἑτέρου ὅμως καὶ οἱ συνωμοτικὲς πρακτικὲς πού κατέληξαν στὴν ἄριστα ὀργανωμένη ἐταιρία τῶν Φιλικῶν.

Ὁ ὑπόδουλος λαός, πλούσιοι καὶ φτωχοί, ἐξακολουθοῦσε νὰ ὑποφέρει κάτω ἀπὸ τὸν ζυγὸ ἐνὸς κράτους ὀργανωμένου μὲ σκοπὸ τὴν παρασιτικὴ ὑπαρξη τῶν Τούρκων εἰς βάρος τῶν ὑπόδουλων ραγιάδων.

Πλαί στὸν ὀραματιστὴ, λόγιο ἐπαναστάτη Ρήγα Φεραῖο, ἡ παρουσία τοῦ Ἀδαμάν-

τιου Κοραῖ ἦταν ἐξίσου εὐεργετικὴ. Ἡ ἐπανάσταση τῶν δεσμῶν τοῦ ὑπόδουλου λαοῦ ἀπ' εὐθείας μὲ τὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ δόξα ἂν καὶ στὸν ἐπόμενον αἰῶνα ὀδήγησε σὲ λανθασμένη ὑποτίμηση τῆς ἀξίας τοῦ ἑλληνικοῦ Βυζαντίου, τὴν ἐποχὴ τοῦ 1800 ἀποδείχτηκε καταλυτικὴ.

Ὁ Ρήγας Φεραῖος συνελήφθη καὶ ἐκτελέστηκε. Ὁ Κοραῖς πέθανε στὸ Παρίσι τὸ 1833 γέρος καὶ ἀδύναμος πιά, ὑποστηρίζοντας ἀπὸ ἐκεῖ τὴν ἐπανάσταση, θεωρώντας ὅμως ὅτι εἶχε ξεσπάσει πρόωρα.

Ἡ κινητήρια δύναμη ὅμως πού ἐσπρωξε τὰ πράγματα μέχρι τὴν ἔκρηξη τῆς ἐπανάστασης ἦταν ἡ Φιλικὴ Ἐταιρεία, ἡ ἑνοπλὴ ὀργάνωση, ψυχὴ τῆς ὁποίας ἦταν ὁ Νικόλαος Σκουφᾶς, ἀπαίδευτος ἐμποράκος, ὁ ὁποῖος τὸ καλοκαίρι τοῦ 1818 πρὶν πεθάνει ἔδωσε ἐντολὴ γιὰ κατήχηση στὴ Φιλικὴ Ἐταιρεία τοῦ Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη, ὁ ὁποῖος ὡς ἀρχιστράτηγος τῆς Πελοποννήσου θὰ κήρυττε στὶς 23 Μαρτίου 1821 τὴν Ἐπανάσταση στὴν Καλαμάτα. Ὁ ἴδιος ἄνθρωπος αὐτός, δέκα χρόνια ἀργότερα ἔδινε τὸ σῆμα γιὰ τὴν δολοφονία τοῦ πρώτου κυβερνήτη τῆς ἀπελευθερωμένης πιά Ἑλλάδας.

Ὅταν ξεσπασε ἡ ἐπανάσταση, τὸ διεθνὲς κλίμα ἦταν πράγματι πολὺ ἐχθρικό. Ἡ Γαλλικὴ ἐπανάσταση, φαινόταν πιά μετὰ τὸν Danton, τὸν Marra καὶ τὸν Ναπολέοντα ἐφιαλτικὸ ἐνδεχόμενο στὴν Εὐρώπη τῆς Παλινορθώσης. Οἱ καταπιεσμένοι ὅμως Εὐρωπαϊκοὶ λαοὶ, πνιγμένοι ἀπὸ τὰ ἀνελεύθερα

καθεστῶτα τους, εἶδαν στὴν ἑλληνικὴ ἐπανάσταση τὴν ἔμμεση πραγμάτωση τῶν ὀραματισμῶν τους γιὰ ἰσότητα, ἀδελφoσύνη, δικαιοσύνη καὶ γιὰ τὸν λόγο αὐτὸ τὴν ὑποστήριζαν θερμὰ.

Αὐτὸς ἀκριβῶς ὁ λόγος εἶναι ποὺ ἔκανε τὸν Μέντερινχ τόσο ἐχθρικό στὴν Ἑλληνικὴ Ὑπόθεση, ὥστε νὰ χαρακτηρίζει τὰ Ἑλληνικά πλοῖα συλλήβδην πειρατικά καὶ τοὺς Ἕλληνες ἀπειθαρχοὺς ὑπηκόους.

Ὅταν λοιπὸν ὁ Τσάρος Ἀλέξανδρος ἐγκαινίασε στὴν Ἁγία Πετροῦπολη στὶς 17 Ἰουνίου 1824 τὶς διασκέψεις στὶς ὁποῖες ἡ Εὐρώπη θὰ ἔπρεπε νὰ ἐτοιμάσει τὴν εἰρήνευση στὴν Ἑλλάδα, οἱ σχετικὲς θέσεις τῶν δυνάμεων ποὺ συμμετεῖχαν δὲν ἐπέτρεπαν τὴν ἐλπίδα πρακτικοῦ ἀποτελέσματος.

Ἡ Ρωσία εἶχε δηλώσει ὅτι ἤθελε νὰ ἐγκατασταθοῦν προγκιλάτα ὑποτελῆ στὸ Σουλτάνο. Ἐὰν ἡ Πύλη δὲν συναινοῦσε, οἱ λοιπὲς δυνάμεις θὰ ἔδιναν τὴν ἐξουσιοδότηση στὴν Ρωσία νὰ ἐνεργήσει στρατιωτικά. Ἡ Ἀγγλία ἀντιτίθετο ἀπόλυτα στὸ σχέδιο αὐτό. Ὁ Κάννιγκ ἀποδεχόταν ὅτι οἱ Ἕλληνες χρειάζονταν βοήθεια, ὅμως δὲν ἔπρεπε νὰ βοηθηθοῦν ἀπὸ μία μόνο δύναμη ἀλλὰ ἀπὸ τὴν Εὐρώπη ἐνωμένη. Ἐπιπλέον, ἡ Βρετανία ὑποστήριζε μία μικρὴ ἀλλὰ τελείως ἀνεξάρτητη Ἑλλάδα, ἡ ὁποία δὲ θὰ ἔπρεπε νὰ κηδεμονεύεται ἀπὸ τὴ Ρωσία. Ὁ Πονηρὸς Μέντερινχ, προσπαθοῦσε νὰ ἀκρωώσει ὅποιαδήποτε ἀπόφαση, ἐνῶ ἡ Γαλλία καὶ ἡ Πρωσία ἦσαν ἐτοιμὲς νὰ ὑποστηρίξουν ὅποια πλευρὰ τοὺς ἔδινε περισσότερα ἀνταλλάγματα.

Μέσα στὸ κλίμα αὐτό, ἡ αἴτηση τῶν Ἑλλήνων πρὸς τὸν Κάννιγκ, γιὰ ἀποκλειστικὴ προστασία («κηδεμονία») ἀπὸ τὴν Ἀγγλία, ὀδήγησε σταδιακὰ τὴ χώρα αὐτὴ σὲ ἕναν ἀγῶνα πλειοδοσίας πρὸς τοὺς Ἕλληνες μὲ ἀντίπαλο τὴ Ρωσία καὶ ἀργότερα σὲ μικρότερο βαθμὸ καὶ τὴ Γαλλία. Ἡ πολιτικὴ τοῦ πανίσχυρου Μέντερινχ, γιὰ πρώτη φορὰ, στὸ ἑλληνικὸ ζήτημα δὲν ἀπέδωσε στὸ βαθμὸ ποὺ ἐκεῖνος θὰ ἐπιθυμοῦσε. Εἶναι φυσικό ὅτι μὲ τὸ κλίμα πλειοδοσίας ποὺ ἐπικράτησε τὰ ἐπόμενα χρόνια, δημιουργήθηκαν ἰσχυρὰ ἐρεί-

σματα στὸν πολιτικὰ ἀνώριμο ἐπαναστατημένο λαὸ μὲ τὴ μορφή «κομμάτων». Οἱ ἡγέτες καὶ ὄπαδοί τοῦ Ἀγγλικοῦ, Γαλλικοῦ καὶ Ρωσικοῦ κόμματος προσέβλεπαν γιὰ τὴ σωτηρία τῆς πατρίδας στὴν ἀντίστοιχη δύναμη.

Δὲν εἶναι εὐκόλο νὰ κρίνουμε σήμερα τὶς σκέψεις καὶ τὶς τάσεις ποὺ ἐπικρατοῦσαν δύο αἰῶνες πρὶν. Γεγονὸς πάντως εἶναι ὅτι στὶς 6 Ἰουνίου 1827 ὑπεγράφη τὸ σύμφωνο τοῦ Λονδίνου μεταξὺ τῶν μεγάλων δυνάμεων. Στὸ σύμφωνο καθορίστηκε ἀντιπροσωπεῖα ἡ ὁποία καὶ ἀπαίτησε τελειογραφικὰ τὸ ἴδιο καλοκαίρι ἀπὸ τὸν Σουλτάνο τὴ διακοπὴ τῆς σφαγῆς τῶν Ἑλλήνων ἀπὸ τὸν Ἴμπραῆμ καὶ τὴν ἐναρξη συνομιλιῶν γιὰ παραχώρηση αὐτονομίας στοὺς ἐπαναστάτες. Ἡ Ὑψηλὴ Πύλη δὲν ὑποχώρησε, δεδομένου ὅτι στρατιωτικὰ τουλάχιστον, ἡ ἑλληνικὴ ἐπανάσταση ἔπνεε τὰ λοῖοθια. Καὶ πράγματι, ὅπως ἔλεγε ὁ Νικόλαος Δραγούμης στὰ ἀπομνημονεύματά του: «*Ἄν καὶ φυτέψαμε τὸ δέντρο τῆς ἐλευθερίας, ἡ ἄγνοιά μας δὲν μᾶς ἐπιτρέπει νὰ τὸ καλλιεργήσουμε*».

Ὁ Καραϊσκάκης στὴν Ἀττικὴ καὶ ὁ Κολοκοτρώνης στὴν Πελοπόννησο εἶναι οἱ τελευταῖες φλόγες ποὺ κρατοῦν ζωντανὴ τὴ φωτιὰ τῆς ἐπανάστασης. Κατὰ τὰ ἄλλα ἐθνικὸς διχασμὸς, καὶ παντοδυναμία τοῦ Ἴμπραῆμ. Μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Καραϊσκάκη καὶ τὴ διάλυση τοῦ στρατοῦ στὸ Φάληρο, ὁ Τουρκοαιγυπτιακὸς στόλος συγκεντρώθηκε στὴν Πύλο καὶ προετοιμαζόταν γιὰ τὸ τελικὸ χτύπημα μὲ τὸ ὁποῖο θὰ ἐσθηνε τὴν ἐπανάσταση. Ἡ Ὑδρα καὶ τὸ Ναύπλιο, τελευταῖες ἐλπίδες τοῦ ἔθνους, θὰ ἀκολουθοῦσαν σύμφωνα μὲ τὰ σχέδια τῶν Μαχμούτ καὶ Μεχμέτ-Ἀλῆ τὴν τύχη τῶν Ψαρῶν καὶ τῆς Κάσου.

Ὅμως στὶς 20 Ὀκτωβρίου, ἡ ναυμαχία τοῦ Ναυαρίνου ἐξαφάνισε τὸν Τουρκοαιγυπτιακὸ στόλο καὶ ἄλλαξε τὸ πολιτικὸ τοπίο. Ἦταν τεράστια καταστροφὴ σύμφωνα μὲ τὸν Μέντερινχ. Τὰ συναισθήματα στὴν Ἀγγλία ἦταν ἀνάμικτα: Ἄλλοι ἔχαιραν γιὰ τὴ νίκη, ἀλλὰ ἡ κυβέρνηση ἦταν συγκρατημένη. Ἡ Βρετανία εἶχε δράσει ἀντίθετα μὲ τὴν πάγια πολιτικὴ τῆς δηλαδὴ τῆς διατήρησης τῆς ἐνό-

τητας της 'Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Τρεις μήνες αργότερα, ο νέος πρωθυπουργός, Wellington, έλεγε για τη ναυμαχία του Ναυαρίνου: «Τὸ ἀτυχές περιστατικό», («Untoward event»).

Σε κάθε περίπτωση, πάντως, ο νικητής του Βατερλώ, φανατικός μαθητής του Ούιλιαμ Πίττ, παρά την προσκόλλησή του στην πολιτική της ενότητας της 'Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, στήριξε την ανεξαρτησία της Ελλάδας, καθώς είχε πεισθεί ότι άλλος τρόπος για ειρήνευση στη Μέση Ανατολή δεν υπήρχε. Μετά από έξι χρόνια αίματηρού αγώνα και παρά τις έσωτερικές αντιθέσεις, οι Έλληνες είχαν πείσει ότι όσο βρισκόνταν κάτω από τον 'Οθωμανικό ζυγό τα συμφέροντα των μεγάλων δυνάμεων θα επλήττωντο.

Τὸν χειμώνα τοῦ 1827 ἡ Ελλάδα ἐξαντλημένη ἀπὸ ἐπτά ἔτη πολέμου δὲν ἀγωνιζόταν πιά. Οἱ ναύαρχοι τῶν τριῶν δυνάμεων εἶχαν καταστρέψει ἕναν ὀλόκληρο στόλο. Στρατιωτικὲς δυνάμεις τῆς Γαλλίας, «εἰρηνευτικές» θὰ τις ὀνομάζαμε σήμερα, εἶχαν ἐγκατασταθεῖ στὸ Μωριά. Τὸ Ρωσικὸ κανόني εἶχε ἐκπυροσοκροτήσει καὶ οἱ 'Οθωμανικὲς δυνάμεις εἶχαν ἀποδουθεῖ σὲ νέο Ρωσοτουρκικὸ πόλεμο, ὅπως ἄλλωστε εἶχε προβλέψει καὶ ὁ Μέττερνιχ. Οἱ Έλληνες ὅμως δὲν μποροῦσαν πιά νὰ ἐκμεταλλευθοῦν τὴ συγκυρία γιὰ νὰ μεγαλώσουν τὴν ἔκταση τῶν ἀπελευθερωμένων ἐδαφῶν.

“Ὅλο τὸ ἐνδιαφέρον συγκεντρώνεται λοιπὸν στὴν ἀφιξη τοῦ νέου Προέδρου τῆς Δημοκρατίας, τοῦ Καποδίστρια. Οἱ διάφορες φατρίες θὰ τοῦ ἐπέτρεπαν νὰ κυβερνήσει; Θὰ κατάφερε νὰ βάλει τάξη στὴν τρομακτικὴ ἀναρχία καὶ νὰ συμφιλιώσει τὶς ἀντικρουόμενες ζηλοτυπίες καὶ φιλοδοξίες ὄλων τῶν πλευρῶν;

“Ἄξιος διπλωμάτης, μοναδικὸς ἀντάξιος ἀντίπαλος τοῦ Μέττερνιχ, ὄχι τόσο δοκιμασμένος στὴ δημόσια ζωὴ τῆς ἐπαναστατικῆς Ελλάδας, θὰ μποροῦσε νὰ εἶχε ἀρνηθεῖ τὴν τιμὴ ποὺ τοῦ ἐπιφύλαξε ἡ συνέλευση τῆς Τροιζήνας στὶς 14 Ἀπριλίου τοῦ 1827. “Ὅμως

δὲν τὸ ἔκανε. Ἀγαποῦσε βαθιὰ τὶς ρίζες τοῦ καθὼς καὶ τὴ δύναμη τῆς ἐξουσίας. Προτίμησε τὴν ἐπικίνδυνη ἀλλὰ προβλεπόμενη θέση ἀπὸ τὰ γραφειοκρατικὰ διπλωματικὰ καθήκοντα ποὺ πρότεινε ὁ νέος τσάρος Νικόλαος τὴν ἴδια ἐποχὴ. Σὲ συμπατριῶτες τοῦ ἔλεγε μὲ νόημα: «*Θεωρῆστε με ὡς ἄνδρα νεκρό, ὅμως ἔχω καθήκον νὰ ἀποδεχθῶ*» (Παπαδόπουλος Βρεττός, βιογραφικὰ ἀπομνημονεύματα).

Μέσα στὸ χάος τῆς ἀναρχίας καὶ τὴν ἔλλειψη χρημάτων παρὰ τὴν πώληση ὅλης τῆς περιουσίας τοῦ γιὰ κάλυψη τῶν ἀναγκῶν τῆς νέας κυβέρνησης, ἀπὸ τὶς πρῶτες ἐνέργειες τοῦ Καποδίστρια πρὶν φθάσει στὴν Ελλάδα, ἦταν ἀπεγνωσμένη αἴτησή του πρὸς τοὺς Γερμανοὺς φιλέλληνες (Isambert, I' Independance Grecque) γιὰ στρατιωτικὴ δύναμη τουλάχιστον 3.000 ἀνδρῶν Ἑλβετῶν ἢ Βαυαρῶν, δύναμη τὴν ὁποία δὲν κατάφερε νὰ ἐξασφαλίσει.

“Ὅταν ἀποβιβάστηκε στὸ Ναύπλιο, στὶς 18 Ἰανουαρίου τοῦ 1828 ἡ κατάσταση τῆς Ελλάδας ἦταν τραγικὴ. Ἡ ἐξουσία τῆς Κυβέρνησης περιοριζόταν στὴν Αἴγινα, τὸν Πόρο, τὰ Μέγαρα, τὴν Ἐλευσίνα καὶ τὴν Σαλαμίνα. Τὸ δημόσιο ταμεῖο ἦταν ἄδειο, ἢ γιὰ τὴν ἀκρίβεια δὲν υπήρχε καθόλου.

“Ὅμως ὁ Καποδίστριας δὲν πελαγοδρομήσε. Στὶς 30 Ἰανουαρίου κατήργησε τὸ ἐν ἰσχύει Σύνταγμα καὶ σχημάτισε προσωρινὴ κυβέρνηση ποὺ ἀποτελοῦνταν ἀπὸ τὸν Κυβερνήτη καὶ ἕνα συμβουλευτικὸ σῶμα, τὸ «Πανελλήνιο», ὅπου συγκέντρωσε, στὴν ἀρχὴ τουλάχιστον, ἀνεξαρτήτως φατρίας ὅλα τὰ σημαντικὰ πολιτικὰ πρόσωπα.

“Ὅλα τὰ χρήματα ποὺ μπόρεσε νὰ συγκεντρώσει ἀπὸ τὴ Γαλλία καὶ τὴ Ρωσία, τὰ χρησιμοποίησε γιὰ τὴν ἀναδιοργάνωση τοῦ στρατοῦ. ἤξερε ὅτι ἡ συνδιάσκεψη τοῦ Λονδίνου θὰ χάραζε τὰ ὅρια τοῦ νέου κράτους λαμβάνοντας ὑπ' ὄψην τὴν πραγματικὴ κατοχὴ ἐδαφῶν ἀπὸ τοὺς Έλληνες. “Ὅμως οἱ δυνάμεις τοῦ δὲν ἐπαρκοῦσαν γιὰ ἀνακατάληψη τῆς Ἀθήνας καὶ τοῦ Μεσολογγίου ὅπου παρέμεναν τουρκικὲς φρουρές.

Ὁ Καποδίστριας προσπάθησε λίγο-λίγο νὰ συγκεντρώσει καὶ ἐνδυναμώσει τὴν κεντρικὴ ἐξουσία. Ἡ διοίκησή του, σύντομα δημιουργήσε πολλοὺς ἐχθροὺς, ὅμως ἦταν ἀπαραίτητη γιὰ νὰ ὀρθοποδήσει καὶ ὀργανωθεῖ ἓνα νέο κράτος, ἀποδιοργανωμένο ἀπὸ τὶς φατρίες, χωρὶς σύνορα, χωρὶς ἀστυνομία, δηλαδή χωρὶς ὅλα αὐτὰ ποὺ συνιστοῦν ἓνα κράτος.

Αὐτὸ τὸ νέο κράτος ποὺ γεννιόταν ποῖο θὰ ἦταν; Θὰ ἦταν τελείως ἀνεξάρτητο ἢ θὰ παρέμενε ὑποτελὲς τῆς Τουρκίας μὲ τὴν ἀνομολόγητη προστασία τῆς Ρωσίας; Ἐμοιαζε ὅτι ὁ Καποδίστριας ἐκλίνε περισσότερο πρὸς τὸ δεύτερο πολιτικὸ σχῆμα, μὲ τὴν ὑποστήριξη καὶ τοῦ Κολοκοτρῶνη.

Ὅπως καὶ νὰ εἶχε τὸ πράγμα, ὁ Κυβερνήτης συμβούλευε τοὺς συμπατριῶτες του νὰ ἀποθέτουν τὴ διαχείριση τῶν συμφερόντων τους στὰ χέρια τῶν Λονδρέζων διπλωματῶν. Ὁ καιρὸς γιὰ τὴν ἀπαίτηση πλήρους ἀνεξαρτησίας θὰ ἐρχόταν ἀργότερα, ὅταν τὸ ἑλληνικὸ κράτος θὰ εἶχε ἀποκτήσει ὑπόσταση καὶ ὄρια. Γιὰ τὴν ὥρα, ἦταν πιὸ φρόνιμη ἢ ἐμπιστοσύνη στὴν καλοσύνη τῆς τριπλῆς συνεννόησης, ἢ ὅποια σχοινοβατοῦσε μεταξὺ τῶν ὑπονομεύσεων τοῦ Μέττερνιχ καὶ τῶν ἀντικρουόμενων συμφερόντων Ἀγγλίας καὶ Ρωσίας στὴν Ἀνατολή.

Ἡ ὀργάνωση τοῦ μελλοντικοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους ἀπὸ τὴν Εὐρώπη προχωροῦσε μὲ βασανιστικὰ ἀργοὺς ρυθμούς. Οἱ αἰτήσεις τοῦ Καποδίστρια ἐξετάζονταν ἀπὸ τὴ διάσκεψη τῶν συμμαχικῶν πρέσβων στὸν Πόρο, καὶ ἀποστέλλονταν στὴ συνδιάσκεψη στὸ Λονδίνο γιὰ τὴν τελικὴ ἀπόφαση. Συζητήθηκαν ἔτσι, ἄρθρο πρὸς ἄρθρο, τὰ ζητήματα τῶν συνόρων, τῶν ἀποζημιώσεων τῶν τουρκικῶν ἰδιοκτησιῶν, τοῦ ποσοῦ τῆς ἐτήσιας εισφορᾶς πρὸς τὸν Σουλτάνο, ὁ ἔλεγχος ἢ ἡ ἀρνησικυρία (VETO) τοῦ Σουλτάνου πρὸς τὶς ἀποφάσεις τῆς Ἑλληνικῆς κυβερνήσεως, ἢ ἐσωτερικὴ διακυβέρνηση τοῦ νέου κράτους.

Σὲ ὅλες αὐτὲς τὶς συζητήσεις πουθενὰ δὲν γινόταν λόγος γιὰ ἀνεξαρτησία. Θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι αὐτόνομο ἀλλὰ ὑποτελὲς στὸ Σουλ-

τάνο κράτος. Γιὰ πρώτη φορὰ τὸν Αὐγουστο τοῦ 1828 σὲ ἐπιστολὴ τοῦ Nesselrode στὸν Lieven ἐμφανίζεται ἡ φράση: «*Ἐὰν οἱ σύμμαχοι ἐκρίναν ὅτι ἡ πλήρης ἀνεξαρτησία τῆς Ἑλλάδας ἐδραιώνει τὴν εἰρήνη καλυτέρα στὴν Ἀνατολή, ἡ Ρωσία δὲ θὰ ἐναντιωνόταν σὲ αὐτὴ τὴ διευθέτηση*».

Πρὶν ὅμως ἀπὸ τὴ θέση σὲ ἰσχὺ τῆς πράξεως ἰδρύσεως τοῦ νέου κράτους, ἔπρεπε ἢ Πύλη νὰ ἀποδεχθεῖ τὴ διαμορφωθείσα, ἀπὸ τὴ Γαλλικὴ στρατιωτικὴ ἀποστολή, ἐδαφικὴ κατάσταση. Ἀλλιώως, ἀμέσως μετὰ τὴν ἀναχώρηση τῶν Γάλλων, οἱ Ὀθωμανοὶ θὰ μπορούσαν νὰ ἐπιχειρήσουν ἐπανακατάληψη τῶν ἀπελευθερωμένων ἐδαφῶν.

Ἀπὸ τὰ διάφορα σχέδια, ἐκεῖνο ποὺ τελικὰ ἐπικράτησε σὲ πρωτόκολλο ποὺ ὑπογράφηκε στὸ Λονδίνο καὶ προτάθηκε στὸ Σουλτάνο ἀπὸ τοὺς συμμάχους, ἔλεγε:

«Ὁ Μοριᾶς καὶ οἱ Κυκλάδες μέχρις ὀριστικῆς διευθετήσεως τῶν ὁρίων τοῦ νέου κράτους τίθενται ὑπὸ τὴν ἐγγύηση τῶν τριῶν Ἀυλῶν, τῆς Ἀγγλίας, τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ρωσίας, ἕως ὅτου ἡ τύχη τους ἀποφασιστεῖ ὀριστικά, χωρὶς ὥστόσο νὰ προκαταλαμβάνεται ἡ τελικὴ διαρρύθμιση τῶν ὁρίων τῆς Ἑλλάδος. Τὸ ζήτημα αὐτὸ θὰ ἀποφασιστεῖ σύντομα ἀπὸ κοινὸν μὲ τὴν Τουρκία».

Ὅσο εὐμενῶς ἔγινε δεκτὴ ἢ πιὸ πάνω νότα ἀπὸ τὴν Πύλη, τόση ἀπογοήτευση διαπέρασε τοὺς Ἕλληνες. Ὁ Καποδίστριας διαβεβαίωσε ἀπ' εὐθείας τὸν Τσάρο ὅτι: «*Τὸ πολίτευμα ποὺ θὰ ἐγκαθιδρυθεῖ στὴν Ἑλλάδα πρέπει νὰ εἶναι μοναρχικὸ, ἰσχυρὰ συγκεντρωτικὸ, ὥστε νὰ περιορίζει τὸ ἄτακτο πνεῦμα τῶν προεστῶν, οἱ ὅποιοι παλαιότερα ἀποτελοῦσαν τὰ ὄργανα τῶν καταπιεστῶν Τούρκων, καὶ σήμερα ζυμῶνουν ἀκατάπαντα τὴν ἀναρχία καὶ τὴν ἀταξία*» (Ἐπιστολὴ Μ. Βούλγαρη πρὸς Nesselrode).

Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, ὁ Κυβερνήτης ἐπιχειρηματολογοῦσε κυρίως πρὸς τὴν πλευρὰ τῆς Ἀγγλίας, ὅτι ὀρθὰ ἢ πρόταση τῶν πρέσβων στὸν Πόρο προσέβλεπε σύνορα ἀπὸ τὸν Βόλο στὴν Ἄρτα δεδομένου ὅτι αὐτὰ ἀποτελοῦσαν καὶ φυσικὸ ἐμπόδιο σὲ τυχὸν ἐπί-

θεση των Τούρκων για κατάληψη των απελευθερωμένων εδαφών της Ρούμελης.

Στή φάση αυτή, ή εμπόλεμη με την Τουρκία Ρωσία είχε πλέον αναλάβει την Έλληνική Υπόθεση, δεδομένου ότι ή Αγγλία του Wellington εύνουσε τώρα μιá ισχυρή αδιαίρετη Όθωμανική αυτόκρατορία, εμπόδιο στην κάθοδο της Ρωσίας προς την Άνατολή, ενώ ή Πύλη ανέβαλλε συστηματικά την υιοθέτηση του πρωτοκόλλου του Λονδίνου της 16 Νοεμβρίου 1828 με την έλπίδα ότι αυτό θα άκυρωθεί από τα πράγματα.

Στό τελικό πρωτόκολλο του Λονδίνου στις 22 Μαρτίου του 1829, ή πρώτη από τις κύριες διπλωματικές πράξεις με τις όποιες ιδρύθηκε τό έλληνικό κράτος προέβλεπε ότι:

«Τά σύνορα θα έκτείνονται από τόν κόλπο του Βόλου έως τόν κόλπο της Άρτας διά του όρους Όθρος και των ύπωρειών της Πίνδου. Οί Κυκλάδες και ή Εύβοια θα άποτελοϋσαν τμήμα του νέου κράτους».

«Οί Έλληνες θα καταβάλλουν ετησίως στό Σουλτάνο 1.500.000 πιάστρα».

«Τα μεγάλα κτήματα των Τούρκων και τά εκκλησιαστικά βακούφια πρέπει να πουληθούν σέ Έλληνες εντός ενός έτους».

«Τό έλληνικό κράτος θα είναι ύποτελές στην Πύλη και θα έχει έσωτερική οργάνωση κατάλληλη για έγγνωση της θρησκευτικής έλευθερίας και του έμπορίου. Τό καθεστώς πρέπει να είναι μοναρχικό, με πρίγκιπα χριστιανό και κληρονομικό δικαίωμα. Ό πρίγκιπας αυτός δέν θα πρέπει σέ καμία περίπτωση να άνήκει στις βασιλεύουσες οίκογένειες των τριών κρατών της συνθήκης του Λονδίνου και θα έπιλεγεί από κοινού από τις τρεις πιο άνω δυνάμεις και την Πύλη, και θα άντλεί την έξουσία του από τόν Σουλτάνο. Σέ περίπτωση μη ύπαρξεως διαδόχων, ή Πύλη θα συμμετέχει στην έπιλογή του νέου πρίγκιπα».

«Επιβάλλεται γενική άμνηστία και έλευθερία μετεγκαταστάσεως στους Έλληνες και Τούρκους που δρέθηκαν έκατέρωθεν των καθορισμένων συνόρων».

Τό πρωτόκολλο του Λονδίνου της 22 Μαρτίου του 1829, έγινε δεκτό από τους Έλληνες με συναισθήματα άναγνώρισης προς τις προστάτιδες δυνάμεις, όμως ή ικανοποίησή τους δέν ήταν άπόλυτη. Δέν απελευθερώνονταν περιοχές που είχαν συμμετάσχει ένεργά στην επανάσταση, όπως ή Ήπειρος, ή Θεσσαλία, ή Κρήτη και τό χειρότερο, αντί πλήρους άνεξαρτησίας τό νέο κράτος παρέμενε ύποτελές στό Σουλτάνο. Ό Μέττερνιχ, συνεπής προς την ύπουλη πολιτική του, έστειλε συμβουλές στό Σουλτάνο με τίτλο: *«Άπόψεις φιλικής προς την Πύλη δυνάμεως, ή όποία καμία σχέση δέν έχει με την τριπλή συνεννόηση, σχετικά με τό πρωτόκολλο της 22 Μαρτίου».* Με τό κείμενό του αυτό πρότεινε στους Τούρκους να άποδεχθούν ως έλεύθερη Ελλάδα μόνο τό Μωριά και τις Κυκλάδες και όχι την Ρούμελη και την Εύβοια.

Ό Σουλτάνος δέν έκανε οϋτε αυτό. Ήλιπιζε ότι τά άντικρουόμενα συμφέροντα των μεγάλων δυνάμεων θα άκύρωναν στην πράξη την έφαρμογή του πρωτοκόλλου. Όμως ή τροπή του Ρωσοτουρκικού πολέμου δέν τον εύνόησε. Ή κατάληψη της Άδριανούπολης από τους Ρώσους άνάγκασε τό Σουλτάνο με νότα της 9 Σεπτεμβρίου να συμμορφωθεί στην Έλληνική Υπόθεση με τη συνδιάσκεψη του Λονδίνου.

Με τό άρθρο 10, ή συνθήκη της Άδριανουπόλεως άποτελεί τη δεύτερη διπλωματική πράξη ίδρυσης του Έλληνικού κράτους. Καθορισμένο ήδη μέσω του πρωτοκόλλου της 22 Μαρτίου, στις 14 Σεπτεμβρίου του 1829 γεννιόταν πλέον με την ύπογραφή της Τουρκίας και έπαιρνε τη θέση του άνάμεσα στα κράτη της Ευρώπης. Ό Ρωσοτουρκικός πόλεμος, που είχε προκαλέσει τόσο έντονη άνησυχία στις ευρωπαϊκές δυνάμεις, είχε τό άνεκτίμητο για μās άποτέλεσμα να ύποχρεώσει τόν Σουλτάνο να ύπογράψει συνθήκη που αναφέρεται στην έλεύθερη Ελλάδα και να κόψει με τό σπαθί τό Γόρδιο δεσμό των άτελειωτων διαπραγματεϋσεων.

Οί άρχικές εϋνοϊκές για την Ελλάδα ένερ-

γειες τῆς Ἀγγλίας ὑπὸ τὸν Canning, μὲ ἀποκορύφωμα τὴν ἀναγνώριση τοῦ δικαιώματος ναυτικοῦ ἀποκλεισμοῦ ἀπὸ τὸν Ἑλληνικὸ στόλο στὸ Αἰγαῖο τὸ 1822, ἡ ναυμαχία τοῦ Ναυαρίνου καὶ στὴ συνέχεια ἡ παρουσία τοῦ Γαλλικοῦ ἐκστρατευτικοῦ σώματος καὶ τέλος ἡ στρατιωτικὴ νίκη τῆς Ρωσίας ἐπὶ τῆς Τουρκίας τὸ 1829, βοήθησαν καθοριστικὰ τὸ ἐξεγερμένο Ἑλληνικὸ ἔθνος νὰ ἀποτινάξει τὰ δεσμὰ τῆς δουλείας.

Ἡ Αὐστρία παρὰ τὴν πολιτικὴ ἥττα τοῦ Μέττερνιχ στὴν Ἑλληνικὴ Ὑπόθεση, ὑποκλίθηκε τελικὰ στὴ θέληση τῶν ἄλλων δυνάμεων μετὰ τὴν ὀριστικὴ νίκη τῶν Ρώσων ἐπὶ τῆς Τουρκίας.

Στὴν Ἑλλάδα στὶς 24 Σεπτεμβρίου ἔλαβε χώρα ἡ τελευταία μάχη στὴν Πέτρα, ὅπου ἀπεδείχθη ἡ στρατιωτικὴ ὑπεροχὴ τῶν Ἑλλήνων στὴν περιοχὴ τῶν ἀπελευθερωμένων ἐδαφῶν. Στοὺς Τούρκους δὲν ἀπέμεναν ἀπὸ τὰ ἐδάφη τῆς Ρούμελης παρὰ ἡ Ἀκρόπολη καὶ τὸ νησι τῆς Εὐβοίας.

Γιὰ τοὺς διπλωμάτες τῶν Εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων ἀπέμεναν πλέον δύο σοβαρὲς ἐκκρεμότητες γιὰ ὀριστικὴ διευθέτηση. Μετὰ ἐννέα ἐτῶν αἱματηρῶ ἀγώνα, ἦταν φανερὸ ὅτι οἱ Ἕλληνες δὲ θὰ ἐδέχοντο δεσμοὺς ὑποτέλειας στὸ Σουλτάνο. Ἐπίσης ἐπρεπε νὰ ἐπιλεγεῖ ἡγήτης τῆς νέας χώρας, τέτοιος ποὺ νὰ ἐξασφαλίζει ὅτι δὲ θὰ ὑπηρετοῦσε τὰ συμφέροντα τῆς μίας δυνάμεως εἰς βάρος τῶν ἄλλων.

Ὅσον ἀφορᾷ τὸ ζήτημα τῆς ὑποτέλειας, ἂν καὶ τὸν Τσάρο τὸν συνέφερε ἡ ἴδρυσή μιᾶς ἀνεξάρτητης χώρας ἡ ὁποία θὰ στηριζόταν συνεχῶς στὴν προστασία τῆς Ρωσίας ἀπὸ τὶς ὅποιες αὐθαιρέσιες τῶν Ὁθωμανῶν, αὐτὸς ἀκριβῶς ὁ λόγος ἔκανε τὸν Wellington νὰ μετατραπεῖ σὲ ὑπέρμαχο τῆς πλήρους ἀνεξαρτησίας καὶ βιωσιμότητος τῆς Ἑλλάδας, ὑποστηριζόμενος ἀπὸ ὅλες τὶς λοιπὰς Εὐρωπαϊκὰς Δυνάμεις, τελικῶς καὶ ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ Ρωσία, σὲ μία ἄμιλλα πλειοδοσίας γιὰ ἀπόκτηση ἐρεισμάτων στὴν ἐσωτερικὴ πολιτικὴ σκηνὴ τῆς Ἑλλάδας ποὺ τότε διαμορφωνόταν.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐπιλογὴ βασιλέως, ἡ διάσκεψη τοῦ Λονδίνου βρῆκε τὴν ὑπόθεση πολὺ πιὸ δύσκολη. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς πρίγκιπες τῆς Εὐρώπης, δὲν θὰ ἐδέχοντο νὰ ἐκπατριστοῦν καὶ νὰ βασιλεύουν σὲ ἓνα λαὸ ἀπειθαρχο, μὲ διαφορετικὴ γλῶσσα καὶ θρησκεία, ποὺ ἤδη συνωμοτοῦσε ἀνοιχτὰ κατὰ τοῦ Καποδίστρια, Ἕλληνα καὶ αὐτοῦ, ἂν καὶ ὄχι ἀπὸ βασιλικὴ γενιά. Οἱ περισσότεροὶ πιθανοὶ ὑποψήφιοι ποὺ θὰ ἀπεδέχοντο τὴ δύσκολη ἀποστολή, ἀνήκαν στὶς βασιλεύουσες οἰκογένειες τῆς Ἀγγλίας, τῆς Γαλλίας καὶ Ρωσίας καὶ ἐκ τοῦ λόγου αὐτοῦ ἀπεκλείοντο ἀπὸ τὴν ἐπιλογή. Ὁ κληρὸς ἐκ τῶν πραγμάτων περιοριζόταν σὲ μικρὸ ἀριθμὸ πριγκιπικῶν οἰκῶν τῆς Γερμανίας, κάθε ἓνας ἐκ τῶν ὁποίων ἐφανεύετο ὡς ἐμμεσὸς ἢ ἄμεσος πελάτης μιᾶς ἀπὸ τὶς τρεῖς πιὸ πάνω δυνάμεις.

Μετὰ τὴν ὀριστικὴ ἄρνηση τοῦ πρώτου πρίγκιπα στὸν ὁποῖο εἶχε προταθεῖ καὶ παρ' ὀλίγο δοθεῖ τὸ στέμμα τῆς Ἑλλάδας, Λεοπόλδου τοῦ Saxe-Cobourg, ἐκλεκτοῦ τῆς Βρετανίας, τὸ στέμμα προσφέρθηκε στὸν πρίγκιπα Αἰμίλιο τοῦ Ἑσσην-Ντάρμστατ, ὁ ὁποῖος τὸ ἀρνήθηκε. Ὁ πρίγκιψ Παῦλος τῆς Βυρτεμβέργης εἶχε προτείνει τὸν ἑαυτοῦ, ἀλλὰ δὲν ἔλαβε καμιά ψήφο. Ὁ πρίγκιψ Φρειδερίκος τῆς Ὀλλανδίας παροτρύνθηκε πολὺ ἀπὸ τὰ βρετανικὰ ἀνάκτορα, ἀλλὰ δὲν ἀποφάσισε.

Στὴν βουλή τῶν Παρισίων κάποιοι ψήφοι ὑπὲρ τοῦ πρίγκιπα τοῦ οἴκου τῶν Ὁρλεανιδῶν δὲν εἶχαν συνέχεια. Τότε ἡ Γαλλία μεσολάβησε ὑπὲρ τοῦ δούκα τῆς Βαυαρίας Καρόλου καὶ οἱ Δυνάμεις τὸν πρότειναν στὸν βασιλέα τῆς Βαυαρίας. Ἀλλὰ ὁ πρίγκιπας Κάρολος δὲν ἐδέχθη. Τότε ἡ Βαυαρία ἀντεπρότεινε τὸν πρίγκιπα Ὁθωνα, τὸν ὁποῖο ἤδη ἀπὸ τὸ 1829 εἶχε προτείνει καὶ ὁ Καποδίστριας. Πιθανῶς ὁ Κυβερνήτης τότε νὰ σκεπτόταν νὰ ἀναλάβει ἐκεῖνος τὴν ἀντιβασιλεία μέχρι τὴν ἐνηλικίωση τοῦ Ὁθωνα (9 Ὀκτωβρίου 1931).

Ἡ δολοφονία τοῦ Καποδίστρια στὸ Ναύπλιο ἦταν ἀποτέλεσμα τῆς χασοικῆς κατάστασης τῶν πραγμάτων στὴ νέα χώρα. Ἡ

άρνηση τῶν φατριασμένων προυχόντων νά συναινέσουν στήν μείωση τῶν ἐξουσιῶν τους σέ τοπικό ἐπίπεδο, συνδυαζόταν μέ τήν πικρία τῆς συνειδητοποίησης ὅτι ἐνώ χάρη στίς δικές τους κυρίως ἐνέργειες καί θυσίες εἶχε πετύχει ἡ συνομοσία τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, ὁ μελλοντικός τους ρόλος στή διαμόρφωση τοῦ νέου κράτους περιοριζόταν ἀσφυκτικά.

Ἀπό τήν ἄλλη ὁ Καποδίστριας συγκέντρωνε τίς ἐξουσίες στά χέρια του, τόσο πού ἀποξενωνόταν ὄχι μόνο ἀπό τίς μεγάλες οἰκογένειες τῆς ἐπαναστάσεως, ἀλλά καί ἀπό ἕναν ὀλόκληρο λαό τοῦ ὁποίου ἡ νοοτροπία καί οἱ ἀξίες πολλές φορές πλησίαζαν περισσότερο μέ τόν ὀθωμανικό παρά μέ τόν δυτικοευρωπαϊκό πολιτισμό. Ἔτσι, παρά τήν ἀναγνωρισμένη ἀξία τοῦ Καποδίστρια, ὁ λαός δέν τοῦ συγχωροῦσε τήν ἀυταρχικότητα πού θά ἀποδεχόταν ἀδιαμαρτύρητα ἐάν ὁ Κυβερνήτης ἦταν γαλαξοαίματης γενιάς.

Τό βαθύ χάσμα πού χώριζε τό Γαλλικό ἀπό τό Ρωσικό κόμμα, ἔκαψε μέ τό χέρι τοῦ Μιαούλη τόν Ἑλληνικό στόλο στόν Πόρο. Ἡ δολοφονία τοῦ Καποδίστρια ἦταν ἀποτέλεσμα τῆς ἀπόλυτης ρήξης μεταξύ τῶν ἀγγλόφιλων Μαυρομιχαλαίων καί τοῦ ρωσόφιλου Καποδίστρια.

Ἐν τῷ μεταξύ, στίς 26 Σεπτεμβρίου 1831, ἡ συνδιάσκεψη τοῦ Λονδίνου μέ πρόφαση ὅτι ὁ χάρτης σύμφωνα μέ τόν ὁποῖο καθορίστηκε τὰ σύνορα τῆς Ἑλλάδας ἦταν ἐλαττωματικός, ἀπαιτοῦσε ἀπό τήν Τουρκία ἀποδοχή τῆς γραμμῆς Βόλου-Ἄρτας.

Στίς 7 Μαΐου 1832 ἡ συνδιάσκεψη τοῦ Λονδίνου τεράτισε ἐπισημως τίς ἐργασίες της μέ ὑπογραφή συμβάσεως. Τήν σύμβαση ὑπέγραψαν ὁ λόρδος Πάλμερστον, ὁ πρίγκιπας Ταλεϋράνδος, ὁ πρίγκιπας Λιέβεν, ὁ Ματούσεβιτς καί ἐκ μέρους τῆς Βαυαρίας ὁ Cetto. Ἐπρόκειτο γιά συνθήκη μεταξύ τῶν Προστατίδων Δυνάμεων καί τοῦ βασιλιά τῆς Βαυαρίας, ὁ ὁποῖος ἀποδεχόταν γιά λογαριασμό τοῦ γιοῦ του τό στέμμα τῆς Ἑλλάδος.

Στίς 21 Ἰουλίου 1832 ἡ Πύλη ἀποδέχθηκε τὰ νέα ὄρια τῆς Ἑλλάδας καί ἀνέλαβε τή δέσμευση νά θεωρήσει λήξασα τή διαδικασία

διαπραγματεύσεων γιά τό Ἑλληνικό ζήτημα. Μὲ τήν τελευταία αὐτή πράξη της, ἡ τριπλῆ συμμαχία ἔδινε στήν Ἑλλάδα σύνορα ἐπαρκῆ γιά τήν ἀμυνά της.

Δέν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ἡ κινητήρια δύναμη πού ὀδήγησε στήν ἀναγέννηση τῆς Ἑλλάδας ἦταν ἡ ἀπόφαση τῶν ραγιαδῶν γιά «Ἐλευθερία ἢ Θάνατο». Ἄλλο τόσο ὅμως, δέν μπορεῖ νά ἀμφισβητηθεῖ ὅτι ἡ Εὐρώπη βοήθησε στήν γέννα, ἐπιβάλλοντας τήν ἀποδοχή τῆς πράξεως γεννήσεως στήν Ὀθωμανική αὐτοκρατορία.

Ὅσο στενότερα ἐξετάζει ὁ μελετητής τὰ γεγονότα κάθε ἐποχῆς, ἀνακαλύπτει περισσότερο στοιχεῖα πού δείχνουν ὅτι οἱ προσπάθειες καί οἱ ἐνέργειες ἀτόμων, ἡγετῶν, ἀλλά καί κρατῶν, καθορίζονται ἀπό τὰ ἐπιμέρους συμφέροντά τους. Εἶναι ὅμως αὐτά τόσο πολλὰ καί δροῦν μέ τέτοιο χαοτικό τρόπο, πού οὔτε καί ἐκ τῶν ὑστέρων δέν εἶναι εὐκόλη ἡ ἀνασύνθεσή τους. Σέ γενικῆς γραμμῆς πάντως μπορεῖ νά λεχθεῖ ὅτι ἡ γέννηση τῆς νέας Ἑλλάδας ἦταν τό ἐπιστέγασμα τῶν ἀγῶνων καί θυσιῶν τοῦ ὑπόδουλου ἔθνους πού χρησιμοποίησε πρὸς ὄφελός του τοὺς διεθνεῖς συσχετισμούς δυνάμεων καί συμφερόντων. Ἡ ἐπιτυχία τοῦ Ἑλληνισμοῦ θά ἦταν ἀσύγκριτα μεγαλύτερη, καί τότε καί ἀργότερα, ἐάν οἱ ἐσωτερικῆς ἀντιθέσεις, τὰ μίση καί ὁ ἀλληλοσπαραγμός δέν καταλάμβαναν τόσο σημαντικό μέρος ἀπό τήν ιδιοσυγκρασία τοῦ Ἑλλῆνα.

K. MAZAPAKHΣ-AINIAN

Ἀντιπλοίαρχος Π.Ν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Isambert: L' Independance Grecque (Paris, 1900).

Πρόξες-Οοτεν: Ἡ Ἐπανάστασις τῶν Ἑλλήνων - Μετάφρασις Γ. Ἀντωνιάδου - (Ἀθήνα, 1868).

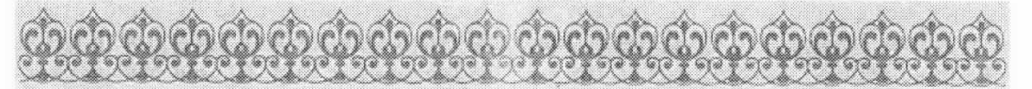
Ἀναστασίου Γούδα: Βίοι Παράλληλοι (Ἀθήνα, 1875).

Γ.Γ. Γερθίνου: Ἱστορία τῆς Ἐπαναστάσεως καί Ἀναγεννήσεως τῆς Ἑλλάδος - Μετάφρασις Ι. Περβανόγλου (Ἀθήνα, 1865).

K. M. Βαρτάλη: Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος - Μετάφρασις Α. Βλάχου - (Ἀθήνα, 1876).

Γ. Βαλέτα: Ἄπαντα Δ. Αἰνάνος (Ἀθήνα, 1962).

Ν. Δραγούμη: Ἱστορικά Ἀναμνήσεις (Ἀθήνα, 1879).

ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΚΑΙ ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΑ ΠΟΥ ΟΔΗΓΗΣΑΝ ΣΤΗΝ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Για να κατανοηθεί το μέγεθος της επιτυχίας της ελληνικής επανάστασης του 1821 και η συμβολή ώρισμένων ξένων παραγόντων πρέπει προηγουμένως να εκτεθούν μερικά στοιχεία σχετικά με την κατάσταση της 'Οθωμανικής Αυτοκρατορίας (Ο.Α) κατά την προεπαναστατική περίοδο. Επίσης και οι διεθνείς διαπλοκές και οι ανταγωνισμοί των Μεγάλων Δυνάμεων (Μ.Δ) κατά την εξέλιξη του «*Ανατολικού Ζητήματος*» δηλαδή της τύχης των εδαφών της κατά τον 19ο αί. εμφανώς καταρρέουσας 'Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Και επειδή στην πορεία του χρόνου ή Ιστορία και ή Διπλωματία έχουν και κοινή πορεία αλλά ένιστε συμπλέκονται και ανταγωνίζονται θα καταβληθεί προσπάθεια να απομπλέκονται τα καθαρώς ιστορικά από τα διπλωματικά γεγονότα.

Υπενθυμίζεται ότι από την μοιραία Τρίτη 29η Μαΐου 1453 άρχισε ή Μεγάλη Νύκτα για το Γένος. Δέν έχει ιδιαίτερη σημασία αν κατελήφθη πιδ νωρίς ή Θεσ/νίκη (1430) ή ότι το κράτος της Τραπεζούντος κατελύθη αργότερα (1469) ή ακόμη ότι ή Κρήτη και ή Κύπρος ήσαν για μικρότερο χρόνο κάτω από τον όθωμανικό ζυγό. Υπενθυμίζεται ακόμη ότι ή Ο.Α. είχε φθάσει κατά τον 17ο αί. στο απόγειο της δόξης της. Έδαφικά είχε φθάσει πρδς βορράν έξω από την Βιέννη και τδ Λδφ (Πολωνία), πρδς νότο στην σημερινή Ύεμένη (Ύαντεν), πρδς δυσμάς είχε καταλάβει Αίγυπτο, Συρία και Βόρειο Αφρική, ενώ πρδς ανατολάς ξεπερνούσε και τδν Καύκασο. Οι βασιλείς και ήγεμόνες της Δύσεως είχαν τρομο-

κρατηθεί από τις διαρκείς επεκτάσεις της Ο.Α. και παρ' όλο πού τδ 1683 είχε πολιορκήσει για 2η φορά την Βιέννη αλλά δέν είχε κατορθώσει να περάσει την «Πύλη της Δύσεως» εν τούτοις έξακολουθούσε να έχει μεγάλη ισχύ και να έχει σχεδόν τδν πρώτο λογο στα εύρωπαϊκά δρώμενα.

Μόνον όταν υπογράφησαν οι **Συνθήκες Ειρήνης τδ Κάρλοβιτς** (Β. Σερβία - 1699) μεταξύ της ήττηθείσης Τουρκίας άφ' ενός και Ρωσίας, Αυστρίας, Ένετίας (Βενετίας) και Πολωνίας άφ' έτέρου, ό εύρωπαϊκός κόσμος ανέπνευσε, ή Τουρκία ταπεινώθηκε έπίσημα για πρώτη φορά και ή στρατιωτική ισορροπία έκλινε υπέρ τδν εύρωπαϊκδν δυνάμεων ενώ τερματιζόταν όριστικά ή άπειλή της Τουρκίας στδν εύρωπαϊκό χώρο. Οι τέσσαρες Συνθήκες θεωρούνται πλέον καθοριστικές στην ιστορία της γηραιάς Ήπειρου, γιατί σάν διπλωματικές πράξεις σήμαναν την άρχή τδ τέλους της Ο.Α. τδ όποιο όμως χρειάσθηκε έκτοτε 224 χρόνια για να επέλθει όριστικά, με τδ αναδυθέν νέο καθεστώς τδ Μουσταφά Κεμάλ. Έν πάση περιπτώσει, για μās, κύρια σημασία είχε ή συνθήκη με την Ένετία γιατί ή Ο.Α. της παραχωρούσε τὰ δικαιώματά της στην Πελοπόννησο, την Λευκάδα την Αίγινα και την Τήνο, ενώ παραιτείτο της φορολογίας από την Ζάκυνθο. Αντίστοιχα ή Ένετία άναγνώριζε την όθωμανική κυριαρχία στην Στερεά Έλλάδα, τὰ νησιά τδ Αίγαίου, ενώ άποσυρόταν από την Ναύπακτο και την Πρέβεζα. Άλλη, ελληνικού ενδιαφέροντος, είναι ή **Συνθήκη Ειρήνης τδ Πασάροβιτς** (1718) πού τερμάτιζε τδν πόλεμο μεταξύ

Τουρκίας και Ένετίας, Αυστρίας, κατά τὸν ὅποιο οἱ Τούρκοι ἐξεδίωξαν τοὺς Βενετοὺς ἀπὸ τὴν Πελοπόννησο, τὴν Τήνο, τὰ Κύθηρα καὶ ἀπὸ τὰ Ἐνετικά φρούρια τῆς Κρήτης, ἐνῶ οἱ Ἐνετοὶ κρατοῦσαν τὰ Ἴονια νησιά, τὴν Πρέβεζα καὶ τὴν Βόνιτσα. Ἰδιαιτέρα ὅμως σημαντικὴ γιὰ τὴν προεπαναστατικὴ Ἑλλάδα ἦταν ἡ ρωσσο-τουρκικὴ **Συνθήκη τοῦ Κιουτσούκ-Καϊναρτζή** (παρευξείνιο χωριὸ τῆς Βουλγαρίας - 1774) ποὺ τερμάτιζε ἓνα νικηφόρο γιὰ τοὺς Ρώσους ρωσσοτουρκικὸ πόλεμο. Ὁ πόλεμος αὐτὸς ἄρχισε τὸ 1768 ὅταν ὁ ρωσσοκὸς στόλος τῆς Βαλτικῆς, περνώντας τὴν Μάγνη καὶ τὸ Γιβραλτάρ ἔφθασε στὴν Μάνη καὶ ξεσήκωσε τοὺς Μανιάτες ἐναντίον τῶν Τούρκων. Γιὰ τοὺς σκλαβωμένους Ἕλληνες ἦταν ἓνα κακῶς σχεδιασμένο ὑπεραιοδόξο ἐγγεῖρημα τῆς Τσαρίνας Αἰκατερίνης Β΄ ποὺ ὄνειρευόταν τὴν ἀνασύσταση τῆς Ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας, μὲ πρωτεύουσα τὴν Κωνσταντινούπολη καὶ αὐτοκράτορα τὸν ἐγγονὸ τῆς Κωνσταντίνου. Τὰ ἀποκληθέντα «Ὀρλωφικά» -ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ ρώσσου ναυάρχου ποὺ ἠγήθηκε τῆς ἐπιχείρησης- τὰ πλήρωσαν ἀκριβὰ οἱ ἐξεγερθέντες, μὲ τὰ τουρκικὰ ἀντίποινα ποὺ ἀκολούθησαν, ἐνῶ τὰ ρωσσοκὰ πλοῖα καταδίωξαν καὶ συνέτριψαν τὸν τουρκικὸ στόλο στὸν Τσεσμέ. Τὸ 1771 οἱ Ρώσοι κατέλαβαν τὶς Κυκλάδες καὶ τὴν Σάμο ἐνῶ ἀπέτυχαν νὰ καταλάβουν τὴν Εὐβοία καὶ τὴν Ρόδο. Ἐν τῷ μεταξὺ τὰ προελαύνοντα ρωσσοκὰ στρατεύματα νικῶσαν τοὺς Τούρκους καὶ κατελάμβαναν τὴν Μολδαυία, Βλαχία, Γεωργία, τὸ Κάργ καὶ -μετὰ ὀλιγόμηνον ἀνακωχῆ τὸν χειμῶνα 1771-72-, τὴν ἄνοιξη τοῦ 1772, περνοῦσαν τὸν Δούναβη, κατελάμβαναν τὴν Βουλγαρία καὶ οἱ Τούρκοι ὑποχρεώονταν νὰ καθίσουν στὴν τράπεζα τῶν διαπραγματεύσεων. Τότε, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ἐδαφικὰ κέρδη τῶν Ρώσων, φάνηκε καθαρὰ ἡ παρακμὴ τῆς Ο.Α. ἡ δὲ Συνθήκη Κ-Κ ὑπῆρξε ὁ προάγγελος τῆς ἐπέμβασης τῶν εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων γιὰ τὴν ὑποστήριξη τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ ἀγῶνα τῶν Ἑλλήνων. Διότι

κατὰ τὸ ἄρθρο 7 τῆς Συνθήκης ὁ Ρώσος πρεσβευτὴς στὴν Πόλη ἀποκοτοῦσε τὸ δικαίωμα νὰ ἐπεμβαίνει ὑπὲρ τῆς Ὀρθοδόξου χριστιανικῆς θρησκείας καὶ τῆς Ἐκκλησίας. Καὶ τὸ παντοιοτρόπως ταλαιπωρημένο Πατριαρχεῖο, ἀποκοτοῦσε τώρα σιθαρῶς προσατάτη. Ἡ Συνθήκη καταρτισμένη -ἀπὸ τοὺς νικητὲς τοῦ πολέμου Ρώσους- κατὰ ἀσαφῆ τρόπον ἐπιδεχόταν καὶ ἐρμηνεῖες ἰδιαιτέρα συμφέρουσες σ' αὐτοὺς. Ἄλλωστε μία «ἀγγραφή ἀρχῆ» τῆς διπλωματικῆς πρακτικῆς εἶναι, νὰ μὴν ἐρμηνεύεται τελείως κάτι, ποὺ εἶναι δυνατόν νὰ ἐρμηνευθεῖ μὲ μεταγενέστερες διαπραγματεύσεις. Ἐτοὶ ἡ Συνθήκη ἔδινε στοὺς Ἕλληνες πλοιοκτῆτες τὴν δυνατότητα νὰ ὑψώνουν τὴν ρωσσοκὴ σημαία στὰ καράβια τους καὶ ἔτσι νὰ ἐκτελοῦν σχεδὸν κατ' ἀποκλειστικότητα τὸ ἐμπόριο τῶν σιτηρῶν ἀπὸ τὴν Ὀδησοῦ καὶ τὰ ἄλλα λιμάνια πρὸς τὴν Μεσόγειο καὶ τὴν μεταφορὰ ἄλλων ἀγαθῶν ἀπὸ ἐκεῖ πρὸς τὴν Ρωσσία. Ἡ ἀναπόφευκτη πλέον οικονομικὴ ἄνθηση τῶν ἐμπόρων καὶ τῶν καραβοκύρηδων ἐνίσχυε τὶς ἐπίνειες παροικίες τῆς Μασσαλίας, Τεργέστης, Βενετίας κ.λ.π. ποὺ ἔπαιξαν ἓναν ἀνεπανάληπτο ρόλο κατὰ τὰ χρόνια τοῦ μεγάλου ξεσηκωμοῦ. Προτοῦ λήξει ὁ 18ος αἰ. εἴχαμε τὴν **Συνθήκη τοῦ Κάμπο Φόρμιο** (χωριὸ τῆς Β. Ἰταλίας, 1797) μὲ τὴν ὅποια οἱ Γάλλοι μετὰ τὶς νίκες τους ἐπὶ τῶν συνασπισμένων εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων, ἐκτόπιζαν τοὺς Ἐνετοὺς ἀπὸ τὰ Ἐπτάνησα καὶ τὶς ἐναντι ἡπειρωτικὲς ἀκτὲς. Βεβαίως ἡ Συνθήκη προέβλεπε καὶ ἄλλο μοῖρασμα ἐνετικῶν κτήσεων ἀλλὰ ἀναφερόθηκαμε μόνον στὰ ἑλληνικοῦ ἐνδιαφέροντος σημεῖα τῆς. Ἡ προέλαση τῶν Γάλλων τὸ 1798 στὴν Αἴγυπτο ἀναγκάζει τοὺς Τούρκους νὰ στραφοῦν πρὸς τοὺς αἰώνιους ἀντιπάλους, τοὺς Ρώσους, καὶ νὰ συνάψουν τὴν **Ρωσσοτουρκικὴ Συνθήκη Συμμαχίας (1798)** μὲ στόχο τὴν ἐκδίωξη τῶν Γάλλων ἀπὸ τὴν Μεσόγειο. Ὅμως μὲ μυστικὸ ὄρο στὴ Συνθήκη ἡ Ρωσσία ἐξασφάλιζε ἀποκλειστικὰ γι' αὐτὴν τὴν ἐλεύθερη διέλευση τοῦ πολεμικοῦ τῆς στόλου ἀπὸ τὸν Βόσπο-

ρο και τὰ Δαρδανέλια. Καί για πρώτη φορά στην Ἱστορία τῶν δύο λαῶν ἐνώθηκαν οἱ στόλοι τους και μὲ διαδοχικὲς ἀποβάσεις ἐξεδιώχθησαν οἱ Γάλλοι ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο. Μὲ τὴν ἐπακολουθήσασα **Συνθήκη τῆς Κωνσταντινουπόλεως (1800)** Ρῶσοι, Τοῦρκοι και πολιτικοὶ ἐκπρόσωποι τῶν Ἰονίων Νήσων ἰδρῶουν τὴν Ἑπτάνησο Πολιτεία, ἡ ὁποία ἦταν μὲν ὑπὸ τὴν κυριαρχία τοῦ σουλτάνου ἀλλὰ ἡ Ρωσσία ὡς Ἑγγυήτρια Δύναμη εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ διατηρεῖ στρατὸ στὰ φρουρία τῶν νησιῶν. Καί οἱ σκλάβοι τῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδας χαίρονται και προσδοκοῦν ὅτι τὸ μικρὸ αὐτὸ νησιωτικὸ κράτος, μπορεῖ νὰ ἀποτελέσει τὸν πυρῆνα συγκέντρωσης ὄλων τῶν περιοχῶν ποὺ θὰ ἀπελευθερώνονται μελλοντικά. Ἐν τούτοις ἡ εὐφορία δὲν κράτησε πολὺ γιατί τὸ 1809 οἱ Ἕλληνοὶ ἄρρισαν τὶς καταλήψεις τῶν Ἰονίων νησιῶν ποὺ ὀλοκληρώθηκαν τὸ 1814. Τότε ἡ Ἑπτάνησος παρεχωρήθη στὴν Ἀγγλία ποὺ θὰ δροῦσε πλέον ὡς ἐντολοδόχος τῶν συμμάχων ἤτοι τῆς Ρωσσίας, Αὐστρίας και Πρωσσίας. Στὸ Συνέδριο τῆς Βιέννης (10/1814 - 6/1815) συζητήθηκε ἡ ὀριστικὴ τύχη τῶν Ἑπτανήσων και συμφωνοῦντος και τοῦ Τσάρου δημιουργήθηκε τὸ «*Ἡνωμένο Κράτος τῶν Ἰονίων Νήσων*» διοικούμενο ἀπὸ Ἕλληνο ἀρμοστή δικαιομένου νὰ διατηρεῖ ἀγγλικὸ στρατὸ στὰ νησιά.

Ὁ 19ος αἰ. ὑπῆρξε συγκλονιστικὸς σὲ γεγονότα ἑλληνικοῦ ἐνδιαφέροντος και μάλιστα στὰ πρῶτα 30 χρόνια, ποὺ ἐπιταχύνθηκε ἡ ροή τους, ὥσπου νὰ καταστῆ δυνατὴ ἡ δημιουργία τοῦ πρώτου μικροῦ ἑλληνικοῦ κράτους. Τὸ Συνέδριο τῆς Βιέννης (10/1814-6/1815) δεσπόζει στὴν διπλωματικὴ ἱστορία. Ἐκεῖ οἱ εὐρωπαῖοι ἡγεμόνες εἶχαν νὰ ἀντιμετωπίσουν τὴν μοναχικὴ πλέον Γαλλία τῆς ὁποίας ὁ Αὐτοκράτωρ Ναπολέον εἶχε ἀναστατώσει τὴν Εὐρώπη και εἶχε καταλάβει, πρὸ τῆς συντριβῆς του τὴν Μόσχα. Κι ἐνῶ τὸ Συνέδριο ἔφθανε στὸ τελικὸ του στάδιο, ἐκκλητικοὶ οἱ σύνεδροι πληροφοροῦνται ὅτι ὁ Ναπολέον δραπέτευ-

σε ἀπὸ τὴν νῆσο Ἑλβα (1/3/1815), ἀποβιβάσθηκε στὴ Γαλλία και ἀνασυστήνει τὴν Αὐτοκρατορία. Οἱ σύμμαχοι (Ἀγγλία - Αὐστρία - Πρωσσία και Ρωσσία) συνέρχονται ἐκτάκτως, θέτουν τὸν Ναπολέοντα «ἐκτὸς νόμου» και κινοῦνται ἐναντίον του. Στὴν περίφημη μάχη τοῦ Βατερλώ (18/6/1815) ὁ Ναπολέον ἠττᾶται ὀριστικά. Λίγο πρὶν τὴν μάχη τοῦ Βατερλώ ὑπεγράφη ἡ Τελικὴ Πράξη τοῦ Συνεδρίου, ποὺ δημιουργοῦσε τὴν Νέα Τάξη Πραγμάτων στὴν Εὐρώπη. Οἱ «Μεγάλοι» διαμέλισαν τὶς Ναπολεόντιες κτήσεις, τὶς προσάρτησαν στὰ κράτη τους, συγχώνευσαν κράτη ἀλλὰ και δημιούργησαν νέα. Ὅμως οὐδεμία ἀπόφαση ἐλήφθη για τὸ «*Ἀνατολικὸ ζήτημα*» ἤτοι για τὰ ἐδάφη τῆς Ο.Α. για τὸν ἀπλούστατο λόγο ὅτι ὁ Ναπολέον δὲν εἶχε ἐπεκταθεῖ στὰ ἐδάφη της. Οἱ Ρῶσοι δὲν πέτυχαν νὰ συζητηθεῖ κἄν τὸ θέμα, ὅπως ἀπέτυχαν ἐπίσης νὰ περιβληθοῦν μὲ τὸν μανδῦα τοῦ εὐρωπαϊκοῦ δικαίου οἱ διατάξεις τῆς Συνθήκης Κ-Κ για τὴν προστασία τῶν Ὀρθοδόξων Χριστιανῶν τῆς Ο.Α. και νὰ ἀναλάβει ἡ Ρωσσία τὴν κηδεμονία τους. Τὸ σημαντικώτερο ὅμως για τὸ «ἑλληνικὸ πρόβλημα» εἶναι ὅτι κατὰ τὸ Συνέδριο οἱ Σύμμαχοι δημιούργησαν τὴν **Πενταρχία** και τὴν **Ἱερὰν Συμμαχία (Ι.Σ.)**. Ἡ Πενταρχία ἀποτελοῦσε ἕνα Διευθυντήριο τῶν Μεγάλων μὲ σκοπὸ τὴν ἐπέμβασή τους για τὴν διατήρηση τῆς εἰρήνης στὴν Εὐρώπη. Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ ἡ Ἱερὰ Συμμαχία ἡ ὁποία φαινομενικά συστάθηκε για τὴν διαφύλαξη τῶν ὄρων τῆς Συνθήκης οὐσιαστικά ἀπέβλεπε στὴν καταστολὴ κάθε ἐξέγερσης σκλαβωμένου ἢ καταπονεμένου λαοῦ και φυσικά στὴν διατήρηση τῶν Ἡγεμόνων στὶς θέσεις τους. Νὰ σημειωθεῖ ὅτι ἡ Ι.Σ. ἦταν δεσμευτικὴ μόνο για τοὺς ἡγεμόνες και ὄχι για τὰ κράτη. Σιγά-σιγά προσχώρησαν ἀπὸ ἰδιοτέλεια και ἄλλοι ἡγεμόνες ἐκτὸς τοῦ Πάπα και τοῦ Καγκελάριου Μέττερνιχ, διότι ὄλοι οἱ ἡγεμόνες «ἀπαλλοτριώσαν» ὑπὲρ τοῦ Μέττερνιχ τὰ δικαιώματά τους. Καί ἡ Ἑλληνικὴ Ἱστορία ἔπαιξε τότε ἕνα ἀπὸ τὰ παιχνίδια της, διότι

ή Έπανάσταση ἐπρόκειτο νὰ ἐκδηλωθεῖ σ' ἓνα τόσο ἐχθρικό κλίμα καὶ ἐν πάσῃ περιπτώσει ἦταν ἐκτὸς τῆς διεθνούς λογικῆς.

Στὴν ἑλληνικὴ διπλωματικὴ ἱστορία ἀπὸ τὸ 1821 μέχρι τὸ 1832 θὰ βροῦμε 14 διασκέψεις, κατὰ τὶς ὁποῖες ὑπεγράφησαν 7 Πρωτόκολλα καὶ 4 Συνθήκες. Ἀκόμη θὰ τὴν χωρίσουμε σὲ τρεῖς φάσεις. Πρῶτα τὴν φάση ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς Ἐπαναστάσεως μέχρι τὸ 1825, ὅπου ἀρχικὰ συνάντησε τὴν ἀντίδραση τοῦ διεθνούς κατεστημένου ἀλλὰ μὲ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου καὶ διάφορα συγκυριακά γεγονότα (π.χ. αὐτοκτονία Ἄγγλου ΥΠΕΞ - ἀνάληψη τοῦ Ὑπουργείου ἀπὸ Κάννιγκ, χαρακτηρισμὸς ἀπὸ τοὺς Ἄγγλους, Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας ὡς ἐμπολέμων) ἀποκοτούσε διεθνῆ ἐρείσματα καὶ κυρίως μεταξὺ τῆς εὐρωπαϊκῆς κοινῆς γνώμης. Ἀκολουθεῖ ἡ δύσκολη φάση 1826-1829 ὅπου ἐνῶ οἱ διχόνοιες, οἱ ἐμφύλιοι καὶ ἡ δράση τοῦ Ἴμπραήμ ὀδηγοῦσαν τὸν ἔνοπλο ἀγῶνα σὲ ἀποτελέματωση, ἐπῆλθε ἡ μεταστροφή τῶν τριῶν Μ.Δ. ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος μὲ ἀποκορύφωμα τὴν ναυμαχία τοῦ Ναυαρίνου καὶ τὸν διορισμὸ προσωρινοῦ Κυβερνήτη καὶ τέλος ἔρχεται ἡ τρίτη φάση 1829-1832 ὅπου μὲ κορυφαῖες Πράξεις τῶν Προστάτιδων Δυνάμεων δημιουργήθηκε ἐλεύθερο ἑλληνικὸ κράτος καὶ καθορίσθησαν τὰ σύνορά του.

Ἡ διπλωματικὴ δραστηριότητα ἄρχισε ὅταν ὁ Τσάρος συνέταξε σχέδιο γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῆς Ἑλλάδος. Ἀνεξάρτητα ἀν τὸ σχέδιο αὐτὸ δὲν συνέφερε στοὺς Ἕλληνες, διότι προέβλεπε τὸν χωρισμὸ τῆς Ἑλλάδος σὲ τρεῖς ἡγεμονίες ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχία τοῦ Σουλτάνου, οὔτε καὶ στοὺς Ἄγγλους καὶ Γάλλους διότι διέβλεπαν τὴν μόλις ἀποκρυσταλλωμένη ρωσικὴ διείδουση στὴ νότια βαλκανικὴ. Εἶναι γεγονὸς ὅμως ὅτι τὸ «σχέδιο» ἀποτελέσε «κείμενο ἐργασίας» στὶς **Συνδιασκέψεις τῆς Πετρούπολεως (6/1824 καὶ 2/1825)**. Στὴν Πετρούπολη ἐπῆλθε διάσταση ἀπόψεων οἱ δὲ Ἄγγλοι ἐνῶ κατὰ τὴν πρώτη διάσκεψη ἀποχώρησαν πρὸ τοῦ τεματισμοῦ τῆς, κατέβαλαν κάθε προσπάθεια γιὰ

τὴν ἀποτυχία καὶ τῆς δεύτερης. **Στὸ Πρωτόκολλο τῆς Πετρούπολεως (4/1825)** -ἐφ' ὅσον οἱ ἐργασίες τῶν συνδιασκέψεων εἶχαν περιέλθει σὲ ἀδιέξοδο- ἀπλῶς ἐκφραζόταν ἡ εὐχὴ ὅπως ἡ Ὑψηλὴ Πύλη ἀναλάβει ἡ ἴδια πρωτοβουλία(!) καὶ ζητήσῃ τὴν μεσολάβηση τῶν Δυνάμεων. "Ἄν ἦτο ποτὲ δυνατόν! Τότε ἡ ἀπογοήτευση τῶν Ἑλλήνων κορυφώθηκε καὶ σὲ μιὰ «πράξη ἀπελπισίας» ζήτησαν ἐγγράφως νὰ ἐκχωρήσουν τὰ δικαιώματά τους στὴν Ἄγγλία. Ὅμως ὁ αἰφνίδιος θάνατος τοῦ Τσάρου Ἀλεξάνδρου καὶ ἡ ἀνάρρηση στὸν θρόνο τῆς Πετρούπολης τοῦ Νικολάου, ἀνδρὸς φιλοδόξου καὶ ἀποφασιστικοῦ, ἔδωσε ἐμμέσως νέα ὥθηση στὸ ἑλληνικὸ θέμα. Ὁ νέος Τσάρος ζήτησε ἀπὸ τοὺς Τούρκους νὰ συγκληθεῖ διμερῆς διάσκεψη γιὰ νὰ συζητηθοῦν «πακέτο» τὰ ἐκκρεμῆ θέματα τῶν δύο χωρῶν. Καὶ στὴν συγκληθεῖσα **Διάσκεψη τοῦ Ἀκκερμάν (Οὐκρανία - 10/1826)** ὅπου ὑπογράφηκε ἡ ὁμώνυμη Συνθήκη δὲν συζητήθηκε μὲν τὸ «Ἑλληνικὸ» ἀλλὰ ἡ ἀπειλὴ τοῦ Τσάρου ὅτι μὲ τὰ ὅπλα θὰ λυθοῦν οἱ διαφορὲς τῶν δύο χωρῶν, εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα τὴν χορήγηση αὐτονομίας στὴ Σερβία καὶ τὴν περαιτέρω ἀφαίρεση ὀθωμανικῶν ἐδαφῶν ὑπὲρ τῆς Ρωσσίας, γεγονότα ποὺ ἔκαναν τοὺς Ἄγγλους νὰ συνειδητοποιήσουν ὅτι ὁ νέος Τσάρος ἀπηλλαγμένος ἀπὸ τὴν καταλυτικὴν ἐπίδραση τοῦ Μέττερνιχ ἦταν ἀποφασισμένος νὰ προχωρήσῃ καὶ μόνος του στὴν ἐπίλυση τοῦ Ἀνατολικοῦ Ζητήματος. Τὴν ἀνάγκην φιλοτιμίαν ποιοῦμενοι, τώρα οἱ Ἄγγλοι σύρονται στὴν ὑπογραφή τοῦ **ἄγγλορωσικοῦ Πρωτοκόλλου τῆς Πετρούπολης (4/1826)**. Αὐτὸ καίτοι κρατήθηκε μυστικὸ ἀπὸ τὰ δύο ἐμπόλεμα μέρη (Ἑλλάδα καὶ Τουρκία), ἀνοίγε πλέον τὸ δρόμο γιὰ τὴν δημιουργία τοῦ ἐλεύθερου ἑλληνικοῦ κράτους. Μὲ τὸ πρωτόκολλο ἡ Ρωσσία καὶ ἡ Ἄγγλία ἀνέλαβαν νὰ προτείνουν στοὺς Ἕλληνες καὶ Τούρκους νὰ προσφέρουν τὶς «καλὲς τοὺς ὑπηρεσίες» γιὰ τὴν εἰρήνευση. Τὸ πρωτόκολλο ὑπέγραψε καὶ ἡ «τυχερῆ» Γαλλία ποὺ μέσῳ αὐτοῦ συνδέθηκε μὲ τὴν Ἑλλάδα ἐκτο-

τε και μέχρι σήμερα, ενώ η Αυστρία και η Πρωσία δεν το υπέγραψαν γιατί αφ' ενός δεν ευνουσαν την περαιτέρω κατάκτηση της Ο.Α., αφ' ετέρου δεν ήθελαν την ρωσική πρωτοβουλία που θα σήμαινε αύξημένη επιρροή, μελλοντικά, στις ελληνικές υποθέσεις. Το πρωτόκολλο προέβλεπε πλήρη αυτοδιοίκηση στους Έλληνες, έξαγορά των οθωμανικών κτημάτων που θα υπήρχαν στα καταλαμβανόμενα μελλοντικά από τους Έλληνες «οθωμανικά» εδάφη, ενώ το θέμα των συνόρων θα ρυθμιζόταν αργότερα. Τώρα ανοίγει ο δρόμος στις Τρεις Δυνάμεις για να κυριαρχήσουν στα ελληνικά πράγματα επί έναν αιώνα και πλέον. Και στις 6/7/1827 υπογράφονταν από τους Τρεις, ή **Συνθήκη του Λονδίνου** που έθετε θέμα ανακωχής μεταξύ των εμπολέμων, ανέφερε τα της αυτοδιοικήσεως, του φόρου ύποτελείας που θα κατέβαλαν οι Έλληνες, τα της ανταλλαγής προξένων και τό -όπως απέδειχθη- αποτελεσματικώτερο, ότι εάν η Τουρκία δεν ζητούσε εντός μηνός την μεσολάβηση των Τριών και δεν δεχόταν την προταθείσα ανακωχή, οι Τρεις θα αναλάμβαναν δυναμικά να σταματήσουν τις έχθροπραξίες. Και τα πράγματα πλέον τρέχουν. Οι Τούρκοι δεν αποδέχονται τα της συνθήκης του Λονδίνου και ο συμμαχικός στόλος αναλαμβάνει δράση. Η Ναυμαχία του Ναυαρίνου «*αντικατέστησε*», την έλλειπυσα υπογραφή στη συνθήκη του Λονδίνου της Αυστρίας και της Πρωσίας. Βέβαια, η καταστροφή του τουρκοαιγυπτιακού στόλου δεν ένθουσίασε ιδιαίτερα τις Τρεις Δυνάμεις, που φοβόντουσαν τώρα διακοπή των διπλωματικών και εμπορικών σχέσεων με την Ο.Α., ενώ έξόργισε τους Αυστριακούς και τους Πρώσους. Το τελευταίο ήταν αναμενόμενο αφού με την Συνθήκη του Λονδίνου επήρχετο το πρώτο αλλά στην ουσία «πιλοτικό» ρήγμα στο καθεστώς της Συνθήκης της Βιέννης που είχε δημιουργήσει την πρώτη «νέα τάξη πραγμάτων» στην Ευρώπη με κεντρικό σημείο την διατήρηση του ύφισταμένου status quo. Η Τουρκία έξοργισμένη και τελείως

άρνητική στην εφαρμογή της Συνθήκης του Λονδίνου προχωρεί στην διακοπή των διπλωματικών σχέσεων με τους συμάχους παρά την «έκφραση λύπης» που εξέφρασαν για τα συμβάντα στο Ναυαρίνο και την δήλωσή τους προς την Ο.Α. ότι δεν θα αναμηνούνταν έφεξης στον Άγωνα των Ελλήνων. Μάλιστα ή Ο.Α. προχωρεί ακόμη περισσότερο, και με την απειλή οικονομικών κυρώσεων, θέτει ανεπίτρεπτους και έξευτελιστικούς όρους στις Τρεις Δυνάμεις, από την ικανοποίηση των οποίων θα έξαρτούσε την χορήγηση γενικής άμνηστίας στους επαναστατημένους Έλληνες. Άλλ' ή Ρωσία αφού έξασφαλίζει την ουδετερότητα της Ευρώπης προχωρεί (4/1828) στην κήρυξη του πολέμου κατά της Τουρκίας. Η Άγγλία φοβούμενη άποφασιστική πλέον ανάμειξη της Ρωσίας στα βαλκανικά και μεσογειακά δρώμενα, ζητά την μεσολάβηση της Γαλλίας όποτε και οι Τρεις υπογράφουν το **Πρωτόκολλο του Λονδίνου (7/1828)**. Έτσι ή Γαλλία αποβιδάζει στρατό στην Πελοπόννησο για να εκδιώξει και τα τελευταία τουρκοαιγυπτιακά στρατεύματα. Έν τω μεταξύ τα ρωσικά στρατεύματα, προελαύνοντα καταλαμβάνουν τις παραδουνάδιες ήγεμονίες και την άνοιξη του 1829 προχωρούν προς την Κωνσταντινούπολη για να ύλοποιήσουν το όνειρο πολλών γενεών Ρώσων. Συγχρόνως τον Μάρτιο του ίδιου έτους υπογράφονταν τό **Πρωτόκολλο του Λονδίνου (3/1929)** τό όποιο συμπλήρωνε την άναφερθείσα Συνθήκη του Λονδίνου (7/1827). Με τό νέο πρωτόκολλο προβλεπόταν ή ίδρυση αυτόνομου ελληνικού κράτους που θα περιελάμβανε την Πελοπόννησο, Στερεά Ελλάδα, Εύβοια, Κυκλάδες με δόρεια συνοριακή γραμμή Βόλος-Άρτα. Τό νέο κράτος θα ήταν φόρου ύποτελές στον Σουλτάνο, θα είχε χριστιανό, κληρονομικό ήγεμόνα. Ο Κυβερνήτης Ίω. Καποδίστριας τότε διεμαρτυρήθη έντονα γιατί όχι μόνο ή έκταση του κράτους ήταν μικρή, όχι μόνο γιατί οι Έλληνες δεν θα έλάμβαναν μέρος στην έκλογή του ήγεμόνος τους αλλά και διότι δεν κα-

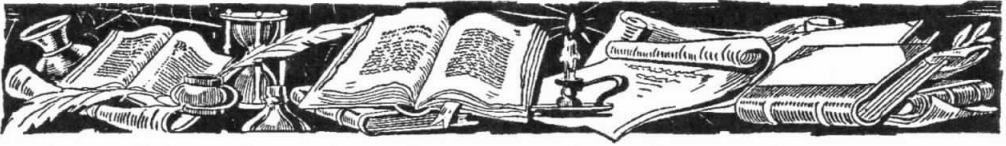
θοριζόταν ότι θα ήταν Ὁρθόδοξος ἀλλ' οὐτε προβλεπόταν νὰ ἀσπασθεῖ τὴν Ὁρθοδοξία ἐὰν δὲν ἦταν Ὁρθόδοξος. Ἐπανερχόμενοι στὴν προέλαση τοῦ ρωσικοῦ στρατοῦ πρὸς τὴν Κων/λη, μιὰ προέλαση ποὺ εἶχε θεωρηθῆσει τοὺς Εὐρωπαίους ἡγεμόνες καὶ ιδιαίτερα τοὺς Ἄγγλους καὶ Γάλλους ποὺ τοὺς ἀνάγκασε νὰ πιέσουν τοὺς Ρώσους νὰ σταματήσουν στὴν Ἀδριανούπολη. Ἐκεῖ ὅπου τὸν Σεπτέμβριο τοῦ 1829 ὑπογραφόταν ἀπὸ τοὺς Ρώσους, Ἄγγλους, Γάλλους καὶ φυσικὰ τοὺς Τούρκους ἡ **Συνθήκη Εἰρήνης τῆς Ἀδριανουπόλεως (9/1829)** μετὰ τὴν ὁποία ἡ Τουρκία -ἐκτὸς τῶν ἄλλων- ἀναγνώριζε γιὰ πρώτη φορὰ τὴν δημιουργία ἐλευθεροῦ ἐλληνικοῦ κράτους, ἀποδεχόμενη τὸ Μυστικὸ Πρωτόκολλο τῆς Πετρούπολεως καὶ τὴν Πράξη τοῦ Λονδίνου.

Πρέπει ἐδῶ νὰ λεχθεῖ ὅτι τὸ ἰδρυθέν κράτος θὰ ἦταν φόρου ὑποτελὲς στὸν Σουλτάνο. Οἱ Ἀγγλογάλλοι ὅμως φοβούμενοι ὅτι ἡ Ρωσσία μπόρουσε μέσῳ τοῦ Σουλτάνου νὰ ἔχει βαρύνουσα γνώμη στὰ «ἐλληνικά πράγματα» συγκαλοῦν μετὰ διήμενο, με συμμετοχὴ καὶ τῶν Ρώσων **Διάσκεψη στὸ Λονδίνο (11/1829)** ὅπου συμφώνησαν γιὰ τὴν πλήρη ἀνεξαρτησία τῆς Ἑλλάδος. Μάλιστα γιὰ νὰ πετύχουν καὶ τὴν συναίνεση τῶν Τούρκων χάραξαν σύνορα κατὰ πολὺ μικρότερα ἐκείνων ποὺ εἶχε προτείνει ὁ Καποδίστριας. Ἡ «προϊκα» τοῦ νέου κράτους ἦταν Πελοπόννησος, Στερεὰ, Εὐβοία, Κυκλάδες. Ὅ,τι τότε ἀποφασίσθηκε περιελήφθη στὸ **Πρωτόκολλο τοῦ Λονδίνου (2/1830)** ὅπου Ἄγγλοι, Γάλλοι καὶ Ρώσοι ὑπέγραψαν ὡς ληξιαρχοὶ τὴν γέννηση τοῦ ἐλληνικοῦ κράτους. Οὐσιαστικῶς ἐπρόκειτο γιὰ τρία ἐπὶ μέρους Πρωτόκολλα. Τὸ πρῶτο καθόριζε τὴν φύση τοῦ νέου κράτους, τὸ πολίτευμα, θέματα ἀμνηστίας, ἰδιοκτησιακὰ καθεστῶς

καὶ λοιπὰ διοικητικῆς φύσης θέματα. Τὸ δεύτερο ρύθμιζε τὰ τῆς ἐκλογῆς ἡγεμόνος, ἐνῶ τὸ τρίτο συνταχθὲν κατ' ἀπαίτηση τῶν Γάλλων ρύθμιζε τὰ τῆς ἐλευθερῆς λατρείας τῶν γάλλων Καθολικῶν τοῦ νέου κράτους. Τέλος, τὸ 1832 ρυθμίσθηκαν δύο σοβαρότατα θέματα, τὸ πολιτειακὸ καὶ τὸ τῶν ὀριστικῶν συνόρων. Ἡ δολοφονία τοῦ Καποδίστρια (9/1831) καὶ ἡ δημιουργηθεῖσα ἀναρχία στὸ νέο κράτος ἐπέσπευσαν τὶς ἐξελίξεις καὶ οἱ τρεῖς Προστάτιδες Δυνάμεις - ὡς θὰ ἀποκαλοῦνται ἐφεξῆς- μαζί μετὰ τὴν Βαυαρία ὑπέγραψαν τὸ **Πρωτόκολλο τοῦ Λονδίνου (5/1832)** μετὰ τὸ ὁποῖο ὁ Βαυαρὸς πρίγκιψ Ὁθων καθίστατο κληρονομικὸς «Βασιλεὺς τῆς Ἑλλάδος». Καὶ ἀκολουθοῦσε μετὰ διήμενο ἡ **Συνθήκη τῆς Κωνσταντινουπόλεως (7/1832)** μετὰ τὴν ὁποία ὁ Σουλτάνος ἀποδεχόταν τελικὰ τὴν πλήρη ἀνεξαρτησία τῆς Ἑλλάδος καὶ τὰ σύνορα (Νότιος Παγασσητικὸς - Ἄρτα) ἐνῶ ἔμεναν ἔξω τοῦ ἐθνικοῦ κορμοῦ ἡ Κρήτη καὶ ἡ Σάμος.

Αὐτὸ σὲ γενικὲς γραμμὲς εἶναι τὸ χρονικὸ τῶν διπλωματικῶν πράξεων ποὺ ὀδήγησαν στὴν δημιουργία τοῦ, μικροῦ μὲν ἀλλ' εἰς πείσμα τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας καὶ τοῦ Συνεδρίου τῆς Βιέννης, ἐλληνικοῦ κράτους. Θὰ χρειασθοῦν νὰ περάσουν ἄλλα 115 χρόνια γιὰ νὰ ἐπέλθει ἡ ἐθνικὴ ὀλοκλήρωση μετὰ τὴν ἐνωσμάτωση τῶν Δωδεκανήσων (1947). Εἶχε προηγηθεῖ ἡ ἐνωσμάτωση τῶν Ἰονίων Νήσων (1863), τῆς Θεσσαλίας καὶ τμήματος τῆς Ἠπείρου (1881) καὶ ἡ ἀπελευθέρωση τῆς Μακεδονίας, Θράκης, Ἠπείρου, Κρήτης, Νήσων Αἰγαίου κατὰ τοὺς βαλκανικοὺς πολέμους (1912-13) καὶ τὸν Α' Παγκόσμιον πόλεμον. Καὶ εἶχε πινηγεῖ τὸ ὄνειρον τῆς «Μεγάλης Ἰδέας» στὰ νερὰ τοῦ λιμανιοῦ τῆς Σμύρνης (1922).

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΑΧ. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

ΣΕΜΙΝΑΡΙΟ ΘΕΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

Με τὴν συμπλήρωση 10 χρόνων τοῦ Σεμιναρίου Θετικῶν Ἐπιστημῶν τῆς Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων θὰ ἦταν ἐνδιαφέρον νὰ δώσουμε μιὰν εἰκόνα τῶν σκοπῶν καὶ τῶν ἐργασιῶν τοῦ Σεμιναρίου αὐτοῦ.

Τὸ Σεμινάριο ἄρχισε τὸ 1990 καὶ περιελάμβανε θέματα τῶν Θετικῶν Ἐπιστημῶν ποὺ ἔχουν σχέση μὲ τὴν Χριστιανικὴ Κοσμοθεωρία.

Εἶναι γνωστὸ ὅτι ἡ ἐξέλιξη τῆς Ἐπιστήμης δημιουργεῖ συνεχῶς νέα προβλήματα γιὰ τὸ χριστιανὸ διανοητὴ ποὺ προσπαθεῖ νὰ τὰ ἀντιμετωπίσει μὲ τὴν Χριστιανικὴ Κοσμοθεωρία. Βεβαίως ἡ Χριστιανικὴ Πίστις δὲν εἶναι οὔτε ἐπιστημονικὴ γνῶση οὔτε φιλοσοφία ὥστε νὰ μεταβάλλεται ἀναλόγως τῶν ἐποχῶν. Ἐπομένως οἱ ἀλήθειες τῆς πίστεώς μας εἶναι ἀναλλοίωτες καὶ δὲν ἀλλάζουν μὲ τὴν οἰαδήποτε ἐξέλιξη τῆς ἐπιστήμης.

Ἄν πιστεύουμε στὸν Θεό, Δημιουργὸ καὶ Νομοθέτη τοῦ Σύμπαντος, δὲν ἔχουμε νὰ ἀνησυχήσουμε μήπως τὰ δημιουργήματά Του μπορέσουν νὰ ἀνατρέψουν τὶς Ἀλήθειες ποὺ ὁ Ἰδιος μᾶς ἔδωσε ἐξ ἀποκαλύψεως. Ἡ Ἀποκάλυψη τοῦ Θεοῦ, μὲ ἄμεσο τρόπο στὴ γῆ μας, τόσο στὴν Παλαιὰ ὅσο καὶ στὴν Καινὴ Διαθήκη, καὶ ἰδίως μὲ τὴν παρουσία στὸν κόσμο μας τοῦ Υἱοῦ Του, τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἶναι μιὰ πηγὴ γνῶσεως, ἀνώτερης καὶ ὄχι κατώτερης σημασίας ἀπὸ τὴ γνῶση ποὺ μᾶς δίνει ἡ Ἐπιστήμη.

Ἐν τούτοις οἱ ἐπιστημονικὲς ἀνακαλύψεις μᾶς δίνουν νέα στοιχεῖα, ποὺ ἀπαιτοῦν τὴν ἐναρμόνισή τους μὲ τὰ στοιχεῖα, ποὺ μᾶς ἔχει δώσει ἡ Πίστις. Αὐτὸς εἶναι ὁ ρόλος καὶ

ὁ σκοπὸς τῆς Χριστιανικῆς Κοσμοθεωρίας ποὺ προσπαθεῖ νὰ κατανοήσει τὶς ἐπιστημονικὲς ἐξελίξεις μέσα στὸ πλαίσιο τῆς Χριστιανικῆς Πίστεως. Κατὰ συνέπεια ἡ Χριστιανικὴ Κοσμοθεωρία ἐξελίσσεται, καὶ μάλιστα πρὸς δύο κατευθύνσεις.

Πρῶτον στὴν προσπάθεια ξεκαθαρίσματος τοῦ περιεχομένου τῆς Πίστεως ἀπὸ προσμίξεις ποὺ ὀφείλονται σὲ παλιὲς καὶ λανθασμένες ἐπιστημονικὲς καὶ φιλοσοφικὲς ἀντιλήψεις τοῦ παρελθόντος. Παράδειγμα εἶναι ἡ παλαιὰ ἀντίληψη ὅτι ἡ γῆ εἶναι τὸ κέντρον τοῦ Σύμπαντος, ποὺ ὀδήγησε τὴν Καθολικὴ Ἐκκλησία νὰ καταδικάσει ἀρχικὰ τὸ ἡλιοκεντρικὸ σύστημα τοῦ Ἀριστάρχου καὶ τοῦ Κοπερνίκου. Ἄλλὰ ἀργότερα ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία ζήτησε συγγνώμη γιὰ τὴν καταδίκη τοῦ Γαλιλαίου, ποὺ τόσο κακὸ ἔκανε στὴν ἴδια τὴν ἐκκλησία. Σήμερα δὲν ὑπάρχει κανεὶς πιστὸς ἐπιστήμων ποὺ νὰ ἰσχυρισθεῖ ὅτι ἡ γῆ εἶναι ἀκίνητη μὲ δάση μερικὰ παρεξηγημένα χωρία τῆς Ἁγίας Γραφῆς. Ἀνάλογα ἰσχύουν καὶ γιὰ πολλὰ ἄλλα θέματα, ὅπως τὸ θέμα τῆς ἡλικίας τοῦ Σύμπαντος, τῆς ἐξελίξεως τῆς ζωῆς, τὸ ἐνδεχόμενο νὰ ὑπάρχει ἄλλη ζωὴ στὸ Σύμπαν, τὸ θέμα τῆς ἔδρας τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου κ.λ.π.

Ὅμως μέχρις ὅτου γίνεῖ τὸ ξεκαθάρισμα τῶν ἐπιστημονικῶν ἀπόψεων καὶ τῆς σχέσεως τῶν ἀπόψεων αὐτῶν μὲ τὴν Χριστιανικὴ Πίστις περνάει μιὰ περίοδος, καμμιά φορὰ μεγάλη περίοδος, ἀβεβαιότητος. Ἡ ἴδια ἡ ἐπιστήμη χρειάσθηκε μεγάλᾳ χρονικὰ διαστήματα γιὰ νὰ καταλήξει στὴ γενικὴ παραδοχὴ διαφόρων ἀπόψεων καὶ θεωριῶν. Παράδειγμα εἶναι ὁ Einstein, ὁ ὁποῖος χα-

ρακτηρίστηκε «ὁ ἄνθρωπος τοῦ 20ου αἰώ-
να», καὶ ὁμως πολεμήθηκε ὅσο λίγοι ὄταν
διατύπωσε τὴν θεωρία τῆς Σχετικότητας.
Εἶναι χαρακτηριστικὸ ὅτι τὸ βραβεῖο Nobel
τοῦ Einstein δὲν ἀνεφέρετο στὴ θεωρία τῆς
Σχετικότητας, καὶ μόλις τὸ 1993 οἱ Taylor
καὶ Hulse πῆραν βραβεῖο Nobel γιὰ μιὰ
ἐπαλήθευση τῆς θεωρίας αὐτῆς.

Ἔτσι καὶ ὅσοι ἀσχολοῦνται μὲ τὴν Χρι-
στιανικὴ Κοσμοθεωρία μπορεῖ νὰ ἔχουν διά-
φορες ἀπόψεις, καὶ νὰ μὴ συμφωνοῦν με-
ταξύ τους. Στὸ τέλος ὁμως ἡ ἱστορία μᾶς
δείχνει ὅτι οἱ διάφορες ἀπόψεις διαμορφώ-
νονται (ἢ καὶ ἀπορρίπτονται ὠρισμένες
φορές) καὶ φθάνουμε τελικὰ σὲ μιὰ διατύ-
πωση πού γίνεται γενικὰ δεκτὴ. Γι' αὐτὸ ἡ
Χριστιανικὴ Κοσμοθεωρία δὲν ἀποτελεῖται
ἀπὸ δόγματα, πού περιέχουν τὶς βασικὲς
ἀλήθειες τῆς Πίστεως, ἀλλὰ ἀπὸ ἀπόψεις,
πού σιγὰ σιγὰ γίνονται ἀντικείμενα γενικῆς
πεποιθήσεως.

Μιὰ δευτέρη πλευρὰ τῆς ἐξελίξεως τῆς
Χριστιανικῆς κοσμοθεωρίας ἀφορᾶ τὰ θέ-
ματα πού τὴν ἀπασχολοῦν. Ἐπὶ αἰῶνες ἡ
χριστιανικὴ διανόηση ἀσχολεῖτο μὲ τὸν
Πλάτωνα καὶ τὸν Ἀριστοτέλη, καὶ μὲ τὸ
ποιὸς ἀπὸ τοὺς δύο ἦταν πιὸ κοντὰ στὴν
ἀλήθεια. Τὸ θέμα αὐτὸ ἔχει πλέον πολὺ δευ-
τερεύουσα σημασία. Ἀλλὰ βασικὰ κοσμο-
θεωριακὰ θέματα ἄρρησαν πολὺ ν' ἀναπτυ-
χθοῦν. Θέματα ὅπως τὸ πῶς ἄρχισε τὸ Σύμ-
παν, καὶ τὸ πῶς ἐξελίχθηκε ἡ ζωὴ, ἡ πιὸ
πρόσφατα, ἡ τεχνητὴ νοημοσύνη, ἡ σχέση
ἐγκεφάλου καὶ ψυχῆς, ἢ οἱ συνέπειες τῆς
σημερινῆς τεχνολογίας, δὲν ἀπασχόλησαν
τοὺς θεολόγους παρὰ μόνο τὶς τελευταῖες
δεκαετίες. Ἀλλὰ σήμερα ποιὸς μπορεῖ νὰ
ὀνομασθεῖ μορφωμένος ἄνθρωπος καὶ πολὺ
περισσότερο μορφωμένος χριστιανὸς ἂν δὲν
ἔχει κάποια ἰδέα γιὰ τὰ θέματα αὐτά;

Τὸ σεμινάριό μας ἀσχολήθηκε ἀκριβῶς
μὲ σύγχρονα θέματα πού ἀφοροῦν τὶς ἐξε-
λίξεις τῆς Ἐπιστήμης στοὺς διάφορους το-
μεῖς πού ἔχουν ἐπιπτώσεις στὴν Χριστιανι-
κὴ Κοσμοθεωρία. Θὰ ἀναφέρω ἐδῶ ἐνδει-
κτικὰ μερικὰ θέματα:

Α) Ἀπὸ τὴν Ἀστρονομία καὶ τὴ Φυσι- κὴ

- 1) Σύγχρονες Θεωρίες περὶ τῆς Ἀρχῆς
τοῦ Σύμπαντος
- 2) Πληθωρισμὸς καὶ Χάος στὸ Σύμπαν
- 3) Σχέσεις Κοσμολογίας καὶ Μικροφυ-
σικῆς
- 4) Τὸ θεμελιῶδες μοντέλο (standard
model) τῶν στοιχειωδῶν σωματίων
- 5) Ἡ ἀνακάλυψη τοῦ τελευταίου quark
(τοῦ top)
- 6) Ἡ ἀνθρωπικὴ ἀρχὴ τοῦ Σύμπαντος
- 7) Περὶ χρόνου
- 8) Χάος καὶ Τύχη
- 9) Ἐφαρμογὲς τῆς Χαστικῆς Δυναμικῆς
- 10) Σημερινὲς ἀπόψεις γιὰ τὰ παράδο-
ξα τῆς Κβαντικῆς Φυσικῆς
- 11) Τὸ φαινόμενο τῆς Τηλεμεταφορᾶς
στὴν Κβαντικὴ Φυσικὴ
- 12) Κβαντικοὶ Ὑπολογιστὲς
- 13) Εἶναι δυνατὰ τὰ ταξίδια στὸ παρελ-
θόν;
- 14) Ὑπάρχουν ἐξωγήινοι;
- 15) Τί εἶναι οἱ Φυσικοὶ Νόμοι;
- 16) 10 χρόνια μετὰ τὸ Chernobyl

Β) Ἀπὸ τὴν Πληροφορικὴ καὶ τὰ Μα- θηματικά

- 1) Τεχνητὴ Νοημοσύνη καὶ Ἄνθρωπος
- 2) Τὰ ὄρια τῶν Ὑπολογιστῶν
- 3) Νευρωτικὰ Αυτόματα. Ὑπολογιστὲς
πού «μαθαίνουν»
- 4) Ἡ φιλοσοφία τῶν Μαθηματικῶν
- 5) Τί διαφέρουν τὰ Μαθηματικά ἀπὸ τὶς
ἄλλες ἐπιστῆμες
- 6) Τὸ θεώρημα τοῦ Gödel καὶ τὰ ὄρια
τῶν Μαθηματικῶν
- 7) Τὰ ἀπειροσύνολα
- 8) Μὴ γραμμικὰ συστήματα
- 9) Χαστικὴ Δυναμικὴ καὶ λογικὰ παρά-
δοξα
- 10) Ἀσαφῆς Λογικὴ
- 11) Συνείδηση καὶ Λογικὴ

Γ) Ἀπὸ τὴ Βιολογία

- 1) Γενετικὴ Μηχανικὴ

- 2) Ἡ ἀρχὴ τῆς ζωῆς
- 3) Ἡ Θεωρία τῆς ἐξελίξεως
- 4) Ἡ καταγωγὴ τοῦ ἀνθρώπου
- 5) Ἐγκέφαλος καὶ Ψυχὴ
- 6) Τὸ ζωικὸ κύτταρο καὶ οἱ χημικὲς διεργασίες σ' αὐτὸ
- 7) Θεωρία τοῦ χάους καὶ ἀνθρώπινος ἐγκέφαλος
- 8) Συνεννόηση μεταξύ βακτηριδίων
- 9) Κλωνοποίηση
- 10) Βιοηθικὴ
- 11) Ψυχροσωματικὴ ἐνότης ἀπὸ τὸν Καρτέσιο μέχρι τῆ σημερινῆς νευροφυσιολογία

Δ) Φιλοσοφικὰ Θέματα

- 1) Πίστη καὶ Ἐπιστήμη
- 2) Προβλήματα Χριστιανικῆς Κοσμοθεωρίας
- 3) Ἀλήθεια καὶ Ἀποκάλυψη
- 4) Ἀλήθεια καὶ Ὁμορφιὰ
- 5) Ἡ φιλοσοφία τοῦ ὑπαρξισμοῦ ἔναντι τοῦ ὀρθοῦ λόγου
- 6) Τὸ γνωσιολογικὸ πρόβλημα
- 7) Ἡ ἐπίδραση τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν στὴν ἐξέλιξη τῶν ιδεῶν
- 8) Σκέψεις γιὰ τὴν δημιουργία, τὴν ἐπιστήμη καὶ τὸν Θεὸ
- 9) Τὰ ὄρια τῆς ἀνθρωπίνης γνώσεως
- 10) Ἡ φιλοσοφία τοῦ Einstein
- 11) Ἐπιστήμη καὶ Μεταφυσικὴ
- 12) Χαοτικὴ Δυναμικὴ καὶ Ὀντολογία
- 13) Ἡ ἔννοια τῆς δημιουργίας στὸ χωρὸ τῆς ἐπιστήμης
- 14) Ὑπάρχει ὀρθόδοξη ἐπιστημιολογία;

Ἐπίσης ἐγίναν κατὰ καιροὺς παρουσιάσεις βιβλίων ἰδιαίτερου ἐπιστημονικοῦ ἢ φιλοσοφικοῦ ἐνδιαφέροντος ὅπως:

- 1) P. Davies: «Ἡ Διάνοια τοῦ Θεοῦ» καὶ «Ὁ Θεὸς καὶ ἡ Φυσικὴ»
- 2) R. Penrose: «Τὸ καινούργιο μυαλὸ τοῦ αὐτοκράτορα» καὶ «Σκιὲς τοῦ Νοῦ»
- 3) S. Hawking: «Τὸ χρονικὸ τοῦ Χρόνου»
- 4) J. Horgan: «Τὸ τέλος τῆς Ἐπιστήμης»

5) J. Polkinghorne: «Πέραν τῆς Ἐπιστήμης»

6) P. Bak: «Πῶς ἐργάζεται ἡ Φύσις»

Τέλος μᾶς ἀπασχόλησαν **θέματα ιστορικά** μὲ ἐθνικὸ ἐνδιαφέρον. Θεωροῦμε ὅτι ἡ Ἱστορία εἶναι ἀπὸ μιὰ σκοπιὰ θετικὴ ἐπιστήμη καὶ ἡ ἀντικειμενικὴ γνώση τῆς Ἱστορίας εἶναι ἀπαραίτητη προϋπόθεση γιὰ τὸν σχεδιασμὸ τοῦ μέλλοντος.

Μεταξὺ αὐτῶν ἦσαν τὰ ἑξῆς:

- 1) Τὸ Μακεδονικὸ πρόβλημα
- 2) Ἡ τουρκικὴ πολιτικὴ ἔναντι τῆς Ἑλλάδος
- 3) Ἑλλὰς καὶ Βαλκάνια
- 4) Ὁ Ἑλληνισμὸς στὰ χρόνια τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας
- 5) Οἱ διπλωματικὲς ἐνέργειες τοῦ Ἰ. Καποδίστρια γιὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Εὐρώπη
- 6) Τὸ πρόβλημα τῶν μειονοτήτων στὰ Βαλκάνια
- 7) Τὸ Ἑλληνικὸ πνεῦμα τὰ χρόνια τοῦ Βυζαντίου

Τὰ σεμινάρια μᾶς ἐγίνοντο κάθε 15 ἡμέρες καὶ τὰ παρακολουθοῦσαν μερικὲς δεκάδες ἐπιστημόνων. Μεταξὺ αὐτῶν ἦσαν ἀρκετοὶ Πανεπιστημιακοί, οἱ ὅποιοι εἶχαν εἰδικὸ ἐνδιαφέρον καὶ εἰδικότητα σὲ ὠρισμένα θέματα.

Μετὰ τὴν εἰσήγηση ποὺ διαρκοῦσε 45-60 λεπτά ἀκολοθοῦσε συζήτηση, ἡ ὁποία πολλὰ φορὲς ἦταν ἰδιαίτερος ἐντονη. Ἡ συζήτηση δὲν περιοριζόταν σὲ ἀπορίες ἀλλὰ πολλὰ φορὲς ἦταν ἀντιπαράθεση γνώμων ποὺ εἶχε ἰδιαίτερα οἰκοδομητικὸ χαρακτῆρα. Μερικὲς φορὲς ἡ συζήτηση διαρκοῦσε 1 ὥρα καὶ περισσότερο.

Μιὰ ἐνδιαφέρουσα συνέχεια τῶν σεμιναρίων ἦταν ἄρθρα γενικοῦ ἐνδιαφέροντος ποὺ δημοσιεύθηκαν στὶς «Ἀκτίνες» ἢ σὲ ἄλλα περιοδικὰ, καὶ μερικὲς φορὲς στὸ ἔξω-τερικὸ. Τὰ ἄρθρα αὐτὰ πολλὰ φορὲς χρησιμοποιήσαν στοιχεῖα ἀπὸ τὴ συζήτηση ποὺ ἀκολοθοῦσε τὴν ἀρχικὴ εἰσήγηση.

Ἐκτὸς τῶν κανονικῶν εἰσηγήσεων τὸ

Σεμινάριό μας ώργάνωσε μερικές όμιλιες γενικου ενδιαφέροντος που έγιναν στην μεγάλη αίθουσα του κτηρίου Καρύτση 14, και τις όποίες παρακολούθησαν μερικές εκατοντάδες έπιστήμονες.

Τέτοιες ήταν και οι διαλέξεις των καθηγητών:

1) Β. Κιόρτση, «Μία όρθόδοξη άποψη για την θεωρία της εξέλιξεως (Dobzansky)

2) Γ. Λαζαριδής, «Κοσμολογία και Μικροφυσική»

3) Ε. Μουδριανάκη, «Τό Γονίδιο στο Χώρο και στο Χρόνο»

Γενικά πιστεύω ότι τό Σεμινάριό μας είχε μια ενδιαφέρουσα σειρά θεμάτων που

άπασχολούν τό σύγχρονο χριστιανό διανοητή. Πολλά από αυτά ήταν πρωτοποριακά στον ελληνικό διανοητικό χώρο. Μερικά θέματα άνοιξαν προοπτικές για περαιτέρω μελέτες που θα μάς άπασχολήσουν και στο μέλλον. Π.χ. τά θέματα της κοσμολογίας, της κβαντικής φυσικής, της τεχνητής νοημοσύνης, της εξέλιξεως, των σχέσεων βιολογικών και ψυχολογικών φαινομένων, της βιοηθικής, καθώς και τά σχετικά φιλοσοφικά προβλήματα άποτελούν πεδία σημαντικής συγχρόνου έρεύνης και άμέσου ενδιαφέροντος για τον άνθρωπο. Έλπίζω και εύχομαι ή συνέχεια του Σεμιναρίου να δικαιώσει τις έλπίδες που στηρίξαμε σ' αυτό.

Γ. ΚΟΝΤΟΠΟΥΛΟΣ

ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ

*Ήρθαν από παντού, χιλιάδες,
άπ' τὰ παλὰ κι άπ' τὰ τώρα,
άπ' τή Δύση και τις κώρες του διαφωτισμού,
άπ' τήν Άνατολή, τό κισμέτ και τὰ γκουρού.
Άνοιχτό συνέδριο γάρ,
μέ θέμα μοντέρνο και έπεϊγον: Άπελευθέρωση.
Σύνεδροι νέοι, αλλά και γέροι σοφοί,
κιπρινισμένα τὰ γένεια τους άπ' τόν χρόνο
και τὰ δάχτυλά τους άπ' τό τσιγάρο.
Άνθρωποι κίρρωτικοί, οίνο-οιδηματικοί,
ήπατομεγαλικοί, προληπτικοί, άνίαιοι,
ήρθαν να προσδιορίσουν τις έννοιες,
να άποφασίσουν για τήν έλευθερίαν τήν πᾶσαν.
Κατεδίκασαν κάθε μορφή δουλείας και έξάρτησης
αυτοί, οί... έξαρτημένοι.
Και δέν είδαν, ούτε μίλησαν,
για ένα μόνο έλεύθερο δουλο
-αν είναι δυνατόν-
τόν δουλο του Θεού, τόν ουδέποτε ένδίδοντα,
τόν πωχό τῶ πνεύματι,
τόν μόνο... Άπελεύθερο.*

Ε. ΝΙΣΤΕΡΗΣ

ΑΠΟ ΤΟΝ ΕΙΚΟΣΤΟ ΣΤΟΝ ΕΙΚΟΣΤΟ ΠΡΩΤΟ ΑΙΩΝΑ μ.Χ.

Β΄

4. Ἡ κίνηση τῶν ιδεῶν καὶ τῶν ιδεολογιῶν

α) Μέσα στὸν 20ὸ αἰῶνα πολλὰ ιδεολογικά ρεύματα προσπάθησαν νὰ ἐπικρατήσουν. Πολλὰ ὑποσχέθηκαν. Ὅλα σχεδὸν ἀπέτυχαν. Ὁ Μαρξισμὸς-κομμουνισμὸς σὲ ὅλες του τὶς ἀποχρώσεις, ὁ σοσιαλισμὸς (ἐπιστημονικός, ὑπαρκτός, μὲ ἀνθρώπινο πρόσωπο, κ.λ.π.), ὁ φασισμὸς, ὁ ἐθνικοσοσιαλισμὸς=ναζισμὸς, τὰ δικτατορικά, ἀναρχικά καὶ ἀντίστοιχα καθεστῶτα μὲ κεντρικὴ ὑποδομὴ τὸν ὕλισμό. Ἀκόμη καὶ ὁ Καπιταλισμὸς καὶ οἱ μορφές τῆς ἀθεΐας του.

- Ὁ Ὑλισμὸς

Μέσα στὸν 20ο αἰῶνα οἱ ὑλιστικὲς θεωρίες κινήθηκαν μὲ δραστηριότητα καὶ θέλησαν νὰ περάσουν τὰ μηνύματά τους στὸν λαὸ καὶ μέσα στοὺς πανεπιστημιακοὺς χώρους, ἐξασφαλίζοντας ἔτσι μιὰ συνέχεια ὅλων ἐκείνων τῶν ψευδελίγραφων ὁραμάτων τοῦ 19ου αἰῶνα. Προσπάθησαν νὰ ἐπαναφέρουν τὴ θεωρία τῆς ἐξέλιξης τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὸν πίθηκο, ἀλλὰ δὲν τὸ κατάφεραν. Ἀκόμη καὶ σήμερα ὑπάρχουν νοσταλγοὶ αὐτῆς τῆς καταγωγῆς, ἀλλὰ τὰ ἐπιστημονικὰ ἐπιχειρήματα εἶναι ἀδιάσειστα.

- Ὁ Μαρξισμὸς

«Μαρξισμὸς εἶναι τὸ σύνολον τῶν θεωριῶν τοῦ Μάρξ, ὅπως τὶς διατύπωσε ὁ ἴδιος ἢ τὶς ἐρμήνευσαν καὶ τὶς διατύπωσαν οἱ ὄπαδοὶ του (Ἐνγκελς, Λένιν καὶ ἄλλοι). Ὁ Μαρξισμὸς ἐνδιαφέρεται γιὰ τὴν κοινωνικὴ τάξη καὶ ἀγνοεῖ τὸ «πρόσωπο» τοῦ ἀνθρώπου. Τὸ ἐχθρεύεται. Ἀλλὰ ὁ ἄνθρωπος χάνοντας τὸ πρόσωπό του χάνει καὶ τὴ συνείδησή του, τὴν

ἐλευθερία του καὶ τὸ αἶσθημα εὐθύνης.

Ὁ Μάρξ δημιούργησε ἓνα ὄραμα γιὰ τὸν ἑαυτό του καὶ τοὺς ἄλλους, τὴν πραγμάτωση τῆς κομμουνιστικῆς κοινωνίας, ποὺ ἐρχεται **μὲ ἱστορικὴ ἀναγκαιότητα**, ἀλλὰ ποὺ τὸν ἐρχομὸ τῆς θὰ καθυστεροῦσαν οἱ ἀντιδραστικὲς κοινωνικὲς δυνάμεις, ἡ κυρίαρχη τάξη.

- Ὁ Κομμουνισμὸς

Μετὰ τὴν ἐπανάσταση τοῦ 1917, ἡ αὐτοκρατορικὴ Ρωσία ἐγίνε ἡ Ἐνωση Σοβιετικῶν Σοσιαλιστικῶν Δημοκρατιῶν, τὸ πρῶτο κομμουνιστικὸ κράτος στὸν κόσμον (Τάιμ-Λάιφ. Ὁ εἰκοστὸς αἰῶνας, τόμ. Α΄, σελ. 15), μὲ πρῶτο ἡγέτη τὸν Βλαδὶμηρο Ἴλιτς Λένιν, ὁ ὁποῖος ἔθεσε τὶς βάσεις γιὰ τὴν ὀργάνωση καὶ τὴν ἐξάπλωση τοῦ κομμουνιστικοῦ κόμματος, ἔγραψε τὸ βιβλίον «Κράτος καὶ ἐπανάσταση», ὅπου προβάλλεται ὁλόκληρο τὸ σύστημα τοῦ Λενινισμοῦ (Παν. Καν. σελ. 61) καὶ ἄφησε διάδοχο τὸν Ἰωσήφ Στάλιν, γνωστὸν ὡς **«κόκκινον τσάρο»**, ἀφοῦ ἐξουδετέρωσε ὅλους τοὺς ἀντιπάλους του μὲ *«τὴ βασιλεία τοῦ τρόμου»*, τὴ μεγάλη ἐκκαθάριση. Εἶναι γνωστὸ ὅτι στὴ Ρωσία ἡ τρομοκρατία ἐγίνε σκοπός.

Ὁ κομμουνισμὸς ξαπλώθηκε στὴν Εὐρώπη. Ὁ Κομμουνισμὸς θεωρεῖ ὅτι τὰ παραγωγικά μέσα εἶναι κοινωνικὴ ἰδιοκτησία. Τὰ ἀγαθὰ πρέπει νὰ μοιράζονται σὲ ὅλους ἐξ ἴσου ἢ σύμφωνα μὲ τὶς ἀνάγκες τοῦ καθενός. Σὲ μιὰ κομμουνιστικῆς ὀργανωμένη κοινωνία δὲν ὑπάρχει ὁ θεσμὸς τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας πάνω στὰ μέσα παραγωγῆς. Ὁ Κομμουνισμὸς προβλήθηκε ὡς σύστημα κοινωνικῆς ὀργάνωσης ποὺ ἐξαλείφει τὴν κοινωνικὴ δυστυχία καὶ ἐξασφαλίζει ἰσότητα καὶ εὐημερία σὲ ὅλα τὰ μέλη τῆς κοινωνίας. Ὁ κομμουνισμὸς ἐφαρμόστηκε δέδαια σὲ ἀρκετὲς χώρες (μικρὲς καὶ μεγάλες) καὶ κάτω ἀπὸ εὐνοϊκὲς προϋποθέ-

σεις, που δημιούργησαν οι παγκόσμιοι πόλεμοι. Η διατήρηση όμως του κομμουνιστικού συστήματος αποδείχθηκε αδύνατη. Έτσι η θεωρητική σύλληψη και το θεωρητικό ιδεώδες του Μάρξ αποδείχθηκαν τόσο ουτοπικά όσο και οι συλλήψεις των ουτοπιστών σοσιαλιστών. Ο Κομμουνισμός κατέρρευσε σε χώρες στις οποίες είχε επιβληθεί για αρκετές δεκαετίες. Ο ψυχρός πόλεμος χρεωκόπησε, το τείχος του αίσχους γκρεμίστηκε το 1989, και οι άρχες του δεν άντεξαν στο χρόνο. Ο εικοστός αιώνας δεν ευνόησε την επικράτηση του. Η προσπάθεια του κομμουνισμού να εγκαταστήσει την άθεϊα στη Ρωσία και στα ελεγχόμενα από αυτή κράτη (Αλβανία, Ρουμανία, Βουλγαρία κ.λ.π.) και να ξεριζώσει τη χριστιανική πίστη από τις ψυχές των ανθρώπων στάθηκε άνοσηρη.

«Υπολογίζεται πως στην πρώην ΕΣΣΔ για να στηριχθεί η ανάληψη εκείνη δικτατορία πέθαναν: στα 1917 γύρω στα 3.000.000 άνθρωποι· στα 1921 από πείνα 5.000.000 άνθρωποι και στα διάφορα γκούλαγκς γύρω στα 20.000.000. Ο Σολζενίτσιν ανέβαζει υψηλότερα τον στυγερό αυτό λογαριασμό...» (Κ. Τσιρόπουλος: Η υπόθεση του ανθρώπου, σελ. 42).

- Ο Φασισμός

Ένα άλλο πολιτικό σύστημα με προεκτάσεις και ρίζες ιδεολογικές υπήρξε ο φασισμός. Ο Φασισμός είναι η ιδεολογία και το πολιτικό κίνημα που επιβλήθηκε στην Ιταλία από το 1922 ως το 1943, στη Γερμανία από το 1933 ως το 1945, στην Ισπανία από το 1939 ως το 1975, και σε όρισμένες άλλες χώρες - της Ευρώπης και άλλων ηπείρων- κατά διαφορετικές χρονικές περιόδους. Ο όρος δηλώνει κάθε εθνικιστικό ολοκληρωτικό κίνημα ή καθεστώς. Κοινό στοιχείο των φασιστικών συστημάτων είναι η έμφαση την οποία δίνουν αφ' ενός στο έθνος (τη φυλή ή το κράτος) -ως κέντρο και ρυθμιστή ολόκληρης της ιστορίας και της ζωής του ανθρώπου- αφ' ετέρου την αδιαφιλονίκητη εξουσία του ηγέτη, πίσω από τον οποίο πρέπει να βρίσκεται αδιάσπαστος ο λαός.

Η Ιταλική λέξη Fascismo προέρχεται από τη λατινική Fasces (ιταλικά Fascio), αρχαίο ρωμαϊκό έμβλημα εξουσίας που παρίστανε μία δέσμη ράβδων με έναν πέλεκυ στο έσωτερικό της. Ο Μπενίτο Μουσολίνι το υιοθέτησε ως έμβλημα του ιταλικού φασιστικού κινήματος το 1919.

Ο φασισμός απέριψε τα κύρια φιλοσοφικά ρεύματα του 18ου και 19ου αιώνα, το «πνεύμα» της αμερικανικής και γαλλικής επανάστασης που είχε δώσει έμφαση στην ελευθερία του ατόμου και στην ισότητα μεταξύ των ανθρώπων και μεταξύ των φυλών. Το μήνυμα του διαφωτισμού είχε συντελέσει στην προβολή της ατομικής αξιοπρέπειας και είχε τονίσει την ευρύτητα των αντιλήψεων σε μία εκκοσμηκευμένη εξουσία. Αντίθετα ο φασισμός εξύμνησε ως απόλυτη αρχή την υπέρτατη κυριαρχία του Έθνους. Το Ιταλικό σύνθημα «να πιστεύεις, να υπακούς, να πολεμάς», ήταν η απάντηση στο τρίπτυχο, «ελευθερία, ισότητα, αδελφοσύνη» της Γαλλικής επανάστασης και στα προφητικά και τα χριστιανικά μηνύματα της ειρήνης.

Η ιδεολογική στάση που κυριάρχησε από την αρχή στο φασιστικό κίνημα εξήρε το μαχητικό πνεύμα, τη στρατιωτική πειθαρχία, την σκληρότητα και τη δράση, έπειδή πείστηκε ότι αποδυναμώνουν την αποφασιστικότητα της βούλησης. Στην τελική ανάλυση όλα καθορίζονται από τις αποφάσεις του ηγέτη, οι οποίες πρέπει να γίνονται τυφλά αποδεκτές και να εκτελούνται άμεσα.

- Έθνικοσοσιαλισμός = Ναζισμός

Ο Έθνικοσοσιαλισμός, γνωστός και ως Ναζισμός, ολοκληρωτικό κίνημα, με ηγέτη τον Άντολφο Χίτλερ ως αρχηγό του Ναζιστικού κινήματος της Γερμανίας. Ο Χίτλερ μιμήθηκε τον κομμουνιστικό ολοκληρωτισμό.

Ο Έθνικοσοσιαλισμός έγινε ένα **δαθεία επαναστατικό κίνημα, με άρνητικό κυρίως περιεχόμενο**. Απέριψε τον όρθολογισμό, τους κανόνες δικαίου και τα ανθρώπινα δικαιώματα και τα αντικαθιστούσε με το ένστικτο, την αυθαίρετη επιβολή της εξουσίας και την υπαγωγή του ατόμου στο κράτος. Επιδίωκε

νά εκκαθαρίσει ή νά εξαφανίσει τούς ανταγωνιστικούς πολιτικούς, θρησκευτικούς και κοινωνικούς θεσμούς. «*Απέριπτε τή χριστιανική και άνθρωπιστική ήθική ως χαλαρή και συναισθηματική και προέβαλε ως πρόεσσα συμπεριφορά τή σκληρότητα και άγριότητα*». Τό ξεκλήρισμα τών Έβραίων τό 1934, στούς φούρνους τών Ναζί, ό βίαιος θάνατος και τά βασανιστήρια στα στρατόπεδα συγκεντρώσεως και ό έξολοθρεμός χωρίς διαδικασίες είναι ένα ισχυρό δείγμα και ένδεικτικό τής νοστορίας του. Πολλοί Έλληνες πέρασαν επίσης από τέτοιες δοκιμασίες.

Ό Έθνικοσοσιαλισμός ήταν επίσης **επαναστατικός ως πρὸς τίς μεθόδους** έξαναγκασμοῦ και χειρισμοῦ τών μαζῶν. Τά εθνικοσοσιαλιστικά κινήματα άσκοῦν συνεχή προπαγάνδα με όλα τά μέσα, ὡστε νά δίνεται ή έντύπωση τής παντοδυναμίας. Ένας τρομοκρατικός μηχανισμός με επικέντρο τή μυστική άστυνομία και τά στρατόπεδα συγκεντρώσεως ήταν ή άλλη ὄψη. Ό ρατσισμός έναντίον τών Έβραίων ὑπῆρξε κάτι τό άνεπανάληπτο. Τά γεγονότα τής κατοχῆς πού ζήσαμε στην Έλλάδα μετά τό 1940-41 από τίς δυνάμεις τοῦ Άξονα (Ιταλίας - Γερμανίας) μάς έδωσαν σαφή έμπειρία τών μεθόδων του.

Οί ιδεολογικές ριζες έχουν αναζητηθεῖ σέ κείμενα τοῦ Φίχτε, τοῦ Χέγκελ, τοῦ Νίτσε, τοῦ Σπέγκλερ. Άλλά και ή ήττα τής Γερμανίας κατά τόν πρῶτο παγκόσμιο πόλεμο, ή έξαθλίωση και άπογοήτευση τοῦ λαοῦ έδωσε τή βάση γιά τόν ναζισμό. Τό βιβλίο τοῦ Χίτλερ *Mein Kampf* (Ό άγώνας μου), 1924, άποτελοῦσε τό εὐαγγέλιό τους.

- **Ό Καπιταλισμός**, οίκονομικό σύστημα πού στηρίζεται στούς θεσμούς τής άτομικῆς ιδιοκτησίας πάνω στα παραγωγικά μέσα και τήν ελεύθερη άγορά, απέκτησε μεγάλη άνάπτυξη κατά τόν 20ό αιώνα. Ό καπιταλισμός έκμεταλλεύτηκε τήν πρόοδο τών φυσικῶν επιστημῶν και τής τεχνολογίας, πού ὀδήγησε στην ίδρυση βιομηχανιῶν. Άνέβασε σέ ὑψηλοῦς ρυθμούς τήν παραγωγή οίκονομικῶν αγαθῶν και δημιούργησε τήν καταναλωτική κοινωνία, ένῶ δημιούργησε επίσης ὀξύτατα

κοινωνικά προβλήματα.

Παρ' ὄλες τίς προσπάθειες τοῦ καπιταλισμοῦ πολλά κοινωνικά προβλήματα παραμένουν άλυτα. **Η πρόκληση τής καταναλωτικῆς κοινωνίας** παραμένει πάντα πρόκληση γιά πολλοῦς και ή επίθεση τής διαφήμισης γιά νά καταναλίσκουμε ὄλο και περισσότερα από ὅσα πράγματι χρειαζόμαστε, ὀδήγησε σέ μιὰ πλασματική κοινωνία εὐημερίας ὅπου ὄλα ὑπάρχουν σέ άφθονία, αλλά εκείνο πού άναζητεῖται και δέν θρίσκεται είναι αὐτό πού ό 20ός αιώνας ὑποσχόταν σάν κοινωνία ειρήνης και εὐημερίας.

- **Άλλα συστήματα** πού προσπαθοῦσαν νά βροῦν μιὰ πορεία ζωῆς, ὅπως ό **σοσιαλισμός** με τίς διάφορες άποχρώσεις, άποκλίσεις και ὀνομασίες πού κάθε φορά αλλάζει πρόσωπο ψάχνοντας νά διορθώσει τά λάθη του, δέν μπόρεσε κι αὐτός νά δώσει καλά δείγματα γραφῆς.

- Μέσα στον 20όν αιώνα ζήσαμε και πολλές **άλλες μορφές δικτατοριῶν, άπολυταρχικῶν συστημάτων και άναρχισμοῦ**. Μόνο πού οί δικτατορίες έπαιρναν τήν ὀνομασία τής δημοκρατίας. Άπό τήν «Ένωση τών Σοβιετικῶν Σοσιαλιστικῶν Δημοκρατιῶν» μέχρι τά κράτη τής Νοτίου Άμερικῆς και τής Άσίας, ὄλα δήλωναν και δηλώνουν δημοκρατίες και ὄμως στην πράξη ήταν ή είναι στυγνές δικτατορίες. Η πατρίδα μας πέρασε από τέτοιες καταγίδες. Τίς ξεπέρασε και προσπαθεῖ νά βρεῖ και πάλι τό δρόμο της γιά μιὰ δημοκρατία με τήν πραγματική της εικόνα. Οί Έλληνες ισχυρίζομαστε άλλωστε, και είναι αλήθεια, ὅτι είμαστε ή χώρα πού γεννήθηκε ή δημοκρατία μόνο πού ὑπάρχουν εποχές πού ή δημοκρατία μας πολύ λίγη σχέση έχει με τίς γνήσιες άρχές της. Και ένῶ στη Δημοκρατία ὄλες οί έξουσίες προέρχονται από τό λαό, ἴσως αὐτός ό «*κυρίαρχος λαός*» είναι ό μόνος πού άγνοεῖται και προδίδεται. Στίς μέρες μας ή έννοια τής δημοκρατίας μοιάζει άνοχύρωτη ένῶ οί έχθροι της είναι πάνοπλοι.

Θά μπορούσε κανείς νά αναφέρει ακόμη τίς διάφορες **μηδενιστικές και άναρχικές θεω-**

ρίες, τούς χίππυς και σουρρεαλιστικές έμφανίσεις, την έλλειψη ιδανικών και σταθερών προσανατολισμών, τη μεταβολή του ανθρώπου σε μάζα, την άλλοτρίωση του ανθρώπινου «προσώπου» με τις ύλικές απολαύσεις, και τις πολυμερείς πολιτιστικές και προκατασκευασμένες εκδηλώσεις που φθάνουν τον κορεσμό. Ίδιαίτερη μνεία οφείλεται στη **σεξουαλική επανάσταση και στον ήδονισμό** που αποτέλεσε τον άκρογωνιαίο λίθο του 20ού αιώνα, τη διακίνηση των **ναρκωτικών** και την εξάπλωση του **έιτζ**.

6) Βασική άρχη των κοινωνικών συστημάτων και ιδεολογιών ήταν: *Νά έξοντωθούν όχι μόνον τά σώματα, αλλά και οί ψυχές*. Πολλά φαινόμενα στην ψυχική και πνευματική ζωή του κόσμου έδειξαν κόπωση. *«Τά διαλυτικά φαινόμενα που σημειώθηκαν στην πνευματική και καλλιτεχνική ζωή τής Ευρώπης στίς άρχές του αιώνα μας και πρό πάντων ύστερα από τό 1918 βρίσκονται σέ μιá άμηση ή έμμεση συνάρτηση με τίς μεγάλες ανατρεπτικές δυνάμεις που έξαπολύθηκαν στην ήθική ζωή των ανθρώπων με κύριο χειριστή τό ρωσικό κομμουνισμό»* (Παν. Καν., ό.π. σ. 82).

Ο **ιδεολογικός πόλεμος** θέλησε νά πληξει τά ιερά κέντρα του ανθρώπου ως προσώπου *«Νέες άξίες κοινωνικές, νέες προτεραιότητες παίρνουν θέση: “ή σχιζοφρενική καθαρότητα τής φυλής” (ναζισμός) ή ή κοινωνική δικαιοσύνη και ή ισότητα ως πάλη των τάξεων και ως συνέχιση του άγώνα των φτωχών κατά των πλουσίων, αλλά με έφαλτήριο τό ταξικό μίσος και την κοινωνικοοικονομική μνησικαχία (κομμουνισμός)»* (Κ. Τσιρόπουλος, Ή υπόθεση του ανθρώπου, σελ. 40). Και ή εξέλιξη του καπιταλισμού, με την καταναλωτική κοινωνία νά δεσμεύει τή δυνατότητα έπιλογής και νά εξατμίζει τό εισόδημα του εργαζόμενου, ενώ συγκεντρώνει σέ λίγα χέρια τή δύναμη τής τεχνολογίας δημιουργώντας την κοινωνία τής άφθονίας.

5. Ειρηνευτικές προσπάθειες

α) Στόν 20ό αιώνα ή **Κοινωνία των Έθνών**

θέλησε νά διευκολύνει τίς ειρηνευτικές σχέσεις των κρατών, αλλά άπέτυχε. Τή θέση της πήρε ό **Όργανισμός Ήνωμένων Έθνών**. Παρ' όλη την άρχική καλή διάθεση και όρισμένες πολύτιμες συμβολές στη διατήρηση τής ειρήνης στόν κόσμο και τή βοήθεια στους πεινασμένους λαούς, στά παιδιά και στην ύγεια, τό έργο του δυστυχώς όδηγείται προς την ίδια κατεύθυνση τής Κοινωνίας των Έθνών.

6) **Άκολουθεί ή Ευρωπαϊκή Οικονομική Ένωση** με τή Συνθήκη τής Ρώμης τό 1957, με παράλληλη κίνηση του **NATO**, ως άμυντικού οργάνου που εξέλιχθηκε σέ έπιθετικό όργανο και ανέλαβε χωρίς την άπαραίτητη άπόφαση των Ήνωμένων Έθνών τή ρύθμιση στόχων τής συμμαχίας έπιλεκτικά. (Ίδε πόλεμο του Περσικού Κόλπου, Κοσσυφοπέδιο Σερβίας κ.λ.π. και άγνόησε τήν Κύπρο, τή Βόρειο Ήπειρο, τούς Κούρδους κ.λ.π.) Τό **NATO** άποτελεί όργανο στρατηγικής σημασίας. Παράλληλα κινείται τό άνατολικό μπλόκ με τή συμφωνία τής **Βαρσοβίας** (1955). Άλλες συμμαχίες συνάπτονται περισσότερο εικονικά παρά με τή δύναμη έπιβολής.

γ) Ο **πόλεμος των έξι ήμερών** διαρκεί... πολλές δεκαετίες, Έπαναστάσεις τοπικές και έπαναστάσεις στίς ψυχές. **Ή σπατάλη των πηγών ενέργειας** και ιδιαίτερα των υδάτινων πόρων είναι αισθητή. **Ή οικονομική κρίση**, τό οικονομικό **ξεχαρβάλωμα**, οί τεχνητές **διακυμάνσεις των χρηματιστηριακών συναλλαγών**, ή συγκέντρωση τής δύναμης στα χέρια των λίγων, ή **πτώση των ήθικών άξιών** και ή **διαφθορά**, ή **κρίση τής ήγεσίας παγκοσμίως κυριαρχούν**.

6. Άλλες προσπάθειες και νέα πρότυπα

α) Τά ανθρώπινα δικαιώματα

Ύπάρχουν σήμερα ανθρώπινα δικαιώματα; Άνθρώπινο δικαίωμα είναι εκείνο τό όποιο άπολαμβάνουν όλοι οί άνθρωποι μόνο και μόνο επειδή είναι άνθρωποι. Γι' αυτό και πρέπει νά ισχύουν παντού όπου υπάρχουν άνθρωποι. *«Στήν ουσία του δικαιώματος άνήκει έξ όρισμού ή δυνατότητα νά άπαιτείται και νά επιβάλλεται»* (Π. Κονδύλης, Άπό τόν 20ό στόν 21ο αιώνα, σελ. 61). Ή άσκηση δικαιώ-

ματος συνεπάγεται αντίστοιχες υποχρεώσεις για τις οποίες κανείς δεν μιλάει. Μέσα στον 20^ο αιώνα ζήσαμε και ζούμε καταστάσεις διαμαρτυρίας, όπου τα ανθρώπινα δικαιώματα παραγνωρίζονται και δεν ασκούνται συμμετρως ακόμη και τότε που υπάρχει ή δυνατότητα επίβολής τους. Δές και τα προβλήματα στη σημερινή Σερβία για την προάσπιση δήθεν των «άνθρωπινων δικαιωμάτων» και την καταστροφή με ανέλετους βομβαρδισμούς μιας ιστορικής χώρας.

6) Το φεμινιστικό κίνημα

Το φεμινιστικό κίνημα (για την άπελευθέρωση της γυναίκας, *feminisme: women's Liberation Mouvement*) ξαναήλθε στο προσκήνιο κατά τον 20^ο αιώνα. Συνειδητοποιήθηκε ευρύτερα από τη γυναίκα ή ανάγκη της ισοτιμίας της με τους άνδρες. Η διεκδίκηση του δικαιώματος ψήφου δραστηριοποιήθηκε στη Μ. Βρετανία για μια γενικότερη επανεκτίμηση της θέσεως της γυναίκας στην παιδεία, στην κοινωνία και στην οικονομία. Οι εργαζόμενες γυναίκες αποκοτούσαν λιγότερα παιδιά. Η αποποινοποίηση της μοιχείας ήταν ένα από τα βασικά συνθήματα και η αποποινοποίηση των εκτρώσεων (σε 400.000 το χρόνο υπολογίζονται για την Ελλάδα), έγινε δυστυχώς νόμος και του δικού μας κράτους. Κανένας δεν έλαβε υπόψη του όχι μόνο το ότι σκοτώνονται ζωές, ελληνόπουλα, αλλά και δημιουργείται μια άλυσίδα προβλημάτων στις μανάδες που για όλη τους τη ζωή έχουν μέσα τους το στίγμα της «δολοφόνου».

Δημιουργήθηκαν εν τῷ μεταξύ νέες θέσεις εργασίας και οι γυναίκες έπαψαν να αποδέχονται ένα παθητικό ρόλο. Μπορούσαν ακόμη να συνάπτουν συμβόλαια, να έχουν ιδιοκτησιακά δικαιώματα και τα ζητήματα απασχόλησης και αμοιβής είχαν κι αυτά τις διεκδικήσεις τους. Άναζητήθηκε μεγαλύτερη ελευθερία στη γυναίκα να επιλέγει την εργασία της και να παραμένει οικονομικά ανεξάρτητη από τον άνδρα. Έπαψαν να αισθάνονται ότι οι γυναίκες είναι «σεξουαλικά αντικείμενα». Προσπάθησαν και το πέτυχαν να συμμετέχουν στα κέντρα λήψεως αποφάσεων, στην πολιτική και σε

άλλες κοινωνικές δραστηριότητες τις περισσότερες φορές με μεγάλη επιτυχία (σχετικό Παπυρος Λ., Μπρ.) Όμως τα ΜΜΕ και ο περιοδικός κυρίως τύπος, παρ' όλες τις διαμαρτυρίες των γυναικείων σωματείων εξακολουθούν να εκμεταλλεύονται το γυμνό κορμί τους.

Ο πόλεμος έφερε στο προσκήνιο την απασχόληση της γυναίκας και σε άσυνήθιστες γι' αυτήν εργασίες όχι μόνο στην πολεμική διαδικασία, αλλά και στον αγώνα επίβιωσης. Η θέση της γυναίκας ανυψώθηκε τυπικά με αποτέλεσμα να γίνει ένα αμετάκλητο δῆμα προς τη χειραφέτηση της γυναίκας, χωρίς φυσικά το δῆμα αυτό να θεωρείται πάντοτε θετικό. Το θέμα έχει και τον αντίλογο του.

γ) Το φοιτητικό κίνημα

Το φοιτητικό κίνημα είναι πράγματι μεγάλο θέμα. **Οι φοιτητές ήταν και είναι αναμφισβήτητα μία δύναμη.** Το νεαρό της ηλικίας και η δυναμική τους δράση πάντα έπαιξε ρόλο τόσο στις πολιτικές εξελίξεις όσο και στη διεκδίκηση της επίλυσης θεμάτων που αφορούσαν την παιδεία. Είναι φυσικό οι φοιτητές του Πανεπιστημίου Αθηνών να έχουν πρωτεύοντα ρόλο, αφού το Έθνικό Πανεπιστήμιο είναι το αρχαιότερο Ανώτατο Εκπαιδευτικό ίδρυμα (1837), αλλά και στον είκοστο αιώνα ως Έθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο είχε μεγάλο αριθμό φοιτητών. (Τα άλλα πανεπιστήμια είναι πολύ νεώτερα).

Το φοιτητικό κίνημα, που συνήθως είναι στην πολιτική δράση των κομμάτων, δεν το παραγνωρίζουμε αλλά εδώ ο σκοπός δεν είναι μια διεξοδική ανάλυση του όλου θέματος με τις λεπτομέρειές του. Στην αρχή του είκοστού αιώνα μπορούμε να σημειώσουμε μόνο την ενεργό συμμετοχή των φοιτητών σε αγώνες για την επικράτηση της δημοτικής γλώσσας, αλλά και στην αντίδρασή τους κατά της μετάφρασης των Ευαγγελίων στη δημοτική «Ευαγγελικά». Τα γεγονότα και οι αντιδράσεις που ακολούθησαν είχαν 8 νεκρούς και 70 τραυματίες, γράφεται. Ακολούθησαν τα «Όρεστειακά» με αίτια τη μετάφραση των τραγωδιών στη δημοτική. Τα βίαια επεισόδια συνεχίστηκαν.

Ἀκολούθησαν ἡ «πανεπιστημακὴ ἔνωσις» τοῦ 1909, ἡ παμφοιτητικὴ νεολαία καὶ ἄλλες φοιτητικὲς ὀργανώσεις. Ἀκολούθησε ἡ φοιτητικὴ ἀντίσταση στὴν περίοδο τοῦ 1941-44, οἱ κινητοποιήσεις γιὰ τὸ Κυπριακὸ, ἡ ἴδρυση τῆς ΕΦΕΕ (Ἐθνικὴ Φοιτητικὴ Ἐνωσις Ἑλλάδος), ἡ ΧΦΕ (Χριστιανικὴ Φοιτητικὴ Ἐνωσις) καὶ ἀργότερα ἡ ΧΦΔ (Χριστιανικὴ Φοιτητικὴ Δράσις). Οἱ ἰδεολογικοὶ ἀγῶνες μέσα στὰ ἀμφιθέατρα μεταξὺ χριστιανῶν φοιτητῶν καὶ ὑλιστῶν ὑπῆρξαν ἔντονες. Ἡ ΧΦΕ καὶ ΧΦΔ καὶ ἄλλες χριστιανικὲς φοιτητικὲς κινήσεις ἔπαιξαν πρωταγωνιστικὸ ρόλο. Ἔδωσαν σκληρὲς μάχες καὶ ἐπικράτησαν.

Ἡ περίοδος τῆς δικτατορίας τῶν Συνταγματάρχων, ἡ κατάληψη τῆς Νομικῆς Σχολῆς (21-22/2/1973) μὲ ἀποκορύφωμα τὸ Νοέμβριο τοῦ 1973 στὸ Πολυτεχνεῖο ἔδειξε τὸ δυναμισμὸ τῶν φοιτητῶν. Ἐκτοτε τὸ φοιτητικὸ κίνημα ἀκολουθώντας τὰ πολιτικὰ συνθήματα τῶν κομμάτων ὀργανώθηκε συνδικαλιστικὰ προσδοκώντας πολιτικὰ ὀφέλη. Ἡ κάθε πολιτικὴ παράταξη εἶχε τοὺς δικούς της στόχους. Οἱ φοιτητὲς στήριζαν τὰ κόμματα καὶ οἱ ἐκλογὲς τῶν φοιτητῶν ἀποτελοῦσαν ἐνδεικτικὸ τῶν ἀποτελεσμάτων τῶν βουλευτικῶν ἐκλογῶν. Σιγὰ σιγὰ ἀπομακρύνθηκαν ἀπὸ τὴν ἔντονη δράση.

Φυσικὰ στὰ θέματα τῆς Παιδείας οἱ Ἑλληνας φοιτητὲς εἶχαν τὴν ἀπόψιν τους. Πολλὲς φορὲς συγκρούονταν μεταξὺ τους. Ζητοῦσαν ἐντατικοποίηση τῶν σπουδῶν ἀλλὰ ὄχι καὶ αὔξηση ὥρῶν διδασκαλίας ἢ μαθημάτων. Ἡ δωρεὰν παιδεία, ἡ χορήγηση ὑποτροφιῶν καὶ δανείων γιὰ τὶς σπουδές, τὰ φοιτητικὰ συσσίτια ἤλθαν νὰ συμπληρώσουν οὐσιαστικὰ φοιτητικὰ αἰτήματα. Ἡ δύναμη τῶν φοιτητῶν πάντα ἔπαιξε σημαντικὸ ρόλο γιὰ τὴν ἐπιτυχία τῶν διεκδικησέων τους μέσα στὸν εἰκοστὸ αἰῶνα.

Ἡ μεγάλη **ἐξέγερση τοῦ 1968** τῶν φοιτητῶν στὸ Παρίσι καὶ στὴν Πράγα ἀξίωνε τὴν ἀλλαγὴ τῆς δομῆς τῆς κοινωνίας. Ζητοῦσε ἕνα νέο κοινωνικὸ κοσμοεἶδωλο, νέο πρότυπο συμβίωσης τῶν ἀνθρώπων. Ποιὸ ὅμως θὰ ἦταν αὐτὸ τὸ πρότυπο;

δ) Ὁ συνδικαλισμὸς

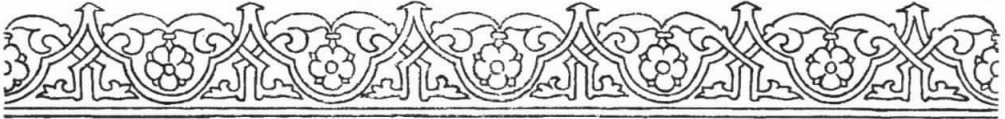
Ὁ **συνδικαλισμὸς**, κίνημα ποὺ ἀποσκοπεῖ στὴ συνένωση προσώπων ποὺ ἀσκοῦν συνήθως τὸ ἴδιο ἐπάγγελμα, προκειμένου νὰ προασπίστουν κοινὰ συμφέροντα, ἐξελίχθηκε καὶ προσαρμόστηκε στὸ πλαίσιο τῶν ἐθνικῶν καὶ τῶν ἐκάστοτε πολιτικῶν συνθηκῶν τῶν κρατῶν κατὰ τὴν ἱστορικὴ διαδρομὴ τοῦ 20οῦ αἰῶνα.

Ὁ συνδικαλισμὸς ἔμελλε νὰ διαδραματίσει πρωτεύοντα ρόλο στὶς **ἰδεολογικὲς ζυμώσεις** τοῦ αἰῶνα μας μὲ τὴ σύγκλιση ἐργατικῶν συνεδριῶν παγκόσμιας ἐμβέλειας καὶ τὴν ἀνάδειξη τοῦ συνδικαλισμοῦ ὡς *«νέου συνομιλητῆ»* τοῦ κράτους τῶν καιρῶν μας. Τοῦτο ἔδειχνε πὼς τὰ οἰκονομικὰ, κοινωνικὰ καὶ ἄλλα ζητήματα θὰ εἶχαν ταχύτερη καὶ εὐνοϊκότερη λύση, ἀφοῦ δύο συζητητὲς (συνδικαλιστὲς καὶ κράτος) θὰ μποροῦσαν νὰ κάνουν δημιουργικὸ **«διάλογο»** (αὐτὴ τὴν καραμέλα τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνα), ὅπου θὰ ὑποστήριζαν τὶς ἀπόψεις τους τὰ δύο μέρη.

Ὅμως ὁ συνδικαλισμὸς μὲ τὶς διάφορες ὀργανωτικὲς του μορφὲς καὶ παραδόσεις ἐπιδίωξε νὰ τιθασεῦσει τὸ ἄτομο στὸ σωματικὸ σύστημα ποὺ ἀξιώνει ἀπὸ τὰ μέλη του ὑπακοὴ καὶ ὑποταγὴ στὴν συνδικαλιστικὴ ἡγεσία ποὺ κάποτε σχηματίζεται ἀπὸ μιὰ δυναμικὴ μειοψηφία.

Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ στὸ τέλος τοῦ αἰῶνα οἱ *«ἐπίσημοι συζητητὲς»*, παρ' ὅλα τὰ σοβαρὰ ἐπιτεύγματα καὶ τὶς κατακτήσεις τους, βρίσκονται τώρα σὲ *«ῶτα μὴ ἀκουόντων»*. *«Συζητητὲς»* καὶ *«κράτος»* ξεκινοῦν ἀπὸ θέσεις *«ἀδιαπραγμάτευτες»*. Ἡ Κυβέρνηση, ἡ ἐκάστοτε κυβέρνησις, ἔχει τὶς δικές της ἀπόψεις π.χ. γιὰ τὴν κατανομὴ τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος. Καὶ οἱ ὑποχωρήσεις της εἶναι μικρές. Οἱ *«ἐπίσημοι συζητητὲς»*, ἕνα μικρὸ κράτος ἐν κράτει τὶς δικές τους. Καὶ συνήθως ὁ διάλογος καταλήγει στὸ νὰ ἐφαρμοστοῦν οἱ ἀπόψεις τῶν κυβερνώντων. Σὲ μερικὲς περιπτώσεις πλέον τὸ κράτος εἶναι ὁ ἐπίσημος συζητητὴς μὲ τὸ συνδικαλιστικὸ κίνημα, ἀφοῦ τὸ τελευταῖο διαθέτει καὶ ἄλλους τρόπους, γιὰ νὰ ἐπιβάλλει τὴ θέλησή του (ἀπεργίες, βίαιες καταλήψεις κ.λ.π.)

ΣΠ. Β. ΠΑΠΑΣΠΥΡΟΠΟΥΛΟΣ

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΑ ΔΙΔΑΓΜΑΤΑ ΤΟΥ ΕΙΚΟΣΙΕΝΑ

«Χρόνους πολλοὺς μᾶς πολεμιᾶν κι ἀνάσα δὲν ἐπήραμαν».

Τὸ Εἰκοσιένα, ἓνα ἀπ' τὰ μεγάλα καὶ τὰ ἀπροσμέτρητα θαύματα τοῦ ἑλληνικοῦ ἐνθουσιασμοῦ, στάθηκε ἡ ἐκπληκτικὴ ἐξέγερση καὶ ὁ καθολικὸς ἀγώνας ἐνὸς ὁλόκληρου ἱστορικοῦ κόσμου, πὺν ἐδημιούργησε τὸ πνευματικὸ φῶς τῆς ἀνθρωπότητος καὶ, αὐτόφωτος, πρωτοπόρος καὶ ὁδηγός, ἀπετέλεσε, γιὰ χιλιάδες χρόνια, τὸ ὑψηλὸ κέντρο τῆς ἱστορικῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπινου Γένους. Τῆ σημαία τοῦ Ἱεροῦ Ἀγώνα κρατεῖ ὁ Δεσπότης Γερμανὸς Παλαιῶν Πατρῶν. Τὸ ράσο του εἶναι διπλὸ σύμβολο: Θρησκεία καὶ Παιδεία. Χριστιανισμὸς καὶ Ἑλληνισμός.

Εἶναι ἀναμφισβήτητο, ὅτι τὸ «φοβισμένο φῶς τοῦ καντηλιοῦ» τοῦ Κρυφοῦ Σχολειοῦ ἔγινε, στὴ διαδρομῇ τοῦ χρόνου, καθαρτῆρια φλόγα καὶ πῦρ ἀπολυτρώσεως καὶ καθαρμοῦ. Μόνον ἡ Ἑλληνικὴ Παιδεία ἔκανε, ἀργὰ καὶ ἀθόρυβα, μὲ τὸ ζωοποιὸ πνεῦμα της, βίωμα στὴν ἑλληνικὴ ψυχὴ «τί ἔχασε, τί ἔχει, τί τῆς πρέπει», ἐγαλύδωσε τὴν ἐθνικὴ συνείδηση, ἀνύψωσε τὶς ἑλληνικὲς καρδιὲς καὶ προετοίμασε τὴν ἀπολυτρώση τοῦ Γένους. Χωρὶς τὴ βάπτιση τῶν νέων ἀγόνων στὰ καστάλια ρεῖθρα τῆς ἑλληνικῆς συνέχειας, ὅλες οἱ ἐθνικὲς δυνάμεις θὰ παρέμεναν κενές, ἀδρανεῖς, ἀνίσχυρες καὶ ἀσυγχρόνιστες. Ἔτσι, ἡ Ἐλευθερία ἐξεπήγασε, ὑπὸ τὴ θέρη τοῦ χριστιανικοῦ πνεύματος, πρῶτα ὡς πόθος καὶ ἀνάγκη καί, ὕστερα, ὡς ἐπιδίωξη συνεκτικότερων δεσμῶν πρὸς τὸ ἰδανικὸ τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδας καὶ τῆς ἱστορικῆς συνέχειας της.

Οἱ ὑπόδουλοι Ἕλληνες, συσπειρωμένοι γύρω ἀπ' τὴν Ἐκκλησία, θὰ τὴν κάνουν πνευματικὸ καὶ ἐθνικὸ κέντρο, ἀληθινὴ κι βωτὸ σωτηρίας ἀπ' τὸν κατακλυσμὸ τῆς ἰσλαμικῆς βαρβαρότητας, πραγματικὴ πηδαλιούχο τῆς καρτερίας, τῶν προσδοκιῶν καὶ τοῦ χρέους τοῦ Γένους. Τὰ Κρυφὰ Σχολεῖα διατηρήθηκαν περισσότερο ζωντανὰ στὴ μνήμη τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ πρόσφεραν ὑψιστες ὑπηρεσίες γιὰ τὴν ἐθέρμαναν τὶς καρδιὲς τῶν σκλάβων κάθε γωνιάς τῆς δακρυβρεχτῆς ἑλληνικῆς γῆς, ἔσωσαν τὴν ὑπαίθρο ἀπ' τὸν ὁλοκληρωτικὸ ἐκβαρβαρισμὸ τῆς ἀμάθειας, γαλούχησαν τὶς ἐλπίδες μὲ τὸ γάλα τῆς προγονικῆς σοφίας καὶ τὶς μελωδίες «ἐνὸς κόσμου ἄλλου».

Ἀπὸ τὸν 17ο αἰῶνα ἀρχίζει μιὰ σημαντικὴ βελτίωση, μὲ τὴν ἄνοδο τῆς δυνάμεως καὶ τῆς πνευματικῆς στάθμης τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἀρχίζουν ν' ἀποδίδουν πῶς ἐμπνευσμένους Διδασκάλους τὰ φυτώρια τοῦ Πατριαρχείου καὶ τῶν Κοινοτήτων τοῦ Ἐξωτερικοῦ. Ἡ πνευματικὴ κίνηση, κατὰ τὸν 18ο αἰῶνα, εἶναι ἐντονότερη καὶ ὑψηλότερες οἱ ἐπιδιώξεις τῶν Διδασκάλων τοῦ Γένους. Ἀπ' τὶς ρίζες τοῦ μεγάλου δέντρου ἀνεβαίνουν ζωογόνοι οἱ χυμοὶ καὶ οἱ κλάδοι τῶν ἐτοιμάζουν τὴν ἀνοθοφορία.

Ἰδρύνονται ἀξιόλογες Σχολές: Ἡ Πατριὰς (1715), ἡ Εὐαγγελικὴ Σχολὴ τῆς Σμύρνης (1723), ἡ Ἀθωνιάς (1749), ἡ Παλαμιαία Σχολὴ Μεσολογγίου (1760), ἡ Σχολὴ Δημητσάνας (1764), ἡ Σχολὴ τῶν Κυδωνιῶν (1780), Τὸ Γυμνάσιο τῆς Χίου

(1790) και άλλες, με πλούσια εκπαιδευτική δράση.

Πιστοί διάκονοι της Εκκλησίας, σοφοί Διδάσκαλοι του Γένους, ρωμαλέες και σεπτές Μορφές, μαρμαίρουν τις σελίδες της ιστορίας της Παιδείας μας. Αναφέρουμε ελάχιστα ονόματα: Όσιος Εὐγένιος Γιαννούλης ὁ Αἰτωλός, Ἀθανάσιος Ψαλίδας, Ἰγνάτιος ὁ Οὐγγροβλαχίας, Ἀναστάσιος Γόρδιος, Σέργιος Μακραιός, Γρηγόριος Παλαμᾶς, Νικηφόρος Θεοτόκης, Ἀθανάσιος Πάριος, Ἀναστάσιος Μπαλάνος, Μεθόδιος Ἀνθρακίτης, Γρηγόριος Κωνσταντᾶς, Δημήτριος Κανταρτζής, Κωνσταντῖνος Οἰκονόμου, Νεόφυτος Βάμβας, Νεόφυτος Δούκας, Ἀνθιμος Γαζής, Γεώργιος Γεννάδιος, Κωνσταντῖνος Κούμας, Θεόφιλος Καΐρης, Βενιαμὶν ὁ Λέσβιος.

Χρέος μας εἶναι νὰ μνημονεύσουμε ἰδιαίτερα, τὰ ὀνόματα τριῶν μεγάλων ἀνδρῶν, πού ἐπέδρασαν σημαντικά στὴν ψυχὴ τοῦ ἔθνους, μὲ τὸ κήρυγμα καὶ τὸ μαρτύριό τους ἢ μὲ τὴ συγγραφή καὶ τὶς σοφὲς ὑποθήκες τους. Εἶναι οἱ ἐθνομάρτυρες: Κοσμάς ὁ Αἰτωλός, ὁ Ρήγας Βελεστινῆς καὶ ὁ Ἀδαμάντιος Κοραΐς.

Τὸ Εἰκοσιένα, στηριζόμενο στὴν αἰωνόβια ἑλληνικὴ παράδοση καὶ θερμαινόμενο ἀπ' τὴν ἀκλόνητη πίστη στὴ Θρησκεία καὶ τὴν ἀδάμαστη θέληση τῶν Ἑλλήνων, διδάσκει ὀλόκληρη τὴν Οἰκουμένη. Εἶναι ἓνα νέο πνεῦμα, ἐνδόμυχο λαϊκὸ βίωμα καὶ ἐπανάσταση ψυχῶν καὶ πνευμάτων. Δὲν ἔχει καμιά ὁμοιότητα μὲ τὴ Γαλλικὴ Ἐπανάσταση. Εἶναι ἐθνικὴ ἐξέγερση ἐνὸς λαοῦ, πού, συνεχίζοντας τὴν ἥρωϊκὴ παράδοση τῆς ἐλευθερίας, τοῦ χρέους καὶ τῆς ἀξιοπρέπειας, σπάξει τὰ δεσμὰ τῆς δουλείας καὶ τῆς τυραννίας. Εἶναι ἓνας μεγάλος ἑλληνικὸς ἄθλος, πού, ἀφοῦ ἐφώτισε ὀλόκληρη τὴν ἀνθρωπότητα, ὀνομάστηκε θαῦμα, ἐνῶ δὲν ἦταν τίποτ' ἄλλο, παρὰ ἡ ἐκδήλωση τῆς πίστεως καὶ τῆς ρώμης τῆς ἑλληνικῆς ψυχῆς καὶ τῆς ὑπεροχῆς τῆς Ἑλληνικῆς Φυλῆς. Ἡ

ἱστορία ὅλων τῶν αἰῶνων καὶ ὅλων τῶν λαῶν τῆς γῆς ἀτενίζει εὐλαβικά αὐτὸ τὸ θαῦμα: τὴ νίκη τοῦ Σταυροῦ καὶ τῆς σημαίας καὶ παρέχει πλούσια παιδαγωγικὰ διδάγματα καὶ ἀξιώματα πού πρέπει ν' ἀποτελοῦν τὰ μόνιμα ἰδανικά τῆς Παιδείας μας, ἢ ὅποια ἀντλεῖ χυμούς ἀπ' τὴν ἑλληνικὴ ἀρχαιότητα καὶ τὴ Βυζαντινὴ πνευματικότητα. Ἄν δὲν θωρακισθεῖ ἡ νέα γενιὰ μὲ πνευματικά, ἐθνικὰ καὶ ἠθικὰ ἐφόδια, εἶναι βέβαιο, ὅτι διακυβεύεται τὸ μέλλον τῆς Ἑλλάδας.

Παιδεία καὶ Εἰκοσιένα, δύο μεγάλες Ἰδέες τοῦ Ἑλληνισμοῦ, συμπορεύονται στὸν τραχύτατο δρόμο τους γιὰ τὴ σωτηρία καὶ τὴν ἀνάσταση τοῦ Γένους. Κρυφὰ Σχολεῖα καὶ Κλεφτουριά, σὲ κοινὸ ἀγῶνα, προετοίμασαν τὸ μεγαλεῖο τῆς Ἐθνεγερσίας. Ἡ ἀρχαία ζωὴ «*ζει μέσα μας ἀθέλητα κρυμμένη*», κατὰ τὸν ποιητὴ μας. Ὑψιστο χρέος μας εἶναι, ὡς κληρονόμοι τῆς μεγαλύτερης ἐπίγειας παρακαταθήκης, νὰ μελετήσουμε τὶς βάσεις τῆς ἐθνικῆς ζωῆς μας καὶ νὰ προβάλουμε σ' ὅλο τὸν κόσμο τὶς τεράστιες διαστάσεις τῆς. Γιὰ τὸ ἔργο αὐτὸ μᾶς χρειάζεται παιδεία, μὲ βάθρα τὴν πίστη καὶ τὸ ἦθος. Σκεφτόμαστε πόσοις μεγάλος καημὸς ἦταν γιὰ τοὺς προγόνους μας πού τὴν ἔπαιρναν μὲ τὴ σταγόνα, ὡς Ἅγια Μετάληψη, στὰ κρυφὰ Σχολεῖα;

Τὸ Εἰκοσιένα εἶναι ὁ ὑψηλὸς ἱστορικὸς καὶ πνευματικὸς χῶρος, στὸν ὅποιο ὁ ὑπερήφανος καὶ γενναῖος λαὸς μας ὀφείλει, σὲ ὑψιστὴ ἐγρήγορη, ν' ἀγωνισθεῖ, γιὰ νὰ βρεῖ καὶ νὰ γνωρίσει τὸν ἑαυτό του. Εἶναι πραγματοποίηση τοῦ φλογεροῦ ἐθνικοῦ σαλπίσματος:

«Πέφτομ' ἐμεῖς, τὸ ἔργο μας γιὰ τὴν Πατρίδα μένει

καὶ σ' ὅλα ζῆ στὰ στήθη μας τούτ' ἡ πνοὴ καὶ μόνη,

πού φλόγα γίνεται φριχτὴ καθολικοῦ πολέμου».

ΔΗΜ. Κ. ΚΟΥΤΣΟΥΛΕΛΟΣ

ΝΕΟΙ ΚΑΘΕΔΡΙΚΟΙ ΝΑΟΙ

Τίτλος δημοσιεύματος εφημερίδος. Και δημιουργεί μιὰ αισιοδοξία. "Ὅστε ανεγείρονται νέοι καθεδρικοί ναοί; Ἡ συνέχεια ὁμως ἀπογοητεύει. Δὲν πρόκειται γιὰ ναοὺς ἀφιερωμένους στὴ λατρεία τοῦ Θεοῦ. Πρόκειται γιὰ ναοὺς ἀφιερωμένους στὴ λατρεία τοῦ χρήματος. Ὁ λόγος γιὰ τὶς καινούργιες τράπεζες ποὺ «ἀποπνέουν δύναμη» καὶ ἀποτελοῦν τὴν «ἀπόλυτη ἔκφραση τοῦ μεταμοντερνισμοῦ».

Χρόνια τώρα ἡ Εὐρώπη ἦταν περήφανη γιὰ τὶς περιφημες «κατεντράλ» της. Τοὺς μεγάλους καθεδρικούς ναοὺς της ποὺ ἀποτελοῦσαν τὸ κόσμημα τῶν ἀρχαίων πόλεων της καὶ τὸ καύχημα τῶν κατοίκων τους. Ποῦ ἦταν ἓνα μεγαλόφωνο κήρυγμα πίστεως.

Τώρα, δίπλα σ' αὐτοὺς τοὺς ιστορικούς καθεδρικούς ναοὺς, χτίζονται νέοι. Ἐντυπωσιακοί. Ἐπιδηλητικοί. Κατασκευασμένοι ἀπὸ σκληρὰ ὑλικά «ποὺ ἀποπνέουν κῦρος καὶ δύναμη». Εἶναι «τὰ κτίρια τῶν εὐρωπαϊκῶν καὶ παγκόσμιων τραπεζικῶν κολοσσῶν».

Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ποὺ ἀκούστηκε ὁ λόγος «οὐ δύναται τις δυεὶ κυριοὶ δουλεύειν... ἢ Θεῷ ἢ μαμμωνᾷ» μέχρι καὶ σήμερα, ὁ μαμμωνᾶς δὲν ἔπαψε νὰ ἔχη τοὺς πιστοὺς του. Ἀκόμη καὶ μεταξὺ τῶν χριστιανῶν. Σχῆμα ὀξύμωρον.

Ἄλλὰ δὲν εἶναι αὐτὸ τὸ θέμα μας. Τὸ θέμα μας εἶναι ὅτι ἄλλες ἐποχὲς ἢ ἐξουσία του δὲν ἦταν τόσο ἐξουσιαστικὴ, τόσο ἀπόλυτη. Ὑπῆρχαν καὶ ἄλλες ἀξίες. Σήμερα, τὸ χρῆμα ἔγινε ἡ ὑπέρτατη ἀξία. Καὶ οἱ ὄργανισμοὶ ποὺ ἀσχολοῦνται μ' αὐτό, οἱ Τράπεζες, ἔγιναν «τὰ σύμβολα τῆς διεθνοῦς κοινότητος».

Ἡ ἱστορία μᾶς πληροφορεῖ ὅτι τὸ χρῆμα ἔγινε γιὰ νὰ διευκολύνῃ τὶς συναλλαγές τῶν ἀνθρώπων. Καὶ ὠνομάσθηκε «νόμισμα». Δὲν εἶχε πραγματικὴ ἀξία. Ἦταν ἁπλῶς ἓνα συναλλακτικὸ μέσον. Ἀργότερα ἀπέκτησε ἀξία. Ἔγινε ἀπὸ ἄργυρο, ἀπὸ χρυσοῦ. Ἄλλὰ καὶ ὅταν ἔγινε χάρτινο, κράτησε τὴν ἀξία του. Ἔτσι, ἀπὸ μέσον ἔγινε σκοπός. Καὶ ἐνῶ ἔφευ-

ρέθηκε γιὰ νὰ ἐξυπηρετήσῃ τὸν ἄνθρωπο, ἐγίνε κύριος τοῦ ἀνθρώπου. Κάτι περισσότερο: θεότητα γιὰ τὸν σύγχρονο ἄνθρωπο. Καὶ θεότητα σκληρῆ. Στὸ βωμὸ τῆς θυσιάζεται ἡ ἀγάπη. Τ' ἀδέλφια γίνονται ξένοι. Οἱ φίλοι, ἐχθροί. Κηρύσσονται πόλεμοι. Διαλύονται κράτη. Σκοτώνονται ἄνθρωποι.

Τώρα, ἡ θεότητα αὐτὴ ζητάει περισσότερα. Ζητᾷ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους κάτι παραπάνω. Ὁμολογία πίστεως. Ἡ περιγραφή ὑπάρχει στὸ βιβλίο τῆς Ἀποκαλύψεως, στὸ κεφάλαιο 13. Καὶ πραγματοποιεῖται σήμερα. Τὸ θηρίο, τὸ 666, ὁ ἀριθμὸς ποὺ θὰ δοθῇ σὲ κάθε ἄνθρωπο.

Καὶ λοιπόν; Τί θὰ κάνουμε; Προβληματίζονται οἱ ἄνθρωποι. Θὰ δεχθοῦμε «τὸ χάραγμα τοῦ θηρίου» ἢ ὄχι; Θὰ πάρῃ ὁ καθένας τὴν ἀπόφασή του ἢ θὰ ἀποφασίσῃ ἡ Ἐκκλησία; Ἀλλὰ τί σημασία ἔχει; Ἀφοῦ αἰῶνες τώρα οἱ ἄνθρωποι ἔχουμε προσκολληθῆ στὸ μαμμωνᾶ. Ἀφοῦ χρησιμοποιοῦμε τὴ δύναμή του. Ἀφοῦ ἔχει γίνει ὁ κινητήριος μοχλὸς τῆς ζωῆς μας. Ἀφοῦ «ἡ δύναμις στὸν ἄνθρωπο εἶναι τὸ πορτοφόλι», ὅπως ἔλεγε καὶ τὸ παλιὸ τραγουδάκι, ποῖο εἶναι τὸ πρόβλημα; Ὁ ἀριθμὸς ποὺ θὰ πάρουμε ἢ δὲν θὰ πάρουμε; Ἡ ὅτι ἔχουμε ἀναγνωρίσει «ντὲ φάκτο» τὴ δύναμη τοῦ μαμμωνᾶ; Ὅτι ἔχουμε ὑποταχθῆ σ' αὐτόν; Ὅτι ἔχουμε δεχθῆ νὰ κυβερνᾷ τὴ ζωὴ μας; Καὶ ποιά θὰ εἶναι ἡ λύσις τοῦ προβλήματος; Νὰ μὴ δεχθοῦμε τὸν ἀριθμὸ ἢ νὰ ἀποτινάξουμε ἀπὸ πάνω μας τὴν ἐξουσία αὐτῆς τῆς θεότητος;

Ἀσφαλῶς, ὅλα αὐτὰ δὲν εἶναι καθόλου εὐκόλα. Καὶ μάλιστα σ' ἓναν κόσμον ποὺ ὄχι μόνο ἔχει ὁμολογήσει τὴν πίστη του στὴν θεότητα τοῦ χρέματος, ἀλλὰ χτίζει νέους «καθεδρικούς ναοὺς» ἀφιερωμένους σ' αὐτήν. Ποιὸς εἶπε ὁμως ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι εὐκόλη ὑπόθεσις;

ΠΑΝΟΡΜΙΤΗΣ

ΣΧΟΛΙΑ

Η ΕΥΡΩΠΗ ΜΑΖΙ ΚΑΙ Η ΕΛΛΑΔΑ ΓΗΡΑΣΚΟΥΝ

Ἡ γηραιὰ ἡπειρος ὄντως γηράσκει. Σύμφωνα μὲ στοιχεῖα ποὺ ἀναγράφονται σὲ ἄρθρο τῆς ἔγκριτης βρετανικῆς ἐφημερίδας «The Times» πέρυσι γεννήθηκαν στὴν Εὐρώπη, λιγότερα παιδιὰ ἀπὸ ὅποια-δήποτε ἄλλη χρονιά μετὰ τὸν δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο.

Σύμφωνα μὲ τὰ στοιχεῖα ποὺ δόθηκαν στὴν δημοσιότητα ἀπὸ τὴν Eurostat, τὴν στατιστικὴ ὑπηρεσία τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἐνώσεως, τὸ 1999 ἡ αὐξηση τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Εὐρώπης περιορίσθηκε στὰ 266.000 ἄτομα, τὴν στιγμὴ κατὰ τὴν ὁποία ὁ πληθυσμὸς τῆς Ἰνδίας αὐξάνεται κατὰ τὸν ἴδιον ἀριθμὸ κάθε ἕξι ἡμέρες. Οἱ θάνατοι ξεπερνοῦν τὶς γεννήσεις στὴν Γερμανία, τὴν Ἰταλία καὶ τὴν Σουηδία, ἐνῶ στὴν Ἑλλάδα ἡ ὑπεροχὴ τῶν γεννήσεων ἑνατι τῶν θανάτων περιορίζεται σὲ 4 παιδιὰ ἀνὰ 10.000 κατοίκους.

Πρὸς τὸ παρόν, ἀπὸ τὰ αὐτὰ τὰ στατιστικὰ στοιχεῖα, τὸ πληθυσμιακὸ κενὸν καλύπτεται ἀπὸ τοὺς μετανάστες ἀπὸ τὴν Ἀσία καὶ τὴν Ἀφρική μὲ ἀποτέλεσμα ὁ πληθυσμὸς τῆς Εὐρώπης νὰ ἐμφανίζει ἄνοδο κατὰ 717.000 νέους κατοίκους.

Ἡ ὑπηρεσία τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν ἡ σχετικὴ μὲ τὴν παρακολούθηση τῆς πληθυσμιακῆς ἐξελίξεως τῶν λαῶν προειδοποιεῖ ὅτι ἡ Εὐρώπη θὰ χρειασθεῖ γιὰ τὶς ἐπόμενες δύο δεκαετίες τὴν εἰσορροπία ἀπὸ 150 ἑκατομμύρια μετανάστες, γιὰ νὰ διατηρηθεῖ τὸν σημερινὸ συσχετισμὸ ἐργαζομένων καὶ συνταξιούχων.

Οἱ εἰδικοί πιστεύουν ὅτι παράγοντες ὅπως τὸ ἄγχος, ἡ μόλυνση τοῦ περιβάλλοντος καὶ ἡ αὐξηση ποὺ παρατηρεῖται σὲ σεξουαλικά μεταδιδόμενες ἀσθένειες δυσχε-

ραίνουν τὴν γονιμότητα τῶν ζευγαριῶν, ἐπιδεινώνοντας τὸ φαινόμενον τῶν γυναικῶν, ποὺ ἐθελοντικὰ ἀποφασίζουν νὰ μὴ γίνουν μητέρες.

Οἱ προτεινόμενες λύσεις γιὰ τὴν οικονομικὴ ἐκ μέρους τῆς πολιτείας στήριξη τῶν πολυτέκνων οικογενειῶν καὶ τὴν παροχὴ ἐπιδομάτων γιὰ τὴν ἀπόκτηση περισσοτέρων τῶν δύο ἀνὰ ζευγὸς παιδιῶν, μερικὸν μόνον ἀποτέλεσμα μπορεῖ νὰ ἔχει στὴν ἀντιμετώπιση τοῦ προβλήματος τῆς ὑπογεννητικότητας, δεδομένου ὄντως ὅτι καὶ τὰ εὐπορα ζευγάρια δὲν φημίζονται γιὰ τὴν πολυτεκνία των.

Ὁ σύγχρονος τρόπος ζωῆς τῶν νέων, ἀγοριῶν καὶ κοριτσιῶν ποὺ συχνάζουν στὰ νυκτερινὰ κέντρα διασκεδάσεως μέχρι τῆς πρωινῆς ὥρας, ἡ γενίκευση τῆς ἐπαγγελματικῆς ἀπασχολήσεως τῶν νέων γυναικῶν καὶ ἡ ἐν γένει ἐπίδιωξη μιᾶς ζωῆς κατὰ τὸ δυνατὸν ἀνέσεως καὶ εὐμάρειας δὲν ἀποτελοῦν θετικούς συντελεστὲς στὸ πρόβλημα τῆς αὐξήσεως τῶν γεννήσεων.

Συνεπῶς ἡ λύση τοῦ προβλήματος τῆς ὑπογεννητικότητας πρέπει κατὰ βάση νὰ ἀναζητηθεῖ στὴν προσπάθεια γιὰ τὴν πνευματικὴ καλλιέργεια τῶν νέων ἀνθρώπων, ὥστε νὰ βροῦν τὸ ἀληθινὸ νόημα τῆς ζωῆς, ὅπως αὐτὸ ἐμπεριέχεται στὸ μήνυμα τοῦ Εὐαγγελίου καὶ νὰ θελήσουν νὰ ὑπηρετήσουν στὸ εἰδικὸ αὐτὸ θέμα στὸ ἔργο τῆς θείας Δημιουργίας.

Η ΑΡΙΣΤΕΡΑ ΥΠΟΛΟΓΟΣ ΕΝΑΝΤΙ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Δὲν εἶναι μόνον τὸ ὀλίσθημα τῆς «ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗΣ» στὶς στήλες τῆς ὁποίας τὸν παρελθόντα Ἰανουάριο ἐδημοσιεύθηκε ἀτεκμηρίωτο ὑβριστικὸ σχόλιο γιὰ τὸ πνευμα-

τικό έργο τῆς Ἀδελφότητος Θεολόγων ΖΩΗ, ἄλλα τὸ πράγμα εἶχε καὶ συνέχεια, μὲ τὴν ἐπανάληψη τῶν αὐτῶν συκοφαντικῶν κατηγοριῶν ἀπὸ πολιτικὸν ἡγέτη τῆς ἀριστερᾶς σὲ τηλεοπτικὴ του συνέντευξη κατὰ τὴν ὁποία ἀπεκάλεσε τὸ ἔργον αὐτὸ «καρκίνωμα» τῆς ἐλληνικῆς κοινωνίας.

Ὅμως τὸ ἔργον αὐτὸ πραγματοποιούμενον ἐντὸς τῶν κόλπων τῆς Ἀνατολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ δύνοντος αἰῶνα καὶ ἐκτεινόμενον ἀπὸ τὸν Ἔβρον ἕως τὴν Κρήτη καὶ τὴν Κύπρο ἀκόμη συνέβαλε στὴν θρησκευτικὴ ἀναγέννηση τοῦ τόπου, ἐνῶ παράλληλα ἀνέπτυξε πλουσία κοινωνικὴ, ἐθνικὴ καὶ πολιτιστικὴ δραστηριότητα, ἀνεγνωρισμένη ἀπὸ μεγάλη τμήματα τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ.

Ἀσφαλῶς ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἐνοχλεῖ τὴν ἡγεσία τῆς ἀριστερᾶς εἶναι καὶ τὸ γεγονός ὅτι κατὰ τὴν διάρκεια τῆς ἐνόπλου ἀνταρσίας κατὰ τὰ ἔτη 1946-49 τῆς παρατάξεως αὐτῆς, τὸ χριστιανικὸν ἔργο τὸ κατευθυνόμενον ἀπὸ τὴν Ἀδελφότητα «ΖΩΗ» συνελικουρούμενον ἀπὸ ἕναν εὐρὺ κύκλο συνεργατῶν συνέβαλε ἐνεργῶς στὴν διαφώτιση τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ στρατευμένου τμήματος αὐτοῦ γιὰ τὸ νόημα τοῦ ἀντισυμμοριακοῦ ἀγῶνα, πράγμα τὸ ὁποῖο συνετέλεσε στὴν νικηφόρο ἐκβασή του.

Τέλος ἡ παράταξις τῆς ἀριστερᾶς εἶναι ὑπόλογος ἐνώπιον τῆς ἱστορίας γιὰ σωρεία ἐγκλημάτων, ὑπόπτων διαθέσεων γιὰ τὴν παραχώρηση ἐθνικῶν ἐδαφῶν, ὑλικῶν καταστροφῶν καὶ ἐξαθλιώσεως τοῦ τόπου καὶ καθυστέρησε στὸ ἔργο τῆς ἀνασυγκροτήσεως τῆς χώρας κατὰ τὰ κρίσιμα μεταπολεμικὰ ἔτη, γεγονός πού ἀφαιρεῖ ἀπὸ τοὺς ἐκπροσώπους της τὸ δικαίωμα νὰ εἶναι τιμητὲς τῶν ἄλλων.

Ο ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΟΣ

Στις 28-9-1999 συμπληρώθηκε μισὸς αἰώνας ἀπὸ τὴν ἐκδημία τοῦ ἀεμνήστου

Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κυροῦ Χρυσάνθου Φιλιππίδη, τοῦ ἀπὸ Τραπεζοῦντος. Μία μεγάλη μορφή τοῦ νεωτέρου ἐθνικοῦ καὶ ἐκκλησιαστικοῦ δίου, πού ἐκάλυψε μὲ τὴν δράση του τὸ πρῶτο ἡμῖσι τοῦ δύνοντος αἰῶνα, ὅπου οἱ περιστάσεις τὸν ἀνέδειξαν ὡς ἔσοχον μαχητὴ τοῦ καλοῦ ἀγῶνα καὶ γιὰ τὸν ὁποῖον ὅμως δὲν ἀποδόθηκε ἀπὸ τοὺς σημερινοὺς Ἕλληνας ἢ ἀνάλογη μὲ τὴν ἀξία τοῦ ἔργου του τιμὴ.

Ἀποτελοῦν εὐχάριστη ἐκπληξη οἱ ἐκδηλώσεις τῶν Ποντιακῶν Σωματείων, πού ἔλαβαν χώρα τὸν τελευταῖο καιρὸ γιὰ νὰ τιμήσουν τὴν μνήμη τοῦ τελευταίου μητροπολίτου Τραπεζοῦντος. Καὶ νὰ σκεφθεῖ κανεὶς ὅτι τὰ σημερινὰ μέλη τῶν ποντιακῶν σωματείων εἶναι δεύτερη καὶ τρίτη γενεὰ ἐκείνων τοὺς ὁποίους ἐποίμανε καὶ ἐπροστάτευσε ἀπὸ τίς ποικίλες δοκιμασίες τῶν πολεμικῶν καταστάσεων τὴν περίοδο 1914-22 κατὰ τὴν διαρκείαν τῆς ἐκεῖ ἀρχιερατείας του ὁ Χρυσάνθος καὶ στοὺς ὁποίους ὅμως διατηρεῖται ζωντανὸς ὁ θρύλος τῆς μεγάλης αὐτῆς μορφῆς.

Καὶ ὁ θρύλος αὐτός, πού ἀνταποκρίνεται κατὰ γράμμα στὴν ἱστορικὴ πραγματικότητα ἃς γίνεται αἰτία ὥστε νὰ παρακινεῖ τὴν φιλοτιμία τῶν συγχρόνων ἐκκλησιαστικῶν ἀνδρῶν πρὸς μίμηση τοῦ ἀγίου παραδείγματός του.

B.K.Σ.

ΤΡΕΙΣ ΣΗΜΑΝΤΙΚΕΣ ΕΚΘΕΣΕΙΣ

Στὸν ἡμερήσιο τύπο διαβάσαμε πὼς μέσα στὸ ἔτος 2000 τὸ Βυζαντινὸ Μουσεῖο θὰ παρουσιάσει στίς καινούργιες του αἴθουσες ἐκθέματα σὲ τρεῖς ἐνότητες. Ἡ πρώτη «Ἱεροτελεστία στὴν πίστη» στίς ἀρχὲς τοῦ Μαρτίου, ἡ δεύτερη προγραμματίζεται γιὰ τὸν Σεπτέμβριο καὶ θὰ εἶναι ἀφιερωμένη στὴν «Ἱστορία τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου ἀπὸ τὸν 19ο στὸν 20ῦ αἰῶνα»,

ΑΠΟ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΤΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

ΚΑΝΑΛΙΑ ΕΥΘΥΝΗΣ;

Ραγδαίες οι εξελίξεις στο έθνικό τηλεοπτικό τοπίο με την είσοδο του 2000. Η δορυφορική συνδρομητική ψηφιακή τηλεόραση αναπτύσσεται με ταχύτατους ρυθμούς καθημερινά. Οι συνδρομητές της NOVA, της πρώτης δορυφορικής πλατφόρμας, ξεπέρασαν ήδη τους 10.000, άρκετοι από τους οποίους προέρχονται από παραμεθόριες όρεινες και νησιωτικές περιοχές, στις οποίες κυριαρχούν μέχρι σήμερα με πολύ καθαρό σήμα τα τηλεοπτικά προγράμματα των «γειτόνων» μας. Οι μέτοχοι της NOVA (ή ολλανδική εταιρεία NETMED και οι μεγαλοεκδότες του MEGA), μετά τους εκατοντάδες χιλιάδες συνδρομητές τους στην επίγεια συνδρομητική τηλεόραση FILMNET,

αναμένουν τουλάχιστον 50.000 συνδρομητές στην δορυφορική τους πλατφόρμα για τον πρώτο χρόνο λειτουργίας της εκμεταλλευόμενοι την πολύ καλή ποιότητα εικόνας και ήχου, καθώς και τα εκατοντάδες κανάλια που μπορούν να προσφέρουν καθημερινά, κανάλια αξιόλογα, ενδιαφέροντα, αλλά και κανάλια ανούσια, ανήθικα μέχρι και αίρετικά!

Επιπλέον μια δεύτερη δορυφορική πλατφόρμα (χωρίς όνομα ακόμα) ξεκίνησε να λειτουργεί πειραματικά μέσα στον Φεβρουάριο από την EPT, τον ΟΤΕ και τον ALPHA στην οποία διαπραγματεύεται την είσοδό του και ο ANT1. "Αν στα παραπάνω προσθέσουμε μια τρίτη δορυφορική πλατφόρμα που προσπαθεί να οργανώσει η εταιρεία Intersat, καθώς και έξι αίτησεις

και η τελευταία «Μυστήριοι ξένου» που διοργανώνεται με την Εκκλησία της Ελλάδος άμέσως μετά. Η τρίτη αυτή θα είναι αφιερωμένη στη μορφή του Χριστού, όπως αποτυπώνεται σε διάφορες μορφές τέχνης. Θα περιλαμβάνει τις αρχαιότερες εικόνες του κόσμου από το "Άγιον Όρος μέχρι το Σινά.

Θά περιμένουμε να δούμε με χαρά τις εκθέσεις αυτές. Άλλωστε όλοι περιμένουμε ζωντανή και καρποφόρα την ανθρώπινη παρουσία να αναλαμβάνει πρωτοποριακό ρόλο «έν ελευθερία» στις αρχές του 21ου αιώνα που δεν μπορεί παρά να αρχίζει με την αϊγλη της χριστιανικής πίστης και τη δόξα του Θεού. Ένας αιώνας αρχίζει με Αυτόν που και «τους αιώνας έποίησεν».

ΑΛΜΑΤΩΔΗΣ Η ΑΥΞΗΣΗ ΤΩΝ ΔΙΑΖΥΓΙΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Ένα στά πέντε ζευγάρια χωρίζει στη χώρα μας σταθερά τα τελευταία χρόνια. Ενώ σύμφωνα με στοιχεία της Αρχιεπισκοπής Αθηνών στην Αττική αναλογεί ένα διαζύγιο σε τρεις γάμους. Το 1999 στην Αθήνα είχαμε 7.450 γάμους και 2119 διαζύγια. Την τελευταία εικοσαετία το 17% των γάμων οδηγείται σε διάλυση (50% στον ευρωπαϊκό χώρο). Είναι φανερό πως και στη χώρα μας το «όχυρό» της οικγενειας δέχεται ισχυρότατη πίεση.

Η υπεραπασχόληση των ανδρών και γυναικών, η χειραφέτηση της γυναίκας και η μεταβολή των τρόπων συμπεριφοράς οδηγεί το γάμο σε κρίση. Σ.Β.Π.

Ο ΤΟΜΕΑΣ ΤΥΠΟΥ
ΤΗΣ Χ.Ε.Ε.

που έχουν κατατεθεί για ισάριθμα επίγεια συνδρομητικά κανάλια, αντίλαμβανόμεστε την τηλεοπτική έκρηξη που επέρχεται σταδιακά και έντυπωσιακά.

Από την άλλη πλευρά, η γνωστή μας επίγεια τηλεόραση κυριαρχεί στην καθημερινή ζωή των νεοελλήνων, αφού 2 στα 3 σπίτια έχουν από δύο τηλεοπτικούς δέκτες και άνω (!) και το 86% του πληθυσμού χρησιμοποιεί κάθε μέρα το τηλεχειριστήριό του για να παρακολουθήσει κατά μέσον όρο περίπου 4 ώρες τηλεοπτικών προγραμμάτων.

Μεγάλη άπουσα από τα τηλεοπτικά προγράμματα αναδεικνύεται η κοινωνική ευθύνη των τηλεοπτικών σταθμών. Τα κανάλια, πιστά στην ισοπεδωτική στρατηγική των ποσοστών τηλεθεάσεως και των διαφημιστικών εσόδων, μηρυκάζουν τα τελευταία χρόνια τα ίδια βλαβερά «σκουπίδια»: 93 σκηνές βίας και φρίκης έμπλοτίζουν κάθε ώρα τηλεοπτικού προγράμματος, άμετρητες σκηνές σεξ και άτελείωτα ύπονοούμενα, ανήθικες προτάσεις και έξωσυζυγικά παραστρατήματα ξεχειλίζουν τις «έπιτυχημένες» ελληνικές κωμικές και δραματικές σειρές, αλλά και τις ξένες ταινίες και τις φτηνές (από κάθε πλευρά) λατινοαμερικανικές σαπουνόπερες που προβάλλονται σωρηδόν κάθε Έλληνόπουλο, με την ένηλικιώσή του στα 18, έχει βρωμίσει τα μάτια της ψυχής του με 16.000 φόνους και 200.000 σκηνές βίας (κατά 40% άτιμώρητες!) και σεξ!

Επιπλέον, φέτος ζούμε και την θριαμβευτική επιστροφή των τηλεπαιχνιδιών, φυσικό επακόλουθο του χρηματιστηριακού τζόγου και του επενδυτικού άμοκ, της τελευταίας διετίας· μόνο στο πρώτο σε τηλεθέαση τηλεπαιχνίδι ή λίστα άναμονής των υποψηφίων παικτών ξεπέρασε ήδη τις 70.000!

Τέλος, ο διασυρμός, ο έξευτελισμός, η προσβολή, η συκοφαντία και η μονομέρεια εξακολουθούν να κυριαρχούν στα έναπομείναντα reality shows και σε όρισμένα δελτία ειδήσεων και ενημερωτικές έκπομπές.

Όσο φάνεται ότι κάποιοι «φύλακες» επαγρυπνούν: «*Η διαπόμπευση δεν προβλέπεται σε καμία διάταξη, κανενός νόμου ή εθίμου... Το δικαίωμα των δημοσιογράφων για έρευνα στις δημοκρατικές κοινωνίες είναι ιερό και απαραβίαστο, αποβλέπει στη διαφάνεια, στην πάταξη της ανηθικότητας και στην πληροφόρηση των πολιτών... Όσο το δικαίωμα αυτό πρέπει να άσκειται σύμφωνα με το Σύνταγμα και τους νόμους, μέχρι εκεί που ικανοποιείται ο σκοπός της πληροφόρησης και να μὴν έρχεται ως τιμωρός και καταπιπτητής άλλων δικαιωμάτων που επίσης προστατεύει η έννομη τάξη». Μ' αυτά τα λόγια η Αρχή Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων συνόδευσε το πρόστιμο των 35 εκατομμυρίων δρχ. που επέβληθη, μαζί με το πρόστιμο των 60 εκατομμυρίων δρχ. του Έθνικου Συμβουλίου Ραδιοτηλεόρασης, σε ενημερωτική έκπομπή γνωστού δημοσιογράφου, που προσπαθεί κάθε εβδομάδα να μετατρέψει το τηλεοπτικό τοπίο σε ζούγκλα.*

Σ' αυτό το άδυσώπητο περιβάλλον, μπορούν οι πνευματικοί άνθρωποι να σταθούν με αίσθημα ευθύνης και με την κατάλληλη έπιλογή να ξεχωρίζουν τη ήρα από το στάρι; Μπορούν να μάθουν τα παιδιά τους να είναι κριτικοί θεατές και όχι παθητικοί δέκτες; Μπορούν να σταθούν άσάλευτοι πάνω στην πέτρα και να διώνουν και να εκφέρουν Λόγο ζωής;

ΜΑΚΗΣ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

ΚΙΝΗΤΗ ΔΙΚΤΥΩΣΙΣ

Στις ήμέρες μας τα όνομαζόμενα κινητά (όρθότερον φορητά) τηλέφωνα προσδίδουν ύλικό για κοινωνιολογικές και ψυχολογικές μελέτες. Συμφώνως με πληροφορίες μας στην χώρα μας στους 5,5 εκατομμύρια συνδρομητές σταθερής τηλεφωνίας αντίστοιχούν περισσότεροι από 3,5 εκατομμύρια συνδρομητές κινητής τηλεφωνίας!

Το πρώτο ερώτημα το οποίο ανακύπτει είναι κατά πόσον τὰ φορητά τηλέφωνα εἶναι ἀπαραίτητα γιὰ τὴν πλειονότητα τῶν κατόχων τους. Οἱ ἐμπειρίες ὄλων μας μᾶς φανερώνουν τὸ ἄχρηστο καὶ περιττὸ τοῦ φορητοῦ τηλεφώνου γιὰ πληθῶρα ἀπὸ τοὺς χρησιμοποιοῦντες αὐτό. Ἡ διαφήμισις ὅμως μᾶς ἐπιβάλλει τὴν ἀντίληψι τοῦ ἀπαραίτητου, ἀκόμη καὶ στοὺς μαθητὲς τῶν Σχολείων, καὶ μᾶς ὠθεῖ στὴν ἀπόκτησι καὶ χρησιμοποίησι τῶν φορητῶν τηλεφώνων ἀκριτῶς καὶ ὑπερμέτρως.

Το δεύτερο ερώτημα εἶναι ἐὰν ἀυξάνουν τὴν οὐσιαστικὴ καὶ βαθεῖα ἐπικοινωνία μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων. Συναισθανόμαστε ὅλοι μας ὅτι σὲ στιγμὲς ὀδηγήματος ἢ μετακινήσεως μὲ κάποιο συγκοινωνιακὸ μέσο μόνον ἐπαγγελματικὴ ἐπικοινωνία ἢ ἀνούσιες συζητήσεις μπορεῖ νὰ γίνουν. Καὶ οἱ περισσότεροι χρησιμοποιοῦν τὸ φορητὸ τηλέφωνο κατὰ τίς μετακινήσεις τους. Ἡ χρῆσις τῶν φορητῶν τηλεφώνων σὲ χώρους ὅπως θέατρα καὶ κινηματογραφικὲς αἴθουσες, ἀναδεικνύει τὴν ψυχοπαθολογικὴ διάστασι τοῦ προβλήματος, καθὼς καὶ τὴν ἔλλειψι κοινωνικῆς ἀγωγῆς.

Το τρίτο ερώτημα εἶναι ἐὰν πράγματι διευκολύνουν τὴν ζωὴ μας. Ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνεται πὼς μᾶς διευκολύνουν ἐὰν ὅμως θελήσωμε νὰ ἐξετάσωμε τὸ θέμα βαθύτερα θὰ διαπιστώσωμε ὅτι ἡ χρῆσις τῶν φορητῶν τηλεφώνων μᾶς ἐγγλωβίζει σὲ ἓνα δίκτυο ψευτο-ἐπικοινωνίας, τὸ ὁποῖο δὲν μᾶς ἐπιτρέπει νὰ μείνωμε μόνοι καὶ ἀνενόητοι ἔστω καὶ ὀλίγες στιγμὲς τῆς ἡμέρας. Διαβάζομε στὸν Τύπο: «*Κοινωνικὴ ἀσθένεια τοῦ 2000 τὸ κινητὸ. Ἡ διαρκὴς δικτύωσι καταστρέφει τὸν ἐλεύθερο χρόνο*». Ἐχομε ἀνάγκη τὸ χτύπημα τοῦ τηλεφώνου (σταθεροῦ καὶ φορητοῦ) στὴν πρώτησι προτεραιότητα τῶν ἐνεργειῶν τῆς καθημερινῆς μας ζωῆς. Ἀνώτερη ἀπὸ τὸ ἐσθίειν, συνομιλεῖν, προσεῦχεσθαι, καθυδέεσθαι κ.λ.π. εἶναι ἡ ἀπάντησις στὸ τηλέφωνο.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΣ

Τὴν Κυριακὴ 2 Ἀπριλίου θὰ γίνῃ ἡ μηνιαία **Θεῖα Λειτουργία** γιὰ τὰ μέλη καὶ τοὺς φίλους τῆς Ἐνώσεώς μας, στὸ παρεκκλήσιο τοῦ ἀποστόλου Παύλου, Καρύτση 14 Ἀθήνα. Θὰ ἀκολουθήσῃ ἐκδήλωση μὲ ὀμιλητὴ τὸν κ. Δημήτριο Κυριαζῆ, Ψυχίατρο, μὲ θέμα: «**Προσβλέποντας στὸν 21ο αἰῶνα**».

Τὸ **Σεμινάριο Θετικῶν καὶ Βιολογικῶν Ἐπιστημῶν**, μὲ συντονιστὴ τὸν Ἀκαδημαϊκὸ κ. Γεώργιο Κοντόπουλο, θὰ γίνῃ στίς 4 καὶ 18 Μαρτίου, ἡμέρα Σάββατο καὶ ὥρα 18:30, στὸν 6ο ὄροφο τοῦ Καρύτση 14. Στίς 4 Μαρτίου θὰ μιλήσῃ ὁ κ. Βασίλειος Σταθάκης, Μηχανολόγος-Ἡλεκτρολόγος, μὲ θέμα: «**Ἐλευθερία τῆς βουλῆσεως**», ἐνῶ στίς 18 Μαρτίου θὰ μιλήσῃ ὁ κ. Χρῆστος Γιαμβριᾶς, Ὁμότιμος Καθηγητῆς τοῦ Γεωπονικοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, μὲ θέμα: «**Νεώτερα στοιχεῖα γιὰ τὴν καταγωγὴ τοῦ ἀνθρώπου**».

Ὁ **Κύκλος Ἰατρῶν** θὰ συναντηθῇ στὸ γραφεῖο τῆς Χ.Ε.Ε., τὴν Κυριακὴ 19 Μαρτίου καὶ ὥρα 11:00 π.μ., μὲ θέμα: «**Ἡ λειτουργία τοῦ μυελοῦ τῶν ὀστέων καὶ παράγοντες ποὺ τὴν βλάπτουν**» καὶ μὲ εισηγητὴ τὸν κ. Νίκο Ἀναγνωστόπουλο, Ἰατρό, Διευθυντὴ τοῦ Αἱματολογικοῦ Τμήματος τοῦ Γενικοῦ Νοσοκομείου Ἀθηνῶν.

Ὁ **Κύκλος Νομικῶν** θὰ συνεχίσῃ τίς συναντήσεις του στὸ γραφεῖο τοῦ κ. Δ. Λιαροματη, Βουλῆς 17, 4ος ὄροφος, Πλατεῖα Συντάγματος, στίς 6 καὶ 20 Μαρτίου, ἡμέρα Δευτέρα καὶ ὥρα 19:30.

Ὁ **Κύκλος μελέτης Ἀγίας Γραφῆς ἀνδρῶν** συνεχίζει τὴ μελέτη Ψαλμῶν μαζί μὲ παράλληλα χωρία τῆς Καινῆς Διαθήκης. Οἱ συναντήσεις γίνονται στίς 11:00 π.μ. στὸ γραφεῖο τῆς Χ.Ε.Ε.

Ὁ **Κύκλος μελέτης Ἀγίας Γραφῆς γυναικῶν** θὰ γίνῃ στίς 9 καὶ 23 Μαρτίου, ἡμέρα Πέμπτη καὶ ὥρα 11:00 π.μ., στὸ γραφεῖο τῆς Χ.Ε.Ε.

Ὁ **Κύκλος νέων ἐπιστημόνων** θὰ συναντηθῇ τὴν Κυριακὴ 19 Μαρτίου μὲ θέμα: «**Ἡ**

ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἡ πρόγνωση τοῦ Θεοῦ» καὶ εἰσηγητὴ τὸν Δρα Ἰωάννη Τσέντο. Οἱ συναντήσεις γίνονται στὴν αἶθουσα Βερίτη, Καρύτση 14, στὶς 11:00 π.μ.

Τέλος, ὁ **Κύκλος Φυλακῶν Ἀνδρῶν** συνεχίζει τὶς ἐβδομαδιαίες ἐπισκέψεις του στὸ Εἰδικὸ Κατάστημα Κράτησης Νέων Αὐλῶνα Ἀττικῆς. Κάθε Σάββατο πρωτὶ ὁμάδα τεσσάρων συνεργατῶν τοῦ Κύκλου ἐπισκέπτονται τοὺς 300, περίπου, κρατουμένους ἀνηλίκους. Οἱ δύο συνεργάτες ἐπικοινωνοῦν

ἀτομικὰ μὲ τοὺς κρατουμένους, συζητοῦν τὰ προβλήματά τους καὶ ἐξυπηρετοῦν διάφορες ἀνάγκες τους. Πολλοὶ ἀπὸ αὐτοὺς εἶναι ξένοι μὲ μεγάλες ἀνάγκες, χωρὶς ἐπισκεπτήριο καὶ χρήματα. Οἱ ἄλλοι δύο συνεργάτες συζητοῦν διάφορα θέματα σὲ φιλικὸ κύκλο μὲ ἄλλους κρατουμένους.

Ο ΤΟΜΕΑΣ ΜΕΣΣΩΝ
ΕΝΗΜΕΡΩΣΕΩΣ Χ.Ε.Ε.

ΧΙΝΟΠΩΡΟ ΣΤΗΝ ΟΘΡΗ

*Παντέρημο, χωρὶς ἀπαντοχί,
σὰν τὸ πουλὶ μὲς στὸν ὑγρὸν ἀγέρα
καὶ καρτερεῖς ὥρα τὴν ὥρα τῆ βροχῆ
στὴν ἄστατη τοῦ χινοπώρου ἐσπέρα.*

*Ἡ τρυφερὴ καρδιά σου πῶς ἀλγεῖ
πού τόσο ἀπόψε γρηγορα νυχτώνει!
Λιγνὸ παιδί, μοιάζεις γυμνόφυλλο κλαδί,
πού περιμένει ἀνήμπορο τὸ χιόνι.*

*Μιὰ πέτρα σοῦ βαραίνει τὴν ψυχὴ
- μούκλα κι ἀντάρα στὴ θολὴ ἀτμοσφαῖρα.
Βρίσκεις γαλήνη μοναχὰ στὴν προσευχὴ
στὴν ἄφιλη τοῦ χινοπώρου ἐσπέρα.*

ΣΤΕΡΓΙΟΣ ΔΗΜΟΥΛΗΣ

«**AKTINES**». Μηνιαῖον περιοδικόν. Κυκλοφορεῖ τὴν 1ην ἐκάστου μηνός. Ἰδιοκτήτης: «Χριστιανικὴ Ἐνωσις Ἀκτίνες», ὁδὸς Καρύτση 14, 105 61 Ἀθήναι, Τηλ. 3235-023. Ἐκδότης καὶ Διευθυντὴς Συντάξεως: Γεώργιος Α. Ἰατρίδης, Παρθενώνος 26, 117 42 Ἀθήναι. Προϊστάμενος Τυπογραφείου: Θεόδωρος Γ. Δοῦρος, Ἰπποκράτους 189, 114 72 Ἀθήναι. Τιμὴ τεύχους δρχ. 200. Ἐτησίᾳ συνδρομῆ, ἐσωτερικοῦ δρχ. 2000, ἐξωτερικοῦ 20 \$ U.S.A. Ἡ διευθυνσις ἐπιφυλάσσει εἰς ἐάντην τὸ δικαίωμα νὰ μὴ δημοσιεύῃ ἢ νὰ συντέμνη κατὰ τὴν κρίσιν της οἰονδήποτε χειρόγραφον. Χειρόγραφα δημοσιεύόμενα ἢ μὴ, δὲν ἐπιστρέφονται. Ἀναγγελίαι ἐντύπων ἐν γένει καὶ διβλοκριασίαι δὲν δημοσιεύονται.

Τόπος ἐκδόσεως Ἀθήναι, Μάρτιος 2000

«ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΖΩΗ»

ΜΕΛΕΤΑΙ ΤΟΥ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ ΤΟΥ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΨΥΧΙΚΗΣ ΥΓΙΕΙΝΗΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΑΚΤΙΝΩΝ»

Κατάλογος τῶν βιβλίων πὸν ὑπάρχουν σήμερα
στὰ γραφεῖα τῶν «Ἀκτίνων»

ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΕΦΗΒΟΥ Τόμος Α΄	1000
ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΕΦΗΒΟΥ Τόμος Β΄	1000
ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΚΟΡΙΤΣΙΟΥ Τόμος Β΄	1000
ΜΙΚΡΑ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΑ ΜΥΣΤΙΚΑ (για ἀγόρια ἀπὸ 16 ἐτῶν καὶ ἄνω)	1500
ΕΓΚΟΛΠΙΟΝ ΓΙΑ ΚΑΘΕ ΕΛΛΗΝΑ ΝΕΟ.....	100
ΑΠΟ ΤΗΝ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ - Η ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΑ	1000
ΑΠΟ ΤΗΝ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ - Η ΑΡΜΟΝΙΑ	1000
Η ΨΥΧΙΚΗ ΥΓΙΕΙΝΗ ΤΟΥ ΜΑΘΗΤΟΥ	500
ΟΙ ΦΟΒΟΙ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ ΚΑΙ ΑΙ ΑΠΟΤΥΧΙΑΙ ΤΟΥ	500
Ο ΑΡΤΙΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ	800

Οἱ συνδρομηταὶ τῶν «Ἀκτίνων» πὸν ἐπιθυμοῦν νὰ προμηθευθοῦν βιβλία ἀπὸ τὸν ὡς ἄνω κατάλογο παρακαλοῦνται νὰ τηλεφωνήσουν στὸ τηλέφωνο 32 23 560.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «Η ΔΑΜΑΣΚΟΣ»

Άπο τίς έκδόσεις «Ή Δαμασκός» κυκλοφοροῦν:

ΑΡΧΙΜ. ΙΩΑΝΝΟΥ Γ. ΑΛΕΞΙΟΥ

ΦΩΤΑ ΚΑΙ ΣΚΙΕΣ

Δοκίμια πνευματικού προσανατολισμοῦ

*

ΑΡΧΙΜ. ΙΩΑΝΝΟΥ Γ. ΑΛΕΞΙΟΥ

ΤΟ ΠΑΡΑΞΕΝΟ

ΤΗΛΕΦΩΝΗΜΑ

Σκηνές και χρονογραφήματα.

*

ΒΑΣΙΛΙΚΗΣ ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΥ - ΠΑΛΑΙΟΥ

ΕΛΠΙΔΑΣ ΧΑΜΟΓΕΛΑ

Χαριτωμένη ποιητική συλλογή.

*

ΕΛ. Χ. ΚΟΥΛΟΥΜΠΑΡΙΤΣΗ

ΟΤΑΝ Η ΕΥΛΑΒΕΙΑ

ΓΙΝΕΤΑΙ ΤΡΑΓΟΥΔΙ

Ή γέννηση και ή εξέλιξη τής πολυφωνικής
θρησκευτικής μουσικής στην Εύρώπη.

*

Γ. Δ. ΚΟΥΒΕΛΑ

Η ΣΥΓΧΥΣΗ ΤΩΝ ΚΑΙΡΩΝ ΜΑΣ

ΚΑΙ Η ΔΙΕΞΟΔΟΣ

Έκδόσεις «Ή Δαμασκός»

Καρύτση 14 - 105 61 ΑΘΗΝΑ - Τηλ. 32 21 283